

ALTARUL BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

C U P R I N S U L

Anul II (41), nr. 1—3 (serie nouă)

ianuarie—martie 1991

Redacția : Ecumenismul autentic între perfidie și intoleranță — — 3

STUDII

Î. P. S. Arhiepiscop PAVALI : Credința pe care o mărturisim	— —	6
Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Starea de creație	— — — —	15
CEZAR STERPU : Biserica, casa lui Dumnezeu — casa noastră	—	23
Pr. DOREL UNGURAȘ : Privire exegetică asupra expresiei „Dumnezeu s-a îndreptat în Duhul“	— — — — —	29
Prof. dr. ALEXANDRU BELU : Contribuții bănățene la istoria umanismului românesc : Gabriel Ivul (1619—1678)	— —	35
NICOLAE DANCIU PETNICEANU : Mihai Eminescu și înființarea redactor	— — — — —	43

PAGINI PATRISTICE

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA : Fer. Ieronim : Comentariu la Sfânta Evangelie după Matei (continuare)	— — — — —	49
--	-----------	----

AMVONUL PREOȚILOR

Pr. IOAN BUDE : Înnoirea anului și desăvârșirea vieții	— — —	55
Pr. IOSIF DAVID : Postul — stîlp al progresului duhovnicesc și al sfîințeniei	— — — — —	57
Pr. prof. SORIN COSMA : Pilda vameșului și fariseului (lecție de religie)	— — — — —	60

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Pr. TIBERIU GH. DĂRLEA : Predicile la înmormîntări și iertăciunile		62
--	--	----

URME DIN TRECUT

Prof. IOAN GOGOȘĂ : Contribuții la studiul sigiliului din 1503 al orașului Caransebeș	— — — — —	67
--	-----------	----

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Pr. IONEL OPREA : Protopopul Atanasie Roșu al Sebișului (1725— 1808)	— — — — —	74
---	-----------	----

ALTARUL BANATULUI

1-3

Serie nouă, anul II (41)

ianuarie—martie 1991

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.

Vicepreședinte : P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienepolei și Hălmagului.

Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot EMIL ROMAN vicar administrativ al Episcopiei Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Pr. dr. IOAN TULCAN, preot la parohia Arad-Centru.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.

Corectori : Preot IOAN D. ȚIRNEA.
CONSTANTIN GURAU.

Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. C. D. Lega nr. 7. Cont virament
BNRSR, titlala Timișoara, nr. 45.10.8.192.
Abonamentul anual — lei 200.

ECUMENISMUL AUTENTIC ÎNTRE PERFIDIE ȘI INTOLERANȚĂ

A trecut un an și mai bine de la marile mutații sociale și politice intervenite în Europa centrală și de răsărit. S-a prăbușit un întreg sistem construit cu grijă în spatele cortinei de fier ce părea inflexibil și imposibil de zdruncinat, ce se dorise și se proclamase, cu emfază, ultima formă de expresie a ideii de libertate, suprema orînduire socială menită să garanteze fericirea generală. După peste patru decenii de visuri neîmplinite — în care realitatea crudă a dictaturii oligarhiei comuniste intolerante și agresive denaturase cu cinism toate valorile ce stau la baza vieții omenеști — lumea răsăriteană respira pentru prima oară ușurată. Euforiei incipiente i-a urmat febra căutării unor noi forme și modalități destinate să o alinieze civilizației occidentale, reintegrării în ritmurile Europei, după deceniile de claustrare forțată, de alienare și înstrăinare de la însăși esența culturii creștine europene.

În cursul anului precedent, se părea că pe plan religios lucrurile sînt mai simple, mai puțin complicate decît în celelalte compartimente ale vieții sociale și obștești, ce trebuia să se confrunte cu durerile creației unui nou sistem economic și politic. Este la fel de adevărat că libertatea religioasă reală a deschis Bisericii și, în general, tuturor cultelor religioase, noi perspective cu exigențe sporite, inexistente în deceniile de tristă amintire. Componenta religioasă și-a regăsit locul firesc în ansamblul vieții spirituale particulare și publice. Bisericile fiind solicitate pretutîndeni, în cadrul tuturor instituțiilor și așezămintelor, fiind chemate să contribuie la reconstrucția spirituală a tuturor acestor popoare traumatizate de ateismul intolerant și agresiv. Se părea, prin urmare, că din toate aceste mutații va avea de cîștigat și ecumenismul, prin adîncirea conlucrării intercreștine spre mai bi-

nele obștesc, a însăși dialogului în spiritul dragostei creștine autentice și a respectului reciproc al tuturor valorilor proprii. Numai că evoluțiile ulterioare par mai degrabă să infirme așteptările și speranțele celor mai mulți, pe care noi înșine le-am formulat, poate prematur, în cursul anului precedent.

La antipozii ecumenismului autentic, se desprinde, din capul locului, realitatea crudă a prozelitismului, ce capătă, astăzi, forme și accente deosebit de virulente și primejdioase. Țările est-europene și în special cele ortodoxe, sînt invadate, ca o „terra missionis“, de o puzderie de așa-zis „evangelhiști“, exorciști, tămăduitori și alți asemenea lor, ce caută să racoleze cît mai mulți aderenți, spre a compensa lipsa lor de audiență și credibilitate în țările din care provin și profitînd de vacuumul de educație religioasă datorat dictaturii comuniste de pînă nu demult. Ei pot fi întîlniți pretutindeni, pe stadioane, în piețe, în amfiteatre și săli de spectacole, încercînd să-i convingă pe cei dispuși să le dea crezare că sînt mesagerii Evangheliei lui Iisus Hristos. Și aceasta, în mediul unui popor creștinat cu aproape două milenii în urmă prin adevăratul său Evanghelist : Sfîntul Apostol Andrei ! În cazul lor însă, perfidia a luat locul ecumenismului autentic, urmărind cu bună știință diversiunea și desfigurarea spirituală a poporului român, ca de altfel și a altor popoare ortodoxe. Aceeași perfidie îi determină să se orienteze tocmai spre aceste țări est-europene, confruntate cu marasmul recesiunii economice și adînci tulburări sociale, nu spre popoarele necreștine, unde ar trebui să se desfășoare, în mod firesc, acțiunea de evanghelizare, sau de creștinare. Numai că acele popoare, fie că le sînt inaccesibile, fie că nu traversează o epocă de criză de care să poată profita, la adăpostul preceptelor evanghelice.

O altă racilă ce confruntă ecumenismul autentic este recrudescența intoleranței religioase, care se face simțită în variate spații geografice, printre care se numără, din nefericire, țările est-europene cu popoare preponderent ortodoxe.

Dar ecumenismul autentic se confruntă astăzi și cu o anume disoluție a temeliei sale teologice, cu ignorarea crescîndă a scheletului doctrinar ce constituie însăși motivația existenței sale ca mișcare integrată unui organism internațional. Dezbaterilor doctrinare li se preferă cele de circumstanță, de natură practică,

imediată, cu întreg evantaiul de probleme pe care le conțin. Este foarte adevărat că Bisericele sînt chemate, acum poate mai mult ca odinioară, la răspunsuri prompte, complete, fără echivocuri în fața marilor probleme ce confruntă omenirea, răspunsuri cărora pecetea unui organism mondial le conferă o autoritate indiscutabilă. Este necesar, însă, să se facă distincție clară între problemele temporare, cu efemeritatea lor, și cele permanente, în viziunea cărora s-a desfășurat și trebuie să se desfășoare dialogul: restituirea unității bisericești primordiale. Asemenea carențe s-au făcut simțite și mai recent, la cea de a VII-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, desfășurată la Canberra în cursul lunii februarie 1991, cînd s-au semnalat chiar regretabile confuzii teologice și forme de sincretism îngrijorător ce pun sub semnul îndoielii însăși baza trinitară a acestui organism religios mondial, spre a nu vorbi de marile sinteze și convergențe obținute anterior.

Desigur, Biserica Ortodoxă, în totalitate ei, și-a spus cuvîntul și în această împrejurare, pentru a preîntîmpina extinderea fenomenului în involuție și criză, pentru revigorarea eforturilor întru căutarea unității de credință și în privința eclesiologică, pe baza dialogului desfășurat în limitele sincerității, ale respectului mutual și ale colaborării intercreștine.

Mișcarea ecumenică este o valoare indiscutabilă a contemporaneității noastre. Dincolo de avatarurile, de crizele cu care se confruntă, ecumenismul autentic își croiește drumul său spre sufletul creștinilor, ca unică șansă pentru restabilirea unității Trupului tainic al Mîntuitorului Iisus Hristos. Nădejdea creștină ne face să credem în virtuțile lui, ce nu vor cădea pradă ciulinilor ce-l confruntă. Dimpotrivă, împreună cu secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, rev. dr. Emilio Castro, nădăjduim și noi că Dumnezeu ne va hărăzi chiar nouă, celor de astăzi, clipa mult visată a împreunăîmpărțirii din același potir, ca expresie a reînnoirii comuniunii creștine primordiale.

Redacția

CREDINȚA PE CARE O MĂRTURISIM

de : I. P. S. Arhiepiscop PAVALI, fost primat al Bisericii Ortodoxe din Finlanda

(Continuare din „Altarul Banatului” nr. 9—10/1990).

II. EUHARISTIA

„Slujiți Domnului cu frică
și vă bucurați de El cu cutremur”. (Psalmul 2, 11).

Slujirea lui Dumnezeu

În partea precedentă, am tratat despre temele doctrinale, nu despre doctrina ca un tot, ci numai despre câteva trăsături caracteristice Bisericii primare, păstrate cu grijă de Ortodoxie și care, firești și evidente pentru ortodocșii înșiși, pot părea străine protestanților care ne înconjoară. Abordăm acum problema semnificației pe care o are Biserica pentru noi în practică, felul în care participăm noi la viața ei.

Atunci când un membru al Bisericii este menționat în rugăciunile ei, el este numit „slujitorul lui Dumnezeu cutare”. În sens mai larg, a-L sluji pe Dumnezeu, a împlini voia lui Dumnezeu angajează întreaga viață a omului, dar într-un sens special, aceasta este întreaga sa viață de rugăciune, fie particulară, în locuința sa, fie în cultul organizat. Se ia parte cu toată ființa la slujirea lui Dumnezeu, în așa fel încît așteptarea Apostolului să se poată realiza în sine : „Însuși Dumnezeuul păcii să vă sfințească pe voi desăvârșit, și întreg duhul vostru, și sufletul, și trupul să se păzească, fără prihană, întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos”. (I Tesaloniceni 5, 23).

Practica rugăciunii private va forma obiectul părții a treia a cărții. Scopul acestei părți este descrierea felului în care Dumnezeu este slujit în comuniune, în mod special în relație cu cultul euharistic. Pentru aceasta, redăm mai întâi unele trăsături generale ale cultului ortodox.

Cînd intrăm într-o biserică ortodoxă, observăm că oamenii stau în picioare și că de obicei nu există decît unele scaune pentru cei ce, din anumite motive, nu pot rămîne în picioare. A sta în picioare, la biserică, este poziția cea mai naturală pentru rugăciune. Este un fel simbolic de a arăta respect lui Dumnezeu. Viața omului este plină de simboluri, ca

forme convenite de comportament, nu numai în sfera religioasă, ci și în alte domenii.

Semnul crucii, pe care noi îl vedem că oamenii îl fac asupra lor, este unul dintre cele mai vechi simboluri creștine. În cultul ortodox, semnul crucii se face în momentele mai deosebite ale oficierei, dar și în alte momente, în funcție de sentimentul trăit în rugăciune. Semnul crucii reflectă o mărturisire tacită a credinței : degetul mare și primele două degete ale mîinii drepte, împreunate, simbolizează credința noastră în Sfînta Treime, iar celelalte două degete, aduse în palma mîinii, arată că noi credem că Mîntuitorul este, în același timp, Dumnezeu și om. Semnul crucii, închinarea și prosternarea exprimă gîndurile credinciosului și sentimentele inimii sale. În același timp, aceste gesturi exterioare se reflectă launtric, întărind în el dispoziția spirituală cu care se pune de acord. Ele îl ajută și pe cel care își dă osteneala mai mult întru rugăciune, spre a intra mai plenar în duhul rugăciunii comune a Bisericii.

Vom vedea că multe alte simboluri sînt folosite deopotrivă în oficierea serviciilor divine. Așa, bunăoară, cînd preotul dă binecuvîntarea cu mîna dreaptă sau cu crucea, comunitatea credincioșilor înclină capul spre a o primi. Fumul de tămîie, conform Psalmului, simbolizează rugăciunea care se ridică înaintea Feței lui Dumnezeu. Luminările, pe care credincioșii le pun înaintea icoanelor, sînt expresia unei rugăciuni aprinse.

Slujbele implică citiri și cîntări. Citirea este făcută pe un ton recitativ sau cîntat. Acest fel de a citi dă mărturie că oficiantul nu exprimă propriile sentimente, ci rugăciunea comună a Bisericii, în care se unesc ușor cu toții. Caracterul organizat al rugăciunii este deosebit de important. Multe dintre rugăciunile aflate în uzul Bisericii sînt texte biblice, sau reflectă moșteniri din Biserica primară. Chiar și cîntările sînt rugăciuni : de laudă, de mulțumire, de cerere. Rugăciunea cîntată este întotdeauna rugăciunea comună a Bisericii. Pentru aceasta, textul cîntării este întotdeauna cel mai important, orientînd gîndirea și inima credincioșilor spre însăși tema rugăciunii. Muzica instrumentală nu este în uz în cultul ortodox, căci fiecare ascultător o înțelege după propria sa manieră. Cîntările Bisericii, cu textele și melodiile lor, sînt considerate parte organică a slujbei. Din acest motiv, muzica liturgică autentică, întemeiată pe tradiție, este de o foarte mare valoare. Concomitent cu cîntarea corului, cîntarea comună a credincioșilor este fundamentală, în special în timpul liturghiei. În timpul slujbei, comunitatea credincioșilor, sub conducerea episcopului sau a preotului, ia parte la anumite lucrări, potrivit desfășurării slujbei. Desfășurarea slujbei datează din Biserica primară și diferă în funcție de momentul zilei și al anului bisericesc. Astfel, există vecernia, cu care începe ziua liturgică, săvîrșită în seara zilei precedente, miezonoptica, utrenia și ceasurile din cursul zilei. Slujba cea mai importantă este aceea în cadrul căreia se oficiază Taina Sfîntei Cuminecări. Această slujbă se numește liturghie.

O persoană care nu este membru al Bisericii Ortodoxe poate asista la o slujbă ortodoxă. Vizitatorul poate sta, desigur, în biserică, fără a fi recunoscut. Dacă dorește, el poate chiar participa la slujbă și să-și exprime

rugăciunea prin aceleași simboluri ca și ortodocșii. Singurul lucru însă, la care numai membrii Bisericii Ortodoxe pot participa, este Sfînta Împărtășanie. Motivația acestui lucru va deveni clară în capitolele următoare, cînd vom privi îndeaproape Euharistia, atît din punct de vedere al individului creștin cît și al Bisericii întregi.

Taina mîntuirii noastre

Acel remarcabil profesor al Bisericii primare, care a fost, în Occident, Fericitul Augustin, vorbește despre mama sa, pioasa Monica, în *Confesiunile* sale, după cum urmează : „Ea a dorit ca pomenirea ei să se facă la altarul Tău, căruia îi slujise în fiecare zi, fără nici o uitare, unde știa că a fost dăruită Jertfa Sfîntă, prin Care s-a dezlegat „zapisul care era deasupra noastră“ și prin Care am biruit pe vrăjmașul ce număra greșelile noastre și căuta să ne învinuiască și nu găsisese nimic la Acela prin care sîntem biruitori . . . De această taină a prețului răscumpărării noastre, roaba Ta a legat sufletul ei cu lanțul credinței“ (Confesiuni II, 13).

Această mărturie a lui Augustin, privitoare la mama sa, care „a legat sufletul ei de taina mîntuirii, prin legătura credinței“, ne spune ceva deosebit de important asupra credinței creștine, ceva care a fost important nu numai în epoca Monicăi, în Biserica primară a secolului IV, ci este încă și în zilele noastre.

Centrul vizibil al vieții spirituale a fiecărui creștin în Biserică, dar și al întregii Bisericii, este întotdeauna sfîntul altar și taina mîntuirii care se săvîrșește aici. Această Taină se numește Sfînta Împărtășanie și slujba în care are loc se numește sfînta sau dumnezeiasca liturghie.

Participarea la Sfînta Împărtășanie este aspectul fizic al acestei Taine a mîntuirii noastre, dar conținutul ei, auditiv și verbal, este ofranda acțiunii de mulțumire pentru mîntuirea omenirii ; Euharistia este numită și sacrificiul nesîngeros al acțiunii de mulțumire.

După Augustin, în Biserica primară, sufletul creștinului era legat de taina mîntuirii prin legătura credinței, în mod simplu.

Pentru noi, însă, cei de astăzi, este necesar un efort suplimentar spre a intra în profunzimea acestui subiect, înainte ca semnificația fundamentală a acestei taine să devină clară pentru noi. Mai trebuie să adăugăm însă, că fie și o cunoaștere exhaustivă a acestei taine, nu poate schimba caracterul ei suprarational. Acesta este motivul pentru care, în Biserica Ortodoxă, Sfînta Împărtășanie și celelalte taine, sînt numite „taine“ („mistere“). În textul liturghiei, participarea la Sfintele Taine înseamnă participarea la Euharistie, la Împărtășanie.

Liturghia ca sărbătoare baptismală

Deși se practicase de la început Botezul copiilor, în primele secole era un fapt obișnuit ca oamenii să devină membri ai Bisericii la vîrsta adultă, deoarece creștinii erau puțini. Se primea Botezul și se devenea membru al Bisericii, după ce se însușeau adevărurile credinței. Practic, această instruire a catehumenilor, adică a oamenilor care se pregăteau pentru

Botez, avea loc mai ales în cadrul sfintei liturghii. Însă, cei care se pregăteau pentru Botez nu aveau dreptul să fie prezenți decât la prima parte a liturghiei. Această parte a liturghiei se numește și astăzi „liturghia catehumenilor”. Caracteristica ei este citirea Sfintei Scripturi și învățătura sau predica. După ascultarea cuvintului explicat, catehumenii luau parte la rugăciunile care se făceau pentru intenția lor de a deveni creștini. Acestea cuprindeau cereri pentru „a-i învrednici pe dinșii, la vreme potrivită, de baia nașterii celei de a doua”, adică a Botezului, și pentru „a-i uni pe dinșii cu Biserica Sa sfântă, sobornicească și apostolească”. Apoi, după ce au primit binecuvântarea de la episcop, catehumenii părăseau slujba. Numai credincioșii, care fuseseră deja botezați, puteau să rămână în biserică. Este motivul pentru care a doua parte a liturghiei este numită întotdeauna „liturghia credincioșilor”.

Această pregătire pentru Botez, în cadrul liturghiei, avea loc în general de-a lungul celor șase săptămâni ale Postului Mare. Apoi, în Simbăta Mare, sau chiar în ziua de Paști, catehumenii erau conduși la baptisteriu unde erau botezați. Din acel loc, noii botezați, împreună cu întreaga comunitate, se îndreptau în mod solemn, în procesiune, spre biserică. În biserică, episcopul punea mâinile pe noii botezați, îi ungea cu Sfintul Mir, ca semn al darului Duhului Sfânt. Devenind astfel membri ai Bisericii, noii botezați puteau de acum să asiste pentru prima oară la „liturghia credincioșilor”, participând la Euharistie și primind Sfânta Împărtășanie.

Din cele ce s-au arătat pînă aici, este clar că pregătirea pentru Botez era nu numai o chestiune de asimilare teoretică a articolelor credinței creștine, ci și a altei părți importante, adică de a lua parte în mod gradat la viața liturgică a Bisericii, intrînd în spiritul ei și astfel „de a-și lega sufletul de misterul mîntuirii prin legătura credinței”.

Paștile celor botezați.

Botezul este participarea la moartea și Învierea lui Hristos. Apostolul scrie cu privire la aceasta : „Ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții” (Romani 6, 4).

Paștile, în calitate de sărbătoare baptismală ca atare, a încetat să fie în uz, în Biserica din Orient, la o dată mai timpurie secolului II, dar trăsăturile sale cele mai caracteristice supraviețuiesc încă în celebrarea pascală. La fel ca în trecut, cînd comunitatea credincioșilor, purtînd luminări aprinse, mergea în procesiune împreună cu noii botezați, de la locul botezului lor pînă la biserică, tot așa, acum, în timpul nopții de Paști, creștinii merg în procesiune în jurul bisericii, ca și cum aceasta ar fi sărbătoarea botezului lor. Apoi, cînd vestea Învierii lui Hristos s-a rostit pentru întia oară în pragul bisericii, venind din întuneric înaintăm în biserica inundată de lumină. Acolo, în timp ce începe utrenia, auzim cîntîndu-se canonul de Paști, în care e menționat botezul nostru ca și cum într-adevăr ar fi avut loc acum : „Ieri m-am îngropat cu Tine, Hristoase ;

astăzi mă scol împreună cu Tine, înviind Tu. Ieri m-am răstignit cu Tine Însuți, împreună mă primește întru Împărăția Ta“.

Și curînd, cînd începe liturghia, ni se amintește încă botezul nostru în cîntarea : „Ciți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat, aliluia !“

Botezul este evenimentul decisiv din viața noastră. Dar cît de puțină atenție îi acordăm ? Participarea la sărbătoarea Învierii, sărbătoarea noastră baptismală comună, este o reamintire vie asupra a ceea ce „am putea noi înșine să trăim într-o viață nouă“. Și ce este această viață nouă care este prezentă la sărbătoarea Paștilor ? Noi o experiem atunci cînd luăm parte la Euharistie. Prin urmare, este foarte important ca toți membrii botezați ai Bisericii să participe, în măsură egală, la Sfînta Împărtășanie și în special, în timpul liturghiei din noaptea Paștilor.

Prin liturghie, în Biserică

În zilele noastre, cel mai adesea oamenii devin membri ai Bisericii din fragedă copilărie, prin Sfîntul Botez. Se primește și Sfînta Împărtășanie din copilărie. Ca urmare, intrarea în duhul sfîntei liturghii și participarea conștientă la taina mîntuirii depinde mai întîi de părinți și nași, prin tăria credinței cărora copilul a fost botezat. Instruirea practică dată acasă, în timp ce copilul este condus la Sfînta Împărtășanie în biserică, se continuă, mai tîrziu, la orele de religie din școală.

Cum Împărtășania este primită în prima copilărie, Biserica Ortodoxă nu are așa-numitele „clase de confirmare“, dar are clase de aceeași natură pentru tineri. Una dintre sarcinile importante a acestor clase și ore, ținute la școală, este de a învăța despre liturghie tot ce Biserica primară învață la pregătirea pentru botez.

Un adult care dorește să intre în Biserica Ortodoxă poate să se pregătească pentru aceasta, la fel cum se făcea în Biserica primară, familiari-zîndu-se cu viața liturgică a Bisericii. Aceasta este, de fapt, ceea ce se petrece de obicei. Cînd frecventează biserica, el se obișnuiește mai întîi cu slujbele și învață să participe la ele. Apoi, „la vremea potrivită“ — cum spune rugăciunea pentru catehumeni — harul lui Dumnezeu ține trează în el dorința de a participa la comuniunea euharistică a credincioșilor. Această participare a devenit posibilă — prevăzută încă de la Botez — prin Taina Mirungerii confirmării.

Practica Botezului în Biserica primară ne ajută să înțelegem că Botezul unui tînăr — intrarea sa în Biserică, drept unul dintre membrii ei — nu se poate face în particular, ci ea este, în mod explicit, o sărbătoare pentru întreaga comunitate. Cînd un copil este botezat la biserică în timpul liturghiei, ne dăm seama, chiar în zilele noastre, cum Botezul și primirea darurilor Duhului Sfînt fac din cineva un membru al poporului lui Dumnezeu. Copilul nou botezat, ca și adultul care intră în Biserică — după cum s-a menționat mai sus — poate lua parte, chiar atunci, la taina mîntuirii, în aceeași liturghie, Sfînta Împărtășanie reprezentînd săturarea oricărei așteptări spirituale.

Primirea Împărtășaniei

„Dumnezeiasca liturghie este într-adevăr o slujbă cerească pe pământ“ — scrie Ioan de Kronstadt, preot care trăia la începutul secolului XX și primise putere de vindecare și de viziune duhovnicească. El însuși săvârșea liturghia zilnic. Masa cerească este așezată înaintea noastră și auzim propriile cuvinte ale lui Hristos invitându-ne: „Luați! Mîncăți! Acesta este trupul Meu... Beți dintru acesta, toți! Acesta este singele Meu“.

Poți să te îndoiești că aceste cuvinte nu ne stimulează la primirea Sfintei Împărtășanii, la fiecare liturghie? În Biserica primară, numai cei nebotezați și cei ce se numeau „penitenți“ sau excluși de la Împărtășanie din cauza păcatelor grele, nu luau parte la Sfintele Daruri. Însă ei nu auzeau cuvintele de invitare ale lui Hristos, pentru că ei trebuiau să părăsească slujba înainte de începerea liturghiei credincioșilor. Pe de altă parte, era de-a dreptul de neconceput ca cei ce rămîneau la liturghia credincioșilor, să se abțină de la Împărtășanie. Aceasta s-a petrecut numai progresiv, odată cu răcirea dragostei creștinilor, devenind obișnuință ca numai unii membri prezenți ai Bisericii — sau chiar numai clerul care oficia — să primească Împărtășania.

În epoca noastră, mișcarea liturgică, începută în Bisericile din Occident după primul război mondial, a încercat să revină la practica liturgică a primilor creștini. Astfel, liturghia Bisericii Ortodoxe, ca protectoare a celei mai vechi tradiții creștine, a devenit obiectul unei atenții speciale. În același timp, ortodocșii înșiși au trebuit să reexamineze tradițiile păzite de Biserica lor. Aceasta a dus și la reînnoirea practicii primilor creștini, de a se împărtăși cu regularitate, în multe locuri din sînul Bisericii Ortodoxe, în special în Occident.

În Biserica Ortodoxă din Finlanda, de asemenea, Scrisoarea pastorală a episcopilor, din anul 1970, pune accentul pe semnificațiile primare ale liturghiei. Scrisoarea lămurește că Tainele Mărturisirii și Împărtășaniei nu sînt legate împreună, în așa măsură încît Mărturisirea să fie o condiție strict necesară, pentru administrarea Împărtășaniei, ea poate fi privită ca o „condiție“, atunci cînd se merge rar la Împărtășanie, spre exemplu, „cel puțin o dată pe an“ — cum s-a luat obiceiul, din nefericire, de a o considera ca un fel de regulă. Însă cineva care primește frecvent Împărtășania, poate să se spovedească numai atunci cînd el simte în sine această cerință, sau în timpul Postului Mare, timp obișnuit de pocăință și de examinare a orientării vieții noastre.

Acestea nu constituie reguli absolute în ceea ce privește Spovedania, dar Scrisoarea pastorală insistă pentru împărtășirea frecventă. Fiecare ar trebui să facă din abținerea de la Împărtășanie mai degrabă o excepție decît o regulă.

Monica, mama Fericitului Augustin, primea Taina de la altar în fiecare zi. Desigur, aceasta nu este posibil în zilele noastre, căci liturghia nu se săvârșește zilnic decît în mănăstiri. Cu toate acestea, practica oferită în Noul Testament este și pentru noi posibilă. Creștinii se adunau întot-

deauna în prima zi a săptămânii, pentru „fringerea piinii“, sau pentru a săvârși liturghia. Acea zi se numea „ziua Domnului“, pentru că era ziua Învierii lui Hristos. În această zi, duminica, noi avem o liturghie în toate comunitățile și nimic n-ar trebui să ne împiedice să primim taina mîntuirii, ca familie în totalitate, la liturghia din ziua Domnului.

Sabatul era celebrat pentru glorificarea operei creației. Prin Învierea lui Hristos, moartea a fost învinsă și astfel, creația a fost restaurată în mărime originală. Aceasta este rațiunea pentru care duminica, prima zi a săptămânii, a înlocuit sabatul, iar poporul lui Dumnezeu, creștinii, se adună pentru a-L întîlni pe Domnul.

Pentru viață, nu pentru moarte

Despre importanța Împărtășaniei, Hristos spune : „Dacă nu veți minca trupul Fiului Omului și nu veți bea singele Lui, nu veți avea viață întru voi ; cel ce mincă trupul Meu și bea singele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi“ (Ioan 6, 53—54).

Auzind aceste cuvinte, iudeii s-au simțit ofensați. Noi știm ce a semnificat aceasta. „Viața în noi“, adevărata viață a credinței, nu este posibilă decît în Hristos, într-o adevărată comuniune cu Hristos care se realizează în Sfînta Cuminăcătura. Și această Împărtășanie va continua pînă în ziua Învierii : „Și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi“. Aceasta este o Taină minunată care te face să suspini după Sfînta Împărtășanie, în special cînd se apropie moartea.

Împărtășirea regulată a devenit de acum un obicei în multe dintre parohiile noastre. Trebuie totuși să ne amintim mereu de avertismentul Apostolului : „... Cel ce mincă și bea cu nevrednicie, osîndă își mîncă și bea, nescotind trupul Domnului“ (I Corinteni 11, 29).

Deși n-ar fi necesar să te mărturisești de fiecare dată înainte de împărtășire, cu toate acestea, noi trebuie să ne pregătim de fiecare dată să-L întîlnim pe Domnul Cel înviat în Împărtășanie. Această pregătire cuprinde postul : dimineata, înainte de a merge la liturghie, nu trebuie să mîncăm, nici să bem nimic. În Cartea ortodoxă de rugăciuni se află o mică regulă de rugăciune, cîteva rugăciuni care sînt destinate pentru a fi citite acasă, înainte de a pleca la biserică pentru Împărtășanie. Un suflet recules în rugăciune are un efect transformator și asupra trupului, în așa măsură încît foamea ușoară pe care o resimte trupul se schimbă într-o foame spirituală pentru împărtășirea cu Dumnezeu și într-un sentiment de așteptare. Asemenea pregătire creează o dispoziție de umilință și de pocăință, care se pun de acord pentru a te apropia de taina despre care Apostolul spune : „Să se cerceteze însă omul pe sine și așa să mînce din piine și să bea din pahar“ (I Corinteni 11, 28).

Pentru ca nimeni, din cauza nevredniciei sale, să nu fie lipsit de acceptarea invitației Domnului, dată la liturghie, se socotește că primind Împărtășirea nu atît de des, se poate pregăti mai bine pentru aceasta și să fie mai vrednic de ea. Sentimentul de nevrednicie este dispoziția care decide, singura care ne permite să participăm la harul suprem al lui Dumnezeu, care ne este oferit ca un dar pe de-a-ntregul liber.

După reîntoarcerea acasă, în stare de liniște, oricine poate citi rugăciunile de mulțumire după Împărtășanie.

Liturghia — slujbă comunitară

Pînă acum am vorbit despre sfînta liturghie ca de o slujbă religioasă, în care primim Cuminecătura, remediul nemuririi — cum o numeau Părinții Apostolici. Dar, în același timp, liturghia este mult mai mult decît un medicament spiritual pentru membrii Bisericii. Chiar numele de „liturghie“, împrumutat din greacă, înseamnă serviciu public.

În liturghie, Biserica se împlinește pe sine; numai atunci este ea *Ecclesia adunată într-un loc*, pentru o acțiune și o slujbă comună. Înțelesul acestei adunări și scopul ei pot fi rezumate din următoarele cuvinte ale Apostolului: „Și voi înșivă, ca pietre vii, zidiți-vă drept casă duhovnicească, preoție sfîntă, ca să aduceți jertfe duhovnicești, bineplăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos... Iar voi sînteți seminția aleasă, preoție împăratească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată. Voi, care odinioară nu erați popor, iar acum sînteți poporul lui Dumnezeu; voi, care odinioară nu aveți parte de milă, iar acum sînteți miluiți“ (I Petru 2, 5; 9—10).

Aceste cuvinte ale Apostolului arată că atributele acordate înainte lui Israel, aparțin acum Noului Israel, creștinilor, Ecclesiei Bisericii. În timp ce înainte, numai familia lui Aaron era aleasă pentru a servi ca preoți, acum, cu Noul Israel ca un tot, toți membrii Bisericii constituie o familie aleasă și sfîntă, o preoție împăratească și poporul ales al lui Dumnezeu. Și ca preoție sfîntă, ei sînt chemați toți „să aducă jertfe duhovnicești bineplăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos.“

Această prezentare a jertfei duhovnicești are loc în sfînta liturghie, pe care poporul lui Dumnezeu o împlinește ca un serviciu comun. Toate rugăciunile sfîntei liturghii, cu rare excepții, sînt așezate la plural și astfel trebuie citite sau cîntate în numele întregului popor al lui Dumnezeu. Iată un exemplu dintr-una din rugăciunile antifonice din prima parte a liturghiei: „Cela ce ne-ai dăruit nouă aceste rugăciuni obștești și împreună glăsuite, Cela ce și la doi și la trei, care se unesc întru numele Tău, ai făgăduit să le îndeplinești cererile, Însuți, și acum, plinește cererile cele de folos ale robilor Tăi, dîndu-ne nouă, în veacul de acum, cunoștința adevărului Tău, și în cel ce va să fie, viață veșnică dăruindu-ne, Că bun și de oameni iubitor Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm: Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor“.

În Biserica primară, toate rugăciunile liturghiei erau citite cu glas tare. Întreaga comunitate participa la ele. Apoi, de prin secolul al VI—lea, slujitorul a început să citească cu glas scăzut unele din rugăciunile liturghiei. Aceasta a devenit cu timpul o practică generală, astfel încît Liturghierul să indice care parte a rugăciunilor liturghiei trebuiau citite „în taină“, numai de preot. Totuși, în măsura în care există efortul pentru

aprofundarea înțelegerii liturghiei de către comunitate, s-a găsit necesar să se revină la practica citirii rugăciunilor liturghiei cu voce tare.

Dacă credincioșii nu aud decît fragmente sau sfîrșitul frazelor, fără a le cunoaște semnificația în întregime, atunci cum ar putea participa întreaga comunitate a poporului lui Dumnezeu la taina mîntuirii, cu deplină înțelegere și sentimente sincere, realizînd faptul că ei constituie o preoție împărătească și aducînd jertfa duhovnicească? Așa cum se întîmplă adeseori, poporul prezent, care nu poate urmări slujba fără alt suport decît dispoziția sa personală la rugăciune, rămîne o adunare mai mult sau mai puțin distrată. În acest caz, oamenii au tendința de a acorda atenție numai părții exterioare, estetice a liturghiei, lăsîndu-se furați să admire splendoarea slujbei și frumusețea cîntării. Este adevărat că aceste aspecte sînt reflecții ale preamăririi cerești a lui Dumnezeu și au valoarea lor proprie, ca un cadru pentru conținutul Euharistiei. Dar ele nu trebuie să devină scop în sine. Biserica primară se lipsea de splendoarea exterioară; solemnitatea euharistică se afla în înțîlnirea celor fericiți cu Hristos Cel înviat.

Hristos Însuși este Săvîrșitorul liturghiei. Aceasta se relevă în rugăciunea citită de preot înaintea imnului heruvicului. Această rugăciune se deosebește de alte rugăciuni ale liturghiei, prin aceea că este o rugăciune personală a liturghisitorului, în care el cere puterea de a împlini taina. Rugîndu-se în acest fel, preotul recunoaște că Hristos Însuși oferă jertfa liturgică și nesîngeroasă, a cărei împlinire a fost încredințată preotului: „Căci Tu ești Cel ce aduci și Cel ce Te aduci, Cel ce primești și Cel ce Te împarți, Hristoase, Dumnezeul nostru.“ Hristos lucrează totuși prin preot. Așa precum a săvîrșit Cina, mulțumind, a binecuvîntat, a frînt și a dat ucenicilor Săi, la fel și în liturghie, săvîrșitorul îplinește pururea Sfînta Taină, dar o face ca glasul întregului popor al lui Dumnezeu și cu el însuși El aduce mulțumire, binecuvîntează, frînge și dă poporului. Toți ceilalți sînt coliturghisitorii săi, fiecare la locul său: ceilalți preoți și diaconi stînd în jurul Altarului și toți ceilalți membri ai poporului lui Dumnezeu din Biserică.

În Biserică oamenii nu sînt spectatori pasivi, ci sînt co-celebranți cu preotul care slujește sau cu episcopul; ei trebuie să fie capabili să urmărească desfășurarea liturghiei și să participe la rugăciunile ei. Numai în felul acesta liturghia poate fi liturghie adevărată — o slujbă comunitară — iar Biserica, o „Ecclesia“ — poporul lui Dumnezeu adunat pentru Sfînta Euharistie.

Traducere de diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

STAREA DE CREAȚIE

de : prot. dr. MARCU BĂNESCU

Fiecare om are, de-a lungul vieții active, clipe sau zile în care nu simte nici o bucurie, nici un imbold, nici o chemare, nici o vibrație lăuntrică. Trăiește în astfel de clipe, searbăd, vegetativ, într-un univers tern, cenușiu. Uneori cauzele sînt ușor decelabile în dereglările fiziologice. Ne dăm seama că nu sîntem în „stare de sănătate“, cum zicea Hippocrat din Cos, întemeietorul medicinei științifice, adică „nu sîntem în stare de echilibru al tuturor funcțiilor somatice“. Alteori nu ne putem explica stările de acest fel. Sau nici nu încercăm să le explicăm, dar le acordăm diferite denumiri : tristețe, oboseală, nesiguranță (disconfort), nemulțumire de ceea ce încercăm (disforie), inerție, inhibare. Unii, mai sensibili, aleargă la medic. Și nu fac rău. Alții, mai nepăsători așteaptă să treacă „indispoziția“ sau recurg la ... psihotonice din proprie inițiativă. Și nu fac bine. Uneori cauzele inhibitorii sînt cu greutate descoperite chiar de medicii specialiști, întrucît sînt generate de agenți atît de diferiți.

Nu avem competența să intrăm în analiza acestor stări din domeniul proceselor psihice (domeniul psihopatologiei), dar senzația aceasta insolită o avem fiecare în orice lucrare. Operații obișnuite uneori le facem cu dificultate. Ne hotărîm, de pildă, să alcătuim o scrisoare unui prieten. și ... nu putem începe. Ideile nu se leagă, nu se aștern pe hîrtie, nu curg. Ne apucăm să facem ordine în propria noastră locuință și nimic nu ne reușește, nu avem spor. Ne revenim greu sau, pur și simplu, renunțăm la lucrul început. Greutăți de acest soi întîmpinăm în orice îndeletnicire. Mai relevante și mai frecvente sînt în elaborarea unui studiu, unui articol, adică în domeniul muncii care solicită preponderent gîndirea. În acest domeniu, pe lîngă posibilele cauze enumerate, se adaugă unele specifice, ca : oboseala psihică, inaderența la subiect, obsesia altei tematici etc. Remediile sînt, firește, multiple și variate : o activitate stenică pentru oboseală — o lectură ușoară, deconectantă, o muzică tonifiantă sau o muncă fizică se încadrează în procedeul numit de specialiști „efect vivifiant“ — o meditație mai insistență pentru aparenta inaderență la subiectul abordat ; discernămînt pentru opțiunea tematică (pentru ideea matrice) ș.a.

În toate cazurile, înainte de toate, necesară este o anume dispoziție generală, care, în ultima analiză, am numit-o organizarea potențelor psihice pentru începerea lucrului sau, cum zicea cîndva marele nostru Constantin Brîncuși, „punerea în stare de lucru“. Deci elaboratul intelectual, ca act de creație, trebuie să fie precedat de o anume dispoziție, de o anume stare de

spirit, adică de o altă stare decît cea obișnuită, o nuanță de bucurie și neliniște, de care vorbește și Fer. Augustin, ca realizare a finalității vieții.

S-a spus că și atunci cînd vorbim despre lucruri cunoscute și recunoscute ar trebui să avem „o bucurie a descoperirii“, să avem sentimentul că am găsit ceva nou, o nuanță inedită, o coardă care vibrează mai proaspăt, mai frumos...

De obicei nu încercăm să ne eliberăm de starea tulbure, larvară și înformă, nu căutăm remedii pentru înlăturarea haosului care ne stăpînește, ci... așteptăm. Așteptăm să treacă, să se limpezească. Poate ne lipsește autocontrolul, dar, de fapt, așteptarea nu este pasivă. Dimpotrivă, este activă și durează pînă cînd o reflecție, latentă în zonele mai îndepărtate ale constantului, se constituie pentru a stimula întregul proces de elaborare. Acesta ar fi, așa zicînd, stadiul matriceal, cumînd cu spontaneitate datele opționale. Perioada de așteptare, deci, nu este pierdere de timp. Este o perioadă de concentrare, o adunare „în sine“, o coborîre în rezervele interioare, pentru a privi „dinlăuntru“ lucrurile din afară. Este, poate, perioada care necesită cel mai mare efort în orice act de creație intelectuală. „Ideația este o gestație, o dospire de energii sufletești, care cere timpului răgazul așteptărilor fecunde“. ¹ Inspirația însăși „este un proces lent de ideație, o ardere a unui cărbune sub cenușă, pentru că reveria, contemplația, stăpînită de un gînd unitar, încadrată într-o destinație, este talismanul sau forța enigmatică de unde porcede actul care ne miră, opera care ne surprinde și creația care rămîne“. ²

În această fază temele se succed rapid, dispar și reapar, se armonizează sau se contrazic, se schimbă ritmul sau se rupe. Uneori ideea centrală apare spontan, între alte preocupări, în timpul unei discuții sau lecturi. Deseori zăbovește în zone periferice, nu se ridică, nu se cristalizează, dar cînd se lămurește se dezvoltă, se ramifică...

Cel ce se apucă de un lucru știe ce vrea, cu alte cuvinte trebuie să aibă lămurită ideea centrală, care include și finalitatea elaboratului. Adunarea și organizarea materialului pentru dezvoltarea temei urmează, firește, mai ușor, dacă tematica este privită „dinlăuntru“. Privind „dinlăuntru“, de pildă, predicatorul nu rămîne „pe dinafară“, afectiv, ca un robot corect, dar fără participare la dimensiunea umană, ci își păstrează sinele, curgînd limpede prin stufărișul de idei împrumutate. O condiție esențială, pentru a atinge acest nivel în actul de creație, este „deplina libertate a spiritului“, cum scria undeva renumitul fiziolog Claude Bernard, „așezată pe îndoiala filosofică“, prin care fiziologul și filosoful nu înțelegea o atitudine sceptică, ci doar o precauție metodică. Prin libertate se înțelege absența oricărei îngrădiri psihice sau fizice. Dar a fi liber înseamnă, în primul rînd, „a fi sigur de tine“, adică liber este cel ce „știe ceea ce vrea și vrea ceea ce poate“. (G. Liiceanu).

¹ Gr. Tăușan, *Orientări filosofice*, București, f. a., p. 8.

² Ibidem, p. 10.

Actul de creație implică o stare de bucurie specifică, o stare de pace și echilibru, cum zicea același Brîncuși, într-unul din celebrele sale aforisme. Starea aceasta, premergătoare actului creator, a fost numită de G. Călinescu „exaltare lirică”. Exaltarea — elanul — nu trebuie confundat sau identificat cu extazul („ieșirea din sine”), care paralizează activitatea intelectuală. Exaltarea ar fi ceva asemănător cu „invocarea muzei” în practica poetilor antici (Calliope era considerată inspiratoarea poeziei, dar și a elocvenței), și cu invocarea ajutorului divin (rugăciunea) obișnuită în *predica* noastră creștină.

O anume pregătire este necesară nu numai în munca intelectuală ci și în munca fizică. Agricultorii, muncitorii de orice categorie, se pregătesc pentru un lucru mai greu : își fac semnul crucii, își freacă mâinile sau își sculpă în palme, fac adică o „punere în stare de lucru”. Deseori aceștia recurg la cîntec pentru a-și dobîndi o stare de euforie tonifiantă. Sportivii de performanță fac „încălzirea” înainte de a intra în competiție, adică tot o pregătire sau o „punere în stare de lucru”.

De la conturarea nucleului pînă la încheierea și desăvîrșirea sa, creația îl implică pe autor într-un efort susținut. În acest proces survin idei, metafore, conexiuni noi, neprevăzute în etapa de pregătire. Perseverînd, ideile se lămuresc esențializîndu-se, și se dispun într-o logică firească spre concizie și finalitate. Imaginile, ideile neaderente la nucleul temei se elimină, cuvintele de prisos nu se inserează în logica textului. Sigur, nu ajunge ca el, autorul, să ia hotărîrea de a redacta o lucrare intelectuală. Este necesar ca el să simtă și să presimtă „momentul de creație”, acea stare de visare și exaltare, să-și apropie tematica, să aibă certitudinea că o poate absorbi în substanța sa cerebrală sau, cel puțin, că nu-i este străină. Abordarea unei teme fără participare afectivă, fără afinitate, este, de multe ori, inutilă. Este adevărat că, în multe cazuri, cu sudoare, cu efort, se pot realiza lucruri de valoare dar în aceste cazuri, chiar fără să ne dăm seama, se implică și afectivitatea. Însăși obstinația, perseverența, pentru a ajunge la „sudoare” este un semn al afectivității.

Vorbînd de creație nu înțelegem a realiza ceva din nimic, din... neant, în sensul creației divine, ci, în sens mai larg, înțelegem și a organiza ceva într-o formă nouă, a dispune ceva într-o formă nouă. *Predica*, în această accepție, poate fi trecută în categoria actelor de creație. Totuși parcă persistă întrebarea : este *predica* noastră creștină un act de creație ?

Am mai încercat să răspund la această întrebare cu alt prilej, în altă publicație. Dacă actul creator în literatură, în artă, în știință, implică în măsura cea mai mare strădania, efortul, și în măsură mai mică, inspirația, talentul — cele două energii, cele două harisme, care se sprijină și se întregesc — *predica* este un act de creație. Aportul și raportul celor două energii se implică și în procesul de elaborare al unei predici. *Definiția predicii* poate fi privită sub multiple incidente, din variate perspective și implicații semiotice. Generalizînd și schematizînd, în contextul doctrinei creștine, *predica* este o formă, un mijloc de exercitare a obligației de a învăța, derivînd din „trimiterea” la propovăduire (cf. Matei 28, 18—20). Sfinții Apostoli, prin „punerea mîinilor” au transmis urmașilor aleși

harul și darul, puterea și îndreptățirea de a învăța. Ce-au învățat Sfinții Apostoli și urmașii lor? „Toate...” câte a poruncit Domnul (cf. Matei 28, 20), adică învățătura întreagă și nealterată a Domnului nostru Iisus Hristos. Dar dacă predicatorul creștin are obligația de a transmite doar-o doctrină bine încheiată, fără modificări (omisiuni sau completări), mai este cuvîntul său un act de creație, un elaborat personal? Răspunsul nu poate fi decît afirmativ, căci predica nu este o simplă reproducere, o istorisire a unor fapte și idei revelate, ci, cum am mai spus și cu alt prilej, un elaborat, un cuvînt elaborat, un cuvînt organizat, dinamic și fluid, supus evoluției și revizuirilor. Ea nu se desfășoară neutral, ci într-o evidentă notă de subiectivitate afectivă. Prin reducere la esențialitate, *predica* este o relație „ființă către ființă”, o conștiință umană, manifestată într-un mod specific, o confesiune de la om la om, cu posibilități expresive practic nelimitate.

Transpusă din planul haric în plan uman, predica poate fi privită ca produs de valoare științifică, implicînd în structura sa un ansamblu coerent de operații pe un fundal ideatic. Poate fi privită și ca gen literar, ca un act de creație care include puterea imaginației, amplitudinea și potențialul de vibrație. Oricum, predica este o manifestare plenară a preotului, ca personalitate distinctă. Există predică solemnă, cugetată mult, o „predică de carte”, academică, studiată, învățată, și există predică „izvorîră din gîndurile inspirate ale preotului” (Gh. D. Muger).

Predicatorul creștin vestește cuvîntul lui Dumnezeu, dar limba cu frumusețile ei, tăria argumentelor, vibrația care dinamizează cuvîntul, sînt ale omului care predică. Domnul nostru Iisus Hristos este „*predica însăși*”. N-a scris nimic, dar oralitatea Sa este desăvîrșită. Ascultătorii erau uimiți de învățăturile Lui, căci îi învăța ca Cel ce are putere, iar nu în felul cărturarilor (Marcu 1, 22 ; 6, 2). „Niciodată n-a vorbit om ca Omul acesta” (Ioan 7, 46). Predica Lui, scria orientalistul E. Renan, era dulce, suavă și plină de mireasma cîmpurilor. El iubea florile și scotea din ele lecțiile Sale cele mai încîntătoare.... Parabola era aceea în care Învățătorul era desăvîrșit. În iudaism nimic nu-i dăduse modelul acestui gen încîntător. El era Acela care l-a făurit.

Predicile apostolilor și ale urmașilor sînt hristologice, dar fiecare predică (cherigma) are ceva din particularitatea predicatorului.

După „epoca de aur” a elocinței creștine, reprezentată de Sfinții Părinți, în veacurile următoare activitatea predicatorială continuă pe linia tradițională (în Răsărit), primind orientări mai nuanțate (în Apus) — sco-lastice, umaniste, intelectualiste —, avînd în esență aceeași structură și aceeași finalitate. Ceea ce trebuie reținut este faptul că predica nu a fost și nu este o aglutinare de informații nedecantate și netrecute prin filtrul gîndirii predicatorului. Se poate vorbi deci de originalitate în alcătuirea și rostirea predicii. Această afirmație, cum am mai spus, nu trebuie să ne ducă la concluzia că preotul ar putea predica pentru sine, pentru mulțumirea sau orgoliul său. Preotul și aici, în predică, după o clasică expresie a lui Bossuet, „este un liturghisitor” și predică pe Iisus. Deci vorbind de originalitate în predică, înțelegem ceea ce poate da preotul din

al său, din gândirea și simțirea sa, pentru înțelegerea cât mai corectă a învățăturii creștine. Gama de simțire, investită în alcătuirea predicii, devine forța motrice care propulsează cuvintele și imaginile, închegându-le într-un corp viu. Inspirația nu este un factor aleator în predică, ci necesar, dar ea nu operează fără o rezervă, fără un bogat fond aperceptiv. Ea nu creează din nimic. O caracteristică a inspirației este, cum am spus, spontaneitatea, găsirea unei idei noi, a unui procedeu nou, a unei soluții „ad rem”. Este un potențial uman, format din zestrea de cultură ancestrală, sporită prin acumulări personale. Solicitată spontan, într-o anume ipostază, imaginația scoate din acumulările anterioare scheme noi, transformative. A găsi o soluție nouă pentru atingerea unui scop imediat este, în ultima analiză, o operație de reorganizare, de recombinație a unor scheme vechi, o adaptare care implică gândirea, observația, intuiția.

Sigur, imaginația creatoare nu are în predică libertatea pe care o are într-o operă literară, în care „datele percepției și acțiunii nu numai că devin pur mentale, imaginare, anemice și conceptuale, ci se organizează în povestiri, destine, peisaje, drame, după capriciul autorului”³. Totuși, predicatorul are libertatea de a-și urma inspirația. El poate să combine datele, să elaboreze scheme noi, să dea valențe noi cuvintelor, sintagmelor, frazelor... O originalitate deplină nu există. „La fel ca în orice știință, meritul originalității totale este de neconceput, iar progresul se realizează prin acumulări și dezvoltări succesive ale unor idei formulate de înaintași și prin adaptarea acestora la condițiile particulare ale unei anumite epoci și ale fiecărei literaturi naționale”⁴.

Un plan de predică bine conturat are întotdeauna o pregnantă notă de originalitate, o corelare a ideilor și orientarea lor spre un țel. Un plan bun este o integrantă a procesului de creație.

În mod firesc destinul unei predici este destinul predicatorului. Necongruența anulează eficacitatea oricărui act de creație. Predicatorul nu reproduce pur și simplu cuvântul Sfintei Scripturi, ci se exprimă pe sine în cuvântul revelat. El încearcă a țilcui Revelația, acest cuvânt sfânt, după ce l-a absorbit în conștiința sa, apoi, transfigurat în „artă retorică”, îl transmite ascultătorilor.

Pentru a ajunge la acea „fericită stare de creație”, sau, mai simplu, pentru a se pune „în stare de lucru”, se folosesc procedee diferite. S-ar putea spune că fiecare predicator (căci la predicator ne referim în mod special), are stilul său de lucru, metoda sa. Unii încep prin a căuta tematica în izvoarele pe care le au la îndemână. Caută, citind, răsfoind, surse de inspirație. Adună idei de ici de colo... un mozaic. Procedul de redactare e mai simplu: se pun ideile una după alta. Aceștia caută întii izvoarele, în care găsesc și tema, împrumutată sau sugerată. Alții meditează întii, caută tema, nucleul predicii, în propriul depozit. Întii tema. Când o găsesc, o frământă pînă cînd simt că ea încolțește, se dezvoltă, se ramifică. După

³ Stephane Lupasco, *Logica dinamică a contradicțiilor*, trad. rom. de Vasile Sporic, București 1982, p. 334.

⁴ Mircea Frînculescu, *Retorica românească*, București, 1980, p. VIII.

acest moment caută izvoarele, temeiurile. Aceștia nu mai culeg date la întâmplare, ci aleg din multitudinea datelor numai pe cele care susțin tema stabilită. Nici în acest procedeu nu este vorba de o deplină originalitate, dar se poate vorbi de o predică personală. Imaginația evoluează ascendent pe o coordonată sigură.

Fer. Augustin, care, de obicei, se lăsa condus de inspirație, scria totuși: „Aspir la mai bine și de obicei frământ ceva în sinea mea înainte de a încerca să redau în cuvinte și dacă îmi dau seama că aceasta rămâne doar în minte, sînt mîhnit văzînd că limba nu poate satisface inima“. (De catechisandis rudibus, II, 3)⁵. Nu numai predicatorii creștini procedează astfel, ci și creatorii de literatură. Fiecare caută momentul de inspirație. Unii au o vigoare sporită dimineața, după odihnă. Alții la ore mai tîrzii, după ce s-au pus în stare de lucru, ca să nu mai amintim „tabieturile“ unor scriitori, particularități mai mult sau mai puțin ciudate. Francezul Emil Zola, de pildă, înainte de a-și scrie romanele, umbla timp de trei luni cu carnetul în mînă, ca un reporter, ca să-și găsească modele, să adune fapte. Vedea toate lucrurile cu privirea trează a fotografului. Arta lui e știință. Înainte de a se pune la lucru, Zola completa într-un borderou toate semnalmentele personajelor sale. Fiecare figură, înainte de a fi încadrată în roman, avea fișa ei; nimeni nu trecea pragul laboratorului său literar fără un pașaport, fără un mandat de aducere. El verifica totul, măsura tot ce se poate măsura... Dimpotrivă, Dostoievski pornea întotdeauna din propriile sale adîncimi. Recunoștea totul din privirea sa launtrică, prin intuiția sa mistică. Îi era de ajuns un semn ca să aibă o concepție faustiană despre lume; arunca o privire și cuprindea tabloul în întregime.⁶ Și totuși Dostoievski depășește realității prin... realismul său.

Se spune că Schiller îi scria, în 1796, lui Goethe despre modul cum lucra el, precizînd că „la început nu are un obiect lămurit, el se lămurește după începerea lucrului.“ O dispoziție muzicală a spiritului precedă formarea lui și „face să apară în mintea mea ideea poetică.“ Dimpotrivă, mari muzicieni, ca Mozart, Wagner afirmău că „punctul de plecare al creațiunii artistice îl forma o intuiție condensată și comprimată, din care ieșea apoi tot restul.“⁷ Dar „pentru ca dintr-o asemenea intuiție inițială să poată rezulta complexitatea, uneori foarte mare, a unei opere de artă, este nevoie de o sumă de operații psihice, care nu mai pot avea, firește, caracterul de însuflețire spontană al emoției estetice primitive, care iau înfățișarea unei munci reflectate, metodice sau chiar tehnice. Aceste operațiuni, care pot să fie foarte numeroase și a căror desfășurare poate să dureze vreme îndelungată, se reduce la două categorii. Unele izvorăsc din jocul neîntrerupt al imaginației, altele din intervenirea continuă a discernămintului critic.“⁸

⁵ Cf. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Studii patristice*, Timișoara, 1984, p. 158.

⁶ Cf. Stefan Zweig, *Trei maeștri: Balzac, Dickens, Dostoievski*, trad. rom. de E. Relgis, București, f. a., pp. 193—195.

⁷ P. P. Negulescu, *Geneza formelor culturii*, București, 1934, p. 133 ș.u..

⁸ Idem.

În linii mari, variațiile acestor două categorii de operații pot explica deosebiriile dintre artiști, în fiecare din principalele domenii ale artei.

Există în tezaurul de cultură umană opere fundamentale, universal valabile, care pot oferi sprijin spiritual în toate domeniile de creație. Pentru predicatorul creștin, această operă este, desigur, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Sîntem uneori surprinși de propriile idei, care ne apar obsesiv. De unde vin ele? Chiar dacă ni se par originale, ele își au obârșia în acumulările anterioare, care includ zile și ani de muncă, de lectură a operelor fundamentale.

Mecanismul actelor intelectuale, în general, presupune colaborarea a trei factori, respectiv „o pornire afectivă, intrarea în activitate a imaginației și discernămintului critic.”⁹ Participarea afectivă sau aderența la tematică deschide resorturile potențelor umane și le pune „în stare de lucru”, stîrnind imaginația și discernămintul sau, cum exprimă acest proces filosoful citat, „fără pornirea afectivă imaginația n-ar putea fi pusă în mișcare; fără intervenția imaginației pornirea afectivă s-ar putea descărca în mișcări dezordonate și, în majoritatea lor cel puțin inutile, fără discernămintul critic, în sfîrșit, toate reprezentările de acțiuni posibile, chiar și cele mai puțin potrivite, ar putea fi întrebuințate cu o mare pierdere de timp și de energie, ca mijloace de a ajunge la scopurile urmărite”.¹⁰

Factorii amintiți, desigur, pot avea proporționalități și semnificații diferite, înlăuntrul complexelor pe care le alcătuiesc, după formele de activitate la temelia cărora stau. O proporționalitate nu se poate stabili. Acești factori colaborează și la elaborarea predicilor.

„Cînd te apuci de scris, automat vei face apel la anumite procedee structurale „învățate” în timpul lecturilor, efortul fiind de a găsi „cuvîntul ce exprimă adevărul”, adică exact acele procedee care să realizeze efectul urmărit, care să facă posibilă transmiterea cît mai bună a emoției pe care ai vrut s-o comunicî.”¹¹ Uneori sugestiile ne vin din lecturi care n-au decît slabe relații cu tematica pe care o urmărim sau chiar din idei contrare. Acestea ne stimulează inspirația, avînd rol de catalizator și actul de creație „s-a grefat pe un fond sufletesc, pe o acumulare de gînduri și impresii care-și cereau o expresie.”¹² Balzac a început prin a scrie în stilul lui Walter Scott, iar Beethoven prin a compune în stilul lui Mozart. Dar mesajul nou pe care îl aveau de transmis i-a condus curînd spre un stil personal, corespunzător conținutului. Forma și conținutul apar împreună chiar de pe treapta celor dintîi înfiripări ale unei imagini artistice. În cursul „muncii asupra formei se ivesc noi asociații de idei și imagini care încheagă și adîncesc conținutul.”¹³

⁹ P. P. Negulescu, o. c., p. 121.

¹⁰ Ibidem, p. 122.

¹¹ Alexandru Mușina, *Literatura ca meserie*, în rev. „Vatra” (Tîrgu Mureș), nr. 222/septembrie, 1989. p. 9.

¹² Andrei Băleanu, *Conținut și formă în artă*, București, 1959, p. 200.

¹³ Ibidem, p. 201.

Nu numai cei dotați cu roua harului pot deveni mari oratori, ci și cei ce muncesc, se străduiesc pînă își găsesc „vocea proprie“, ca și creatorii de literatură. „Ceea ce-i deosebește pe adevărații scriitori de simpli veleitari nu e doar talentul, ci și munca depusă, efortul pe care cel ce scrie e dispus să-l facă pentru a găsi cea mai adecvată expresie pentru ceea ce vrea să comunice. Veleitarii au în comun o idee : nimic mai ușor decît a face literatură (...) Pentru veleitar, munca, atîta cîtă e și la cîți e, se reduce la un efort strict fizic : de a umple cît mai multe pagini (...). Nimeni nu-și închipuie că, luînd o pensulă în mînă, gata, a ajuns pictor, nimeni nu are pretenția că e muzician dacă și-a cumpărat o vioară (...) Scriitorul prelucrează într-un mod care îi e propriu, folosind tehnici uneori extrem de sofisticate și cu un scop specific, diferit de cel al comunicării curente, materialul care e limba noastră cea de toate zilele“¹⁴. Mutatis mutandis, nimeni nu-și închipuie că avînd o diplomă de teologie este „făcut“ predicator.

Omul, ființă în devenire, este capabil de progres în orice domeniu. Accesul la succes predicatorial, deci, nu este restrictiv, dar el cere o neobosită dorință de înălțare spre „ceea ce este înainte“, ca să folosim o sintagmă patristică. De altfel, aceasta este esența vieții spirituale. Ea nu are decît o limită, exprimată printr-un paradox : nesfîrșitul, ceea ce înseamnă că nu ajunge niciodată la „încetare“, fiind mereu în mișcare ascendentă.

Unii teoreticieni recomandă ca discursul, după ce a fost scris, să se citească de autor cu voce tare. Se creează astfel o interacțiune a simțurilor (o sinestezie). Și lectura trebuie să fie „o incantație“ pentru autorul însuși.

¹⁴ Al. Mușina, *art. cit.*, p. 9.

BISERICA, CASA LUI DUMNEZEU — CASA NOASTRĂ

de : CEZAR STERPU

Dintotdeauna, chiar și numai în intimitatea ființei noastre, am simțit profunda dorință de a stabili, în sinul comunității căreia îi aparținem, de asemenea în sinul familiei, un „loc” sacru, un „loc” anume, în care, printr-o legătură de ordin spiritual, să ne regăsim într-un alt plan decât cel al comunului, să ne regăsim pe noi, cei dintru începuturi. Astfel, în tradițiile vechi orientale, de pildă, anumiți copaci erau declarați drept arbori sacri. Ei simbolizau „coloana cerului”, „arborele cosmic” (axis mundi).¹ Totemurile pieilor roșii precum și cele ale diverselor triburi din Africa, dețineau aceeași funcție simbolică. La fel, tabernacolele sau sanctuarele credințelor religioase, de-a lungul timpului, comportă aceleași relații și semnificații de „loc” sau „spațiu” consacrat. În Vechiul Testament „cortul sfânt” purtat spre Țara Făgăduinței preînchipuia maiestratea și sacralitatea Templului lui Solomon de mai târziu.

De la un simplu obiect la o construcție extinsă orizontal și vertical, uneori de mari dimensiuni, elementele simbolice (separate sau alcătuind un ansamblu) își păstrează sacralitatea. Deja templul, ca și construcție a unui act „special” de intenție, legitimează realitatea și sensul unei întâlniri sacre : întâlnirea credinciosului cu Divinitatea, unirea Pământului (a „celor de jos”) cu Cerul („cele de sus”). În acest sens este alcătuită și structura arhitectonică a bisericii. Omul este o biserică, a spus, încă în secolul VII, Sf. Maxim Mărturisitorul. Iar Biserica, ca „trup tainic” al lui Hristos, este surprinsă plastic în structurile pe care le comportă biserica — locaș de închinare. Absidele laterale sînt brațele Marelui Crucificat. Biserica este casa lui Hristos, casă a Marelui Împărat (gîndindu-ne și la etimologia grecească a termenului). Este casă teandrică.

1. Arhitectură, simbol și spiritualitate

Arhitectura, ca artă reprezentativă a relațiilor interumane — după cum o definește și Heinrich Lützelers² — descopere, conștiinței pătrun-

¹ A se vedea în acest sens Mircea Eliade, *Cosmologie și alchimie babiloniană*, ed. Vremea 1937, p. 43 ; „Axa cosmică joacă un rol de frunte în gîndirea mitică și simbolică a Indiei și este exprimată în patru formule principale : Muntele, Stîlpul, Arborele și Gigantul (...) toate acestea sînt în centrul cosmosului ; toate reprezintă realitatea absolută ; toate sînt simboluri polivalente aplicîndu-se atît cosmosului cît și omului. De exemplu, Zeul Indra este considerat stîlp cosmic dar și răsufierea care străbate și care susține corpul uman (...) și are aceeași valoare de coloană”.

² Cf. H. Lützelers, *Drumuri spre artă*, trad. Dorin Oancea, București, 1986, p. 9.

zătoare, cerințele, aspirațiile sau revendicările noastre cele mai adânci. Prin zidirea unei case se exprimă, se transmite „ceva“ celorlalți. Noi comunicăm cu semenii prin gestul zidirii unei case, precum comunicăm prin natura și specificitatea oricărui gest. Altfel, gestul în sine s-ar pierde în nonsens. „Cînd construiește o casă, omul își creează lumea sa și și-o rînduiește pentru a locui în ea. El își apropie lucrurile, natura și pe semenii săi; ei nu-i mai sînt indiferenți sau străini, ci i se deschid“.

Casa comunică cu întreg cosmosul — și întreg cosmosul, prin casă, își află valențe de expresie și, deci, de comunicare. Prin structura ei, casa simbolizează natura însăși a celui care a zidit-o, a celui care i-a dat o anumită formă. Casa îl exprimă pe om și cosmosul său lăuntric. Cel care zidește se exprimă pe sine cu bucuriile, nădejile și căutările sale. Omul-ziditor este, prin ansamblul structurii sale, un simbol al cosmosului. Este deci — precum îl prezintă în genere gîndirea filocalică (în special Sf. Maxim Mărturisitorul și Ioan Damaschin) — un *microcosmos*. Constituția firii umane este o sinteză a tuturor elementelor cosmice. Iar, pe de altă parte, casa zidită de mina omului este cuvîntul (logosul) acestuia manifestat concret, plasticizat.

Prin biserica-locas, care este tot o casă, credinciosul este chemat la o altă întîlnire, la o altă participare întru comuniune. Prin casă se întîlnește cu sine și cu ai săi. Prin biserică însă, are revelația unei întîlniri desfășurate în alte nivele ale comuniunii decît cele obișnuite. Însăși structura arhitectonică a bisericii conferă și favorizează dimensiunile acestei noi întîlniri neobișnuite. Mai bine spus: prin(in) biserică credinciosul se întîlnește în Dumnezeu cu semenii și cu sine. Și cu cît se apropie mai mult de semenii, la acest nivel al comuniunii, cu atît este mai aproape de Dumnezeu. Avva Dorotei exprimă această realitate spirituală printr-un cerc al cărui centru este Dumnezeu și ale cărui raze sînt modulele de a fi ale oamenilor³.

Biserica este o astfel de casă. Este o casă cosmică. Ea nu-l simbolizează doar pe credincios ca microcosmos, ci este simbolul direct al cosmosului mare în care cel mic se rostește. Pămînt și Cer, văzut și nevăzut sînt surprinse tainic în arhitectura bisericii.

2. Întîlnirea cu transcendentul

În substanțialitatea procesului de transfigurare a ființei și a cosmosului, prin apariția creștinismului, este cuprinsă organic și transmutația simbolică. Biserica devine casa lui Dumnezeu însuși, dar un Dumnezeu atent la mișcările sufletului, un Dumnezeu abordabil, un „Dumnezeu viu“ — după expresia Sf. Apostol Pavel către Timotei (I Timotei 3, 15).

Vorbind despre punctul de vedere ortodox, Lucian Blaga ține să precizeze că biserica este privită ca un organism viu, ca un tot unitar⁴. Pe de altă parte „arhitectura bisericească ilustrează aproape desăvîrșit —

³ Cf. *Filocalia*, vol. IX, trad. pr. prof. D. Stăniloae, București, 1980, pp. 548—549.

⁴ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, 1985, p. 211.

observă în continuare Blaga — arta în care materia se reduce oarecum la posibilitățile ei exclusiv spirituale⁵.

Arhitectura bisericii ortodoxe diferă, cum e și firesc, de cea catolică și cea protestantă. Este rodul unei alte spiritualități — în care rolul cel mai important îl joacă lumina, familiaritatea dusă pînă la intimitatea ultimă⁶.

Arcul frînt al bisericii gotice întrerupe elanul spre transcendent al spiritului. În biserica gotică creștinul se înalță spiritual, am putea spune, pînă la punctul în care arcul se frînge. Apoi revine în teluric. „Atinge“ transcendența divină care, însă, rămîne „suspendată“ în punctul frîngerii. Transcendentul, aci, nu coboară ci rămîne într-o „plutire“ deasupra capetelor credincioșilor. „Omul gotic are sentimentul posibilității de a participa la transcendență de jos în sus (...). Misticii germani căutau să se purifice lăuntric și să se înalțe astfel pînă la o identificare cu Divinitatea...“⁷. În biserica de tip romanico-simbolic, se petrece oarecum același lucru. Platitudinea tavanului acestor construcții nu frînge ci „stopază“ lansarea spre transcendent. Blaga observă: „De remarcant la basilica romană e mai ales împrejurarea că plafonul greu și drept, ca o lespeze, respinge privirea tăind ochiului orice încercare de evadare în sus, în transcendență...“⁸.

Spre deosebire de aceste imagini, în biserica ortodoxă (de tip bizantin) credinciosul este pus în fața unei dimensiuni adînci de trăire a suprasensibilului. În biserica de tip bizantin se sugerează plinar întîlnirea credinciosului cu Dumnezeu. Aici, transcendentul divin coboară în imanențel teluric confundîndu-se cu acesta. Boltirea naosului înalță efuziunile spiritului contopîndu-l în spațialitatea spirituală spre care acest spirit se deschide. Credinciosul urcă în același moment în care Dumnezeu coboară. Transcendentul, spune Blaga, coboară în immanent.

Potrivit uneia din ecteniile sfintei liturghii, credinciosul intră (sau este chemat să intre) în biserică „cu frică și cu cutremur“. Nu este vorba aci de acel sentiment zămislit în suflet prin angoasa în fața unei primejdii, ci de ceea ce Rudolf Otto numea „mysterium tremendum“. A „tremura“ în fața misterului înseamnă, altfel spus, a te înscrie conștient într-o altă ordine decît cea de toate zilele, a participa la ordinea sacră a existenței.

Biserica-locaș procură, prin toate detaliile sale arhitectonice, un astfel de sentiment. Este un sentiment adînc, suprafiresc am putea spune. Credinciosul revine, pentru acele momente liturgice, la natura sa intimă. Revine mai aproape de chipul lui Dumnezeu sădit în el. Trăiește, sau are posibilitatea plinară să trăiască, „în Duh“. Se află în istorie dar, totodată este proiectat spiritual deasupra ei. Căci el participă nu doar la o simplă comemorare a unor evenimente sacre prin care s-a consfințit actul salvării sale existențiale, ci este chemat (în chip maxim, prin săvîrșirea

⁵ Idem, o.c., pp. 227—228.

⁶ Idem, o.c., p. 232.

⁷ Idem, o.c., p. 229.

⁸ Idem, o.c., p. 228.

jertfei euharistice) la participarea vie a prezenței spirituale prin care aceste evenimente își manifestă permanent actualitatea.

De la intrarea în pridvorul bisericii până în fața iconostasului, este un drum de parcurs. Un drum liturgic. Credinciosul se înscrie conștient pe acest drum. Părțile bisericii constituie etapele timpului sacru. Într-un sens de ansamblu, Hans Sedlmayer observă : „Cele patru părți ale interiorului unei biserici simbolizează cele patru direcții cardinale. Interiorul bisericii este Universul. Altarul, spre răsărit, este raiul. Ușile Împărătești ale sanctuarului propriu-zis se mai numesc „Ușile Raiului“. În săptămîna Paștilor aceste uși rămîn deschise pe tot timpul slujbei. Sensul acestui obicei este explicat limpede în Canonul pascal. Hristos S-a sculat din mormînt și ne-a deschis poarta Raiului. (. . .). Centrul bisericii este Pămîntul. Potrivit părerii lui Gosma Indikoplevistul, Pămîntul este dreptunghiular și mărginit de patru ziduri care susțin bolta. Cele patru părți ale interiorului bisericii simbolizează așadar punctele cardinale”⁹. Cu cît credinciosul se apropie mai mult de altar, ca „spațiu“ sfîntit prin excelență sau ca „loc“ din care sfințenia irumpe în întreg ansamblul construcției, cu atît pășește mai intim dincolo de sine spre adîncurile unei deschideri ce depășește psihic orice atitudine de exteriorizare a sa din viața obișnuită. Și aici, ca și în afara participării la sfînta liturghie, se deschide spre semeni. Și aici, orice credincios nu este singur. Dar, în biserică, credinciosul se simte mai intim legat de semeni. Se poate înțelege chiar pe sine mai profund intrucît, fiind în casa lui Dumnezeu, nu poate avea aceleași trăiri pe care le-ar putea experia în locuința sa ori a oricărui alt semen. În biserică el trăiește sentimentul unei participări tainice și nebanuite la alte nivele ale comuniunii. Comunicarea trăită zilnic în cadrul relațiilor firești, devine aici comuniune, împărtășire. Comuniunea de viață interumană îi transpune, metanoic, pe participanții la sfînta liturghie (care nu-și îndeplinește pe deplin sensul decît prin săvîrșirea ei în lăcașul bisericesc) în cuminăcare. Sfînta liturghie este, în acest sens, „urcuș spre Dumnezeu“, un urcuș ce nu se poate desfășura în orice altă zidire. Iar numele lui Dumnezeu, invocat în sfînta liturghie, poate constitui, de fiecare dată, o treaptă în plus a acestui urcuș.

Revenind asupra celor spuse, am putea afirma că în biserica de tip bizantin credinciosul este îndreptățit să trăiască cel puțin un sentiment similar cu acela care l-a îndemnat pe David să exclame plin de admirație : „Întru strălucire și în mare podoabă Te-ai îmbrăcat ; Cel ce te îmbraci cu lumina ca și cu o haină ; Cel ce întinzi cerul ca un cort“ (Psalmul 103, 2—3). Finitul boltirii bisericii-locăș este, de fapt, semnul distinct al infinitului boltii cerești. Iată cum, și prin acest simbol, transcendentul se face simțit mai aproape de credincioși în biserica ortodoxă. Participînd la sfînta liturghie credinciosul participă, mai mult sau mai puțin conștient, la circuitul pe care îl implică semnificațiile structurilor arhitectonice. Iar

⁹ Hans Sedlmayer, *Die Entstehung der Kathedrale*, Zurich, 1950, p. 119 — citat de M. Eliade în *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, trad. Cezar Baltag, București, 1988, p. 63, nota 33.

prin aceste aspecte esențiale ale trăirilor sale de intimă comuniune cu Dumnezeu, credinciosul este integrat spiritual în comuniune cu cei de dincolo de viața aceasta, pentru care se roagă.

Imaginea acestei tainice comuniuni își află expresia plastică, în special, în pictura bizantină și neo-bizantină. Ne vom opri doar pentru un moment asupra frescelor exterioare ale bisericilor nord-moldovene. În registrul de sub streșina acestor ctitorii voievodale (Humor, Voroneț, Arbore, Moldovița și Sucevița) și pe întreaga fațadă a absidelor este reprezentată *Procesiunea sfinților* sau *Biserica biruitoare* (cerească). În partea de jos a absidelor apare Biserica din această viață — Biserica lup-tătoare. În ansamblul lor, aceste scene „respiră” unele prin altele. Iar apariția elementelor de faună și floră, intercalate între scene, conduc gândul spre imaginea unei comuniuni pan-cosmice.

3. Întîlnirea cu timpul

Din cele arătate poate reieși faptul că interferența transcendent-imanent exprimată prin gestul artistic religios comportă aspecte ale unei structuri osmotice. O altă caracteristică circumscrisă în zona aceluiași aspecte de factură osmotică, ar fi Istorie—Timp. Istoria și Timpul se întrepătrund. Coexistă organic.

Credinciosul, participînd la sfînta liturghie trăiește, în fapt, nu doar repetarea unor evenimente sacre din istoria mîntuirii, ci substanța spirituală mereu actuală a acestora. Dar timpul, în această trăire, este „depășit”, anulat chiar.

Evenimentele sfîntei liturghii, actualizînd permanent actualitatea lor, transpun în cele din urmă ființa credinciosului, nu doar într-un supra-istoric, ci și într-o supra-temporalitate. Aceasta fiind un preludiu al stării pe care creștinul o va experia deplin în eshaton, are menirea de a-l scoate pe credincios din timpul cotidian (profan), proiectîndu-l spiritual într-un „dincolo” de timp sau, mai bine spus, într-un timp liturgic.

Privit astfel, timpul cotidian este anulat. S-ar putea vorbi, în acest sens, despre „moartea” timpului. Artă bizantină a imortalizat în negrăite imagini această „moarte” a timpului. Pentru contextul problemei să ne oprim asupra uneia dintre bisericile cu pictură extramurală din nordul Moldovei: Voroneț. Pe peretele de vest este pictată Judecata de apoi. În primul registru, de sus în jos, printr-un vîl alb pe care sînt pictate semnele zodiacului (deci caracterele umane)¹⁰ și semnele planetelor, este simbolizat Timpul. Într-un medalion central, Dumnezeu-Tatăl deschide „ferestrele” Cerului anunțînd începutul Judecății. Cîte patru îngeri deoparte și de cealaltă a vîlului se pregătesc să-l ruleze în intenția sugerată de a-l reda Creatorului. Este semnul începerii Judecății. Timpul, care

¹⁰ Despre semnificația semnelor Zodiacului, la Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. rom. pr. Dumitru Fecioru, ed. a 2-a, București, 1943, pp. 94—97.

apare odată cu conștiința, în clipa începutului ¹¹, în ultima clipă care corespunde cu cea dintii, este „suspendat“ pentru a permite desfășurarea plenară a Marelui Timp, a Timpului sacru (liturgic) experiat parțial prin participarea la sfânta liturghie. Timpul profan moare. Timpul liturgic, în veșnicia sa, penetrează întreaga făptură. Începe ziua a opta ¹².

Urmărind logica internă a întregului ansamblu simbolic de pe fațada de vest a Voronețului, se poate înțelege legătura organică care există între acest prim registru și celelalte patru. Symbolismul, aici, nu poate fi înțeles în autentică sa valoare decât prin perceperea structurilor sale interioare, pe verticală, de sus în jos. Totul începe cu „moartea“ Timpului profan.

*

Putem încheia afirmând că plurisemantismul valorilor simbolice al întregului Cosmos constă în organicitatea lui universală, în capacitatea conștiinței umane de a-i descoperi, pătrunde și valorifica concret sensurile.

Între constituția ființei noastre, biserica-zidire și Cosmosul mare există relații vii a căror spiritualitate poate fi manifestată prin gestul conștient al credinciosului spre sine însuși, către ceilalți semeni și, prin ei, către Dumnezeu. Acesta este și sensul gândului adus ca jertfă pe altarul inimii — despre care vorbesc Sfinții Părinți (în mod special Sf. Evagrie Ponticul, Sf. Macarie Egipteanul, Sf. Maxim Mărturisitorul și Sf. Simeon Noul Teolog). Acesta este gestul ritual, altminteri zicînd, al liturghiei interioare realizat în „biserica ființei noastre“ ¹³. Iar liturghia lăuntrică a fiecărui creștin (care, în parte luat, este un simbol al macro-cosmosului) semnifică, prin sensurile anagogice pe care le implică, ritmurile tainice ale liturghiei cosmice în care întreaga făptură rostește în graiuri neauzite, odată cu Psalmistul: „Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate întru înțelepciune le-ai făcut. Umplutu-s-a pămîntul de zidirea Ta“ (Psalmul 103, 25).

¹¹ A se vedea interpretarea expresiei biblice „La început...“ la pr. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 330.

¹² Wilhelm Nyssen remarcă: „Prin reprezentarea platonice a timpului cosmic se știa în vremea Sfinților Părinți de trecerea soarelui prin cele 12 semne ale Zodiacului, prin fiecare în cursul unei luni. Această reprezentare e transformată în schema unei călătorii spirituale. Omul iluminat de soarele dumnezeiesc poate călători călăuzit de lumină, prin fiecare din cele 12 semne rînduite în opera creației și a îndurării mîntuitoare...“ (*Pămînt cîntînd în imagini*, trad. D. Stăniloae, București, 1978, p. 37). Pe de altă parte, această „călătorie spirituală“ este semnul zilei veșnice.

¹³ Cf. pr. prof. D. Stăniloae, *Liturghia, urcuș spre Dumnezeu și poartă a cerului*, în rev. „Mitropolia Banatului“, nr. 1—2/1981, pp. 48—56.

PRIVIRE EXEGETICĂ ASUPRA EXPRESIEI „DUMNEZEU S-A ÎNDREPTAT ÎN DUHUL“

de : preot DOREL UNGURĂȘ

Expresia biblică „Dumnezeu s-a îndreptat în duhul“ aparține textului I Timotei 3, 16 : „Cu adevărat mare este taina creștinătății : Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Duhul, s-a vestit de îngeri, S-a propovăduit între neamuri, s-a crezut în lume și S-a înălțat întru mărire“. Contextul ne arată că este vorba de actele principale ale revelației divine referitoare la Hristos sau principalele momente ale răscumpărării neamului omenesc de sub povara păcatului strămoșesc ca : întruparea Fiului lui Dumnezeu, jertfa de pe cruce, învierea, înălțarea, cincizecimea. Acestea fie că sînt menționate direct, fie că sînt numai presupuse, îmbracă aici forma unor precizări bine determinate, înșirate cronologic și foarte distincte. În textul original grecesc, toate verbele sînt la modul aorist pasiv.

Ce ne spune în chip esențial textul la care ne referim ? El ne arată că „o Persoană divină coboară din Sfînta Treime pentru a reveni nu numai ca persoană divină, ci și ca persoană umană în Treime, avînd unită cu Sine toată umanitatea, pentru o comuniune cu Treimea infinită“². Se remarcă, astfel, încărcătura dogmatică³ deosebită a textului, caracterizîndu-se prin formule concise. Ce se referă cu precădere la refacerea legăturii dintre Dumnezeu și om, în perspectiva mîntuirii, privește acțiunea prin care „a binevoit Dumnezeu să recapituleze toate în Hristos“ (Efeseni 1, 10).

Văzute în sens larg, „formulele dogmatice sînt paradoxale pentru că prind în ele aspecte contradictorii esențiale ale realității vii și de o bogăție inepuizabilă“⁴. În speță avem cazul expresiei „edicheoti en pnevmati“ sau „s-a îndreptat în duhul“, cuprinsă în amintitul text, care pare de neînțeles pentru că verbul „dicheo“ care înseamnă „a îndrepta“, adică a aduce de la păcătoșenie la îndumnezeire sau înfiere (cf. Ioan 10, 34 II Petru 1, 4), se referă tocmai la Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu „care

¹ „Numai în mintea omului antic evenimentele ce se desfășoară în timp nu trezesc atenția asupra ordinei lor de succesiune“ (C. Rădulescu-Motru, *Vocația*, București, 1935, p. 51).

² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 90.

³ În sensul că „dogmele creștine sînt, după forma lor, punctele planului de mîntuire și de îndumnezeire a noastră, cuprinse și realizate în revelația dumnezeiască supranaturală, care a culminat în Hristos și sînt păstrate, propovăduite, aplicate și explicate sau definite de Biserică“ (pr. prof. dr. D. Stăniloae, o.c., p. 71).

⁴ Idem, o.c., p. 96.

însă n-a avut de îndreptat nimic fiindcă n-a avut nici păcatul strămoșesc, nici păcate personale, fiind neprihănit⁵.

Dificultatea, rezultând din cele acum arătate, nu ar justifica înlocuirea textului biblic cu versiuni interpretate⁶ sau cu transcrieri incorecte, provenite din traduceri libere⁷ ori semantice.

În acest sens este surprinzător cum în unele versiuni biblice ale textului din I Timotei 3, 16 „în Duhul“ este înlocuit cu „prin Duhul“, când însuși Sfântul Apostol Pavel face dovada că preferă pentru ilustrări edificatoare, în plan soteriologic, prepoziția „în“ prepoziției „prin“, cum rezultă și din următorul verset: „Căci dacă ce este trecător s-a săvârșit prin mărire, cu atât mai mult ce este netrecător va fi în mărire“ (II Corinteni 3, 11).

Pe deasupra, importanța teologică a expresiei originare „Dumnezeu S-a îndreptat în Duhul“ o subliniază tocmai exegezele numeroase ce i s-au făcut de-a lungul timpului, aparținând multora dintre Sfinții Părinți⁸. Astfel, Clement Alexandrinul înțelege expresia: „S-a îndreptat în Duh“ în sensul că celor trupești și grei la inimă li s-a părut că Hristos se îndreptează, căci ziceau: „Iată om care mănîncă și bea vin“, dar în cei întăriți cu Duhul lui Dumnezeu s-a îndreptat, că „am văzut, zice, mărirea Lui, mărire ca a Unuia-născut din Tatăl“ (I. Corinteni 1, 14).

Sfântul Ioan Gură de Aur se exprimă scurt zicînd: „Deci s-a îndreptat în Duhul“ adică „s-a îndreptat înțelepciunea de la fiii ei“ (Matei 11, 19), deci că a fost găsită dreaptă de fiii ei, adică de cei ce au știut s-o aprecieze.

Sfântul Chiril al Alexandriei tilcuiește astfel expresia: „Deci S-a îndreptat în Duhul“, în loc de „duhovnicește“.

De asemenea Teodoret tilcuiește: „S-a îndreptat în Duhul“, căci prin dumnezeiescul Duh, El (Iisus) lucrează minunile, pentru că „Eu — zice El — cu Duhul scot demonii...“ (Matei 12, 28).

Teofilact adaugă la aceasta că Domnul a împlinit și toată dreptatea (Matei 3, 15) în Duhul Sfînt, fiindcă era de o ființă cu Duhul și era nedespărțit de El. Prin acest Duh, „se îndreptează Dumnezeu“ ca unul ce Îl află în Sine și prin Sine Îl împărtășește faptei.

⁵ Pr. dr. Ioan Mircea, *Dicționarul Noului Testament*, București, 1984, p. 241.

⁶ Iată un exemplu: „Ca și în cele două texte evanghelice (Matei 11, 19 și Luca 7, 35) verbul *dikeo* înseamnă a dovedi și în I Timotei 3, 16“ (pr. Sabin Verzan, *Epistola I către Timotei a Sfîntului Apostol Pavel, Introducerea, traducerea și comentariu* în „Studii teologice“, nr. 4/1988, p. 111).

⁷ Ca și aceea din Biblia lui D. Cornilescu unde *dikeun* este tradus cu „a fost dovedit neprihănit prin Duhul“, în vreme ce toate edițiile biblice și neotestamentare (1968, 1975, 1982, 1990, ș.a.) ale Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă nu traduc altfel verbul *dikeo* din I Timotei 3, 16 decît cu „S-a îndreptat“.

⁸ Pr. dr. Ioan Mircea, o.c. pp. 241—242.

Deși enunță un adevăr incontestabil, această ultimă apreciere exegetică nu aduce motivații convingătoare sub aspect cronologic⁹, căci este de înțeles că „trebuia să Se înalțe Hristos cu trupul la deplina spiritualitate și comunitate cu Tatăl, pentru ca prin trupul Său ajuns la suprema forță de iradiere spirituală să reverse pe Duhul”¹⁰. Ba mai mult „creștinismul nu poate fi folositor nici unui timp, prin urmare nici celui de azi, dacă nu-i aduce ce numai el îi poate aduce: legătura cu sursa infinită de putere a lui Dumnezeu devenit om”¹¹, fapt ce reflectă elementul de care trebuie să se țină seama în vederea unei serioase exegeze. Aceasta cu atât mai mult cu cât ontologia divino-umană privită istoricește și totodată pe coordonate temporale¹², este presupusă și aplicată corespunzător de către Sfântul Apostol Pavel în Epistola adresată romanilor. Și anume, referindu-se la cei ce au păcătuit sub legea veche, el considera că dacă și aceștia ar fi părtași vremurilor de revărsare a harului, ar fi avut și ei poziția ontologică¹³ a contemporanilor lor, văzuți fiind ca „îndreptându-se în dar cu harul Lui, prin răscumpărarea cea în Hristos, Iisus” (Romani 3, 24).

Deci acțiunea de îndreptare a omului este condiționată de activitatea de răscumpărare din păcat a neamului omenesc adusă de Iisus Hristos, exprimată prin acțiunea harului Său. În acest sens se poate constata că „îndreptarea” nu se găsește nici unde în epistolele pauline ca atribut al omului, ci, în cele mai multe cazuri, ca ceva primit și chiar văzută din afară, ca realizare cu ajutorul harului, spre a se contura, abia în cadrul mîntuirii subiective, ca și îndreptare omenească propriu-zisă. (Romani 3, 24—26; Tit. 3, 7).

Uneori îndreptarea apare independent de atribuirea ei omenescului, ca în cazul concluziei „...harul din multe greșeli duce la îndreptare” (Romani 5, 16), sau, alteori, apare ca un deziderat aproape irealizabil, cum rezultă din Filipeni 3, 12: „Nu zic că am dobîndit îndreptarea ori că sînt desăvîrșit, dar o urmăresc că doar o voi prinde, întrucît și eu am fost prins de Hristos Iisus”.

⁹ „Noi experiem timpul în ființa noastră cea mai lăuntrică, în simburile central al conștiinței noastre, în eul nostru. Timpul are un caracter intrasubiectiv și-l experiem ca un mod al existenței noastre”. (Corneliu Sirbu, *Natura și valoarea timpului*, Sibiu, 1942, p. 4).

¹⁰ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, o.c., p. 91.

¹¹ Idem, o.c. p. 105.

¹² „Conștiința de durată, ideea noastră de timp, verbală sau reflexivă își are rădăcinile ei în sentiment”. (Vasile Pavelcu, *Caracterele afectivității*, București, 1938, p. 38). Acest sentiment de dragoste pentru destinatarul epistolei sale, nu poate, în acest caz, decît să înmulțească caracteristicile temporale ale referirii sale.

¹³ Dilthey spunea: „Noi explicăm prin procese pur intelectuale dar înțelegem prin colaborarea tuturor faptelor psihice” (Vasile Pavelcu, *Problema măsurării în psihologie*, Iași, 1943, p. 30).

Aceste mărturii exprimă îndeosebi dinamica îndreptării¹⁴ și ridicării principiale din păcatul strămoșesc a omenirii căzute, realizată prin răscumpărarea cea în Hristos Iisus și prin Învierea Sa, căci: „... S-a dat pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră” (Romani 4, 25).

Rezultă de aici clar că îndreptarea Fiului în Duh nu poate fi socotită, atât din punct de vedere logic, cât și din punct de vedere moral, sub unghiul numai al unei naturale imixtiuni imanentiste, ca îndreptare în înțeles omenesc, împotriva transcendentalismului ce, evident, o caracterizează.

Deci, îndreptarea devine, pentru noi, prin îndreptarea lui Iisus Hristos, o îndreptare eficientă, așa cum și reiese din Romani 5, 18, unde se spune că: „... prin îndreptarea adusă de Unul (Hristos) a venit, pentru toți oamenii, îndreptarea care dă viață”.

Am zice că Iisus Hristos „S-a îndreptat în Duhul” nu pentru Sine, ci pentru noi¹⁵, ca și noi să fim în căutarea ei, „că doar o vom prinde”, cum exprimă, clar, acest lucru, amintitul text Filipeni 3, 12 și, de asemenea, o confirmă Efeseni 3, 8, care precizează: „În har sînteți mîntuiți, prin credință și aceasta nu este de la voi: este darul lui Dumnezeu”.

Considerarea darului dumnezeiesc ca explicație a îndreptării (Romani 3, 14), conferă rezonanțe contextuale reale prepoziției „în”, căci facilitează exprimarea despre Iisus Hristos, Cel care „S-a arătat în trup” (I. Timotei 3, 16), că în aceeași dezinvoltură „S-a îndreptat și în Duhul”, în cadrul operei Sale mesianice¹⁶, așa încît să fim îndreptățiți a nădăjdui¹⁷ să ajungem ca „prin El să avem și unii și alții apropierea către Tatăl într-un Duh” (Efeseni 2, 18).

Străin chiar de spectrul unei inocente confuzii, legate de înțelegerea expresiei „S-a îndreptat în Duhul” (I. Timotei 3, 16), Sfîntul Apostol Pavel nu numai că nu ocolește un eventual echivoc, legat de afirmația sa, dar, în plus, pune în lumină valoarea obiectivă a îndreptării, exprimînd convingerea¹⁸ ca acesta să-i poată aparține tot așa cum el este prins, înțelegînd alipit, de Hristos.

¹⁴ Datorită caracterului ei dinamic „îndreptarea presupune mai multe etape sau stadii, prin care trece credinciosul în ascensiunea sa spre asemănarea cu Dumnezeu și spre fericirea veșnică”. (pr. Dumitru Viezuianu, *Îndreptarea după epistolele pauline și după epistola Sfîntului Iacob*, în *Studii teologice*, nr. 5—8/1977, p. 507).

¹⁵ Sfîntii Părinți susțin că „omul este un lucru mare și prețios” căruia i se acordase stăpînirea universului chiar înainte ca el să fi fost creat. (I. G. Coman, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Timișoara, 1988, p. 383).

¹⁶ Îndreptarea este un dar al dreptății divine prin care cel credincios este admis la împărăția mesianică (pr. Dumitru Viezuianu, o.c., p. 507).

¹⁷ „Judecata poartă asupra obiectului credinței; singur acesta formează domeniul logic”. (Mihai Uță, *Afirmația și negația*, în „*Revista filosofică*”, nr. 1/1939, p. 15).

¹⁸ „Convingerea este acea stare sufletească în care o judecată ne apare evidentă”. (Titu Maiorescu, *Logica*, ed. VII, Brașov, 1941, p. 275).

Accentul, deci, nu cade atît pe ceea ce a fost de îndreptat cît pe ceea ce era de îndreptat de atunci înainte, ca „prins de Hristos”, fapt ce trece ca o garanție a adjudecării îndreptării.

Este evident faptul că Fiul — ca împreună lucrător al mîntuirii noastre cu Tatăl și cu Duhul — întărește întru nădejde alipirea noastră de El, ca prin El să dobîndim apropierea către Tatăl într-un Duh (Efeseni 2, 18), în înțeles de finalitate a îndreptării noastre, interpretată ca desăvîrșire. De altfel, Fiul zice: „Fiți dar voi desăvîrșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvîrșit este” (Matei 5, 48). Întru această ajungere, Fiul se face nouă „CALE, ADEVĂR ȘI VIAȚĂ” (Ioan 14, 6).

Reținînd de aici doar aspectul de cale¹⁹ ce duce la desăvîrșire, se poate afirma că omul duhovnicesc parcurge acest drum, împreună cu Hristos, cel îndreptat, spre a reuși și el să se îndestuleze desăvîrșit de această îndreptare, atunci cînd ajunge să se îndumnezeiască. Această constatare trebuie luată cu observarea faptului că „în Biserică se face teologie și că Biserica menține din ea, ca învățătură permanentă, ceea ce explicitează autentic planul de îndumnezeire a omului”²⁰. Totodată „teologia trebuie să fie ancorată în fundamentul neschimbat pus de Hristos, dar, în același timp, face accesibile bunătățile lui Hristos oamenilor de azi și îi pregătește pentru deplina participare la ele în veacul viitor, constituind, prin aceasta, un ferment al progresului în fiecare timp”²¹.

În final, în legătură cu sintagma „S-a îndreptat în Duhul” se impun cîteva concluzii cu caracter semantic, mai ales:

1. Termenul „Pnevma” desemnează, în acest text paulin, pe cea de a treia persoană a Sfintei Treimi, pe Sfîntul Duh, care este adesea astfel numit, fără ca „Pnevma” să fie determinat de atributul său „aghios”²² (Matei 4, 1; Marcu 1, 12; Luca 4, 14; Ioan 3, 5—6; Romani 8, 9, 10, 13 și 14 etc.).

2. Prepoziția „en” trebuie tradusă cu „în” și în acest text, evitîndu-se astfel traduceri interpretative libere sau întîmplătoare²³. Nesocotirea efectelor sensului real al prepoziției „în” ar duce la un relativism dogmatic și teologic, puternic resimțit în plan exegetic.

3. În legătură apoi cu verbul „dikeo” (a îndrepta), a conchide că are, în textul I Timotei 3, 16, înțelesul de „a dovedi”, înseamnă a nesocoti, de fapt, relațiile semnificative ale acestui verb în urma unor sumare referiri logico-semantice pe marginea unor texte nepauline (Matei 11, 19, Luca 7, 35, 23), în dauna unor aprecieri psihosemantice atente și competente²⁴.

¹⁹ „Sensurile căii se îmbogățesc pe parcursul timpului, dar înțelesul de bază rămîne legat de stilul de viață propriu creștinilor”. (mitropolit Nicolae Corneanu, *Patristica mirabilia*, Timișoara, 1987, p. 315).

²⁰ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, o.c., p. 99.

²¹ Idem, o.c., p. 108.

²² Pr. Sabin Verzan, o.c., p. 111.

²³ Idem, ibidem.

²⁴ „Analiza concretă a relațiilor verbale semnificative revine unei discipline noi și mixte, psihosemantica” (Paul Popescu — Neveanu, *Dicționar de psihologie*, București, 1978, p. 946).

Mai poate însemna să expediem prea repede ceea ce ar putea deveni un studiu de mare interes teologic și lingvistic, în măsură să ducă la încheierea, în cadrul teologiei exegetice, a unui inedit sistem de gândire cu pronunțată deschidere interdisciplinară.

Nu poate fi vorba de căutarea cu orice preț a originalității în teologie²⁵, ci de o aprofundare a noțiunilor teologice, în paralel presupunând cunoștințe de certă probitate științifică, inclusiv rezultatele analizelor și cercetărilor din domeniile culturii laice.

²⁵ Pr. prof. Petru Rezuș, *Teologia ortodoxă contemporană*, Timișoara, 1989, p. 646.

CONTRIBUȚII BĂNĂȚENE LA ISTORIA UMANISMULUI ROMÂNESC : GABRIEL IVUL (1619—1678)

de : prof. dr. ALEXANDRU BELU

I. În Țara Românească și Moldova, situate în aria de cultură și tradiție bizantină, umanismul românesc este semnalat în secolul al XVII-lea. El a apărut pe căile specifice celui sud-est european, fără a se ignora însă contactul cu cultura apuseană încă din secolul precedent. După cum s-a mai arătat¹, din suita caracteristicilor de bază ale umanismului occidental, cărturarii români au receptat cu precădere pe acelea care au răspuns mai bine aspirațiilor culturale și politice ale societății noastre din acea vreme. Firește, ei nu le-au omis nici pe celelalte. Ne gândim, spre exemplu, la interesul manifestat față de cultivarea limbilor clasice, cunoașterea și promovarea valorilor antichității greco-romane.

În Transilvania, datorită existenței unor condiții socio-culturale propice, umanismul a apărut mai devreme decât în Țara Românească și Moldova. Dintre centrele respective, cea mai mare vechime o are cel de la Oradea, cu o perioadă de strălucită dezvoltare pe vremea lui Ioan Vitéz, numit și „condeiul Huniazilor”². Un alt important focar de propagare a umanismului transilvănean și de afirmare a renașterii artistice l-a constituit și curtea de la Alba-Iulia. În cele două centre — ca și apoi la Cluj — prețuirea valorilor clasicismului antic și achiziționarea în biblioteci a unui număr considerabil de opere reprezentative pentru cultura greco-latină este în afară de orice îndoială. Subliniem că de cercurile umaniste în discuție se leagă, mai mult sau mai puțin, și activitatea unor cărturari români. Dintre aceștia, în afară de Nicolaus Olahus (1493—1568), personalitate marcantă în contextul învățaților europeni din prima jumătate a secolului al XVI-lea³, îi amintim, de exemplu, pe Filip More de Ciula, descendent dintr-o familie de cnezi din Hunedoara, Toma Pelei, membru al cercului de la Alba Iulia, popularizator al lui Erasmus, Martin Hacıus, originar din Hațeg, pe la mijlocul aceluiași veac, prepozit în Oradea.

¹ Virgil Cândea, *Umanismul românesc*, în „Studii și articole de istorie”, XVII (1972), pp. 13—23. Autorul reia și dezvoltă acest subiect în *Răsturnarea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979, pp. 5—31. A se vedea și Alexandru Duțu, *Umaniștii români și cultura europeană*, București, 1974.

² *Istoria României*, vol. II, București, 1962, pp. 696—699.

³ Șt. Bezdechi, *Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română*, Aninoasa-Gorj, 1939; *Umanistul Nicolaus Olahus (Nicolae Românul) (1493—1568)*. Studiu introductiv și note de I. S. Firu și Corneliu Albu, București, 1968; Dan Zamfirescu, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981, pp. 111—113.

În Banat, mai ales în Caransebeș și Lugoj, în cursul secolului XVII, este semnalată o intensă mișcare culturală românească, de factură umanistă⁴. Gabriel Ivul se înscrie între reprezentanții de frunte din acea epocă a Contrareforme. Demne de reținut sînt meritele lui pe plan cultural, contribuția apreciabilă adusă în domeniul filozofiei și teologiei, precum și însemnata activitate didactică prestată la Viena și Cașovia. În continuare ne propunem să relevăm unele aspecte insuficient cercetate privind personalitatea învățatului umanist, să le subliniem importanța în cadrul culturii românești din acea vreme, oferind astfel o imagine mai cuprinzătoare asupra lui.

2. Evidențiem, de la bun început, efervescența culturală din Banatul secolului al XVII-lea, din care s-a desprins Gabriel Ivul. În contextul ei, nu poate fi ignorat aportul școlilor „latine” din Caransebeș și Lugoj, cu o perioadă de strălucită dezvoltare la jumătatea veacului amintit⁵. Pe linia traducătorilor se situează Gheorghe Buitul⁶ și Ștefan Fogaraș căruia îi aparține tălmăcirea românească a unui *Catehism* din Heidelberg, tipărită în 1648 la Alba-Iulia și dedicată lui Acațiu Barcsay, viitorul principe al Ardealului⁷. Din prefață reiese că a început și traducerea *Psalmilor* lui David, dar nu a ajuns să o termine. Un alt exponent al aceleiași efervescențe culturale este și Ioan Vischi de la care s-a păstrat un manuscris din 1697 conținând o *Psaltire* versificată⁸. Nu se știe, cu certitudine, dacă acesta constituie o copie executată în 1697 de către Ioan Vischi după o altă versiune românească mai veche, sau este traducerea sa personală, plecînd de la *Psaltirea* versificată a lui Albert Molnár de Szenczi, tipărită în 1607.

Climatul spiritual menit să-l dea lumii savante europene pe Gabriel Ivul este reprezentat într-o manieră nu mai puțin concludentă de către poetul și cărturarul umanist Mihail Halici — fiul (1643—1712), născut la Caransebeș⁹. El a fost posesorul unei importante biblioteci¹⁰. Parcurgînd

⁴ I. D. Suci, *Literatura bănățeană de la început pînă la Unire (1582—1918)*, Timișoara, 1940, pp. 1—36.

⁵ Victor Țircovnicu, *Istoria învățămîntului din Banat pînă la 1800*, București, 1978, pp. 48—52.

⁶ Ioan Bianu-Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I, București, 1903, pp. 447, 532.

⁷ B. Petriceicu Hașdeu, *Cărțile poporane ale românilor în secolul al XVI-lea în legătură cu literatura poporănă cea nescrisă*, București, 1879, pp. 724—727; Dr. I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, pp. 106 și 136; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I (cit.), pp. 160—164.

⁸ Dr. Gregoriu Silași, *Psaltirea calviano-română versificată (Un document literar istoric din sec. XVII)*, în „Transilvania”, VIII (1875), pp. 141—145, 151—153, 160—163; Dr. I. G. Sbiera, o. c., p. 51.

⁹ Anton Dörner, *Un umanist bănățean din veacul al XVII-lea: Mihail Halici (1643—1712)*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 5/1987, pp. 83—90.

¹⁰ Musnai László-Dani, János-Engel Károly, *Date noi privitoare la Mihail Halici*, în „Studii de istorie literară și folclor”, Cluj, 1964, pp. 87—106; Anton Dörner, *Procesul de moștenire Halici*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 3/1988, pp. 75—81.

cu atenție „*Registrum librorum*“, întocmit la 31 octombrie 1674, înainte de plecarea la Leyden, se poate vedea limpede că multe din cele 539 cărți înregistrate trebuie să fi provenit din biblioteca tatălui său, o personalitate marcantă în ansamblul vieții culturale bănățene din prima jumătate a secolului al XVII—lea. Lui Mihail Halici — fiul îi aparține un număr apreciabil de poezii, cu teme fixate în școală, scrise într-o îngrijită limbă latină. Tot umanistului bănățean îi sînt atribuite și alte texte poetice care nu au la bază teme fixate în școală. Acestea sînt poezii ocazionale, compuse mai tîrziu, între care se numără și oda dedicată, în 1674, lui Francisc Păriz Păpai, cu prilejul obținerii titlului de doctor la Universitatea din Basel. La sfîrșitul ei, convins de originea românească, el semnează „*Nobilis Romanus Civis, de Căransebes*“, considerîndu-se, totodată, un fel de „*Romanus Apollo*“.

După cum reiese din rubrica „*Miscellanea*“ a amintitului „*Registrum*“, în cuprinsul bibliotecii lui Mihail Halici —fiul se mai afla un *Vocabularium paterna manu scriptum*. Acesta nu ne duce spre *Lexiconul marsilian*, primul dicționar trilingv (latin-român-maghiar) din lexicografia noastră, păstrat în biblioteca lui Luigi Ferdinando Marsigli, fost ambasador la curtea lui Constantin Brîncoveanu și bun cunoscător al Banatului¹¹. Dimpotrivă, ne arată că este vorba, mai degrabă, de așa-numitul *Dictionarium valachico-latinum*, primul dicționar bilingv a cărui limbă de bază este româna¹². Scrierile lexicografice menționate se impun ca două produse de seamă ale umanismului românesc din Banat, subliniind tradițiile culturale latine.

3. Gabriel Ivul, renumit filozof și teolog bănățean, s-a născut în 15 martie 1619 la Caransebeș¹³. El descinde dintr-o familie de nobili români. Unii membri ai acestuia sînt înfîlțiți de mai multe ori în documentele orașului, din veacul al XVI—lea. Cărturarul de care ne ocupăm trebuie să fi fost discipol al lui Gheorghe Buitul, originar tot din Caransebeș¹⁴.

Părăsind locurile natale, la 21 octombrie 1637, Gabriel Ivul a intrat în ordinul iezuiților din Cașovia. Clasele superioare le-a terminat la Graz. În urma obținerii doctoratului, „a predat trei ani matematica, șase ani filosofia și 20 de ani teologia în școlile iezuiților din Cașovia și Viena“¹⁵.

¹¹ Carlo Tagliavini, *Il „Lexicon Marsilianum“, Dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII*, Studio filologico e teste, București, 1930.

¹² B. P. Hașdeu, *Anonymus Lugoshtensis. Cel mai vechi dicționar al limbii române*, în „*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*“ (sub direcțiunea lui Gr. I. Tocilescu) VI (1891), pp. 1—48; Gr. Crețu, *Anonymus Caransebestensis. Cel mai vechi dicționar al limbii române, după manuscrisul din biblioteca Universității din Pesta*, în „*Tinerimea română*“, noua serie, vol. I, 1898, pp. 320—380; Mircea Seche, *Schifă de istorie a lexicografiei române*, vol. I, *De la origini pînă la 1880*, București, 1966, pp. 11—12.

¹³ N. Drăgan, *Mihail Halici Contribuții la istoria culturală românească din secolul XVII*, în „*Dacoromania*“, IV (1927), pp. 120—121; Doru Radosav, *Un tratat necunoscut al lui Gabriel Ivul*, în „*Banatica*“, II, Reșița, 1973, pp. 321—324; I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, pp. 85—88.

¹⁴ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului (o.c.)* pp. 84—85.

¹⁵ Dr. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară*, vol. I, *Românii în literatura ungară și ungurii în literatura română (1473—1780)*, București, 1931, p. 298.

După aceea, timp de 12 ani, a activat în calitate de „studiorum praefectus” (îndrumător științific). Datorită vastei culturi, a beneficiat de o deosebită apreciere din partea persoanelor cu înalte funcții ecleziastice și de prețuirea unor importanți demnitari politici din Imperiul habsburgic. Te-meinica sa pregătire teologică și filozofică apuseană se reflectă în titlu-rile și funcțiile îndeplinite: „Doctor în arte și filozofie și profesor la colegiul iezuiților din Viena” (1654); „consilier consistorial” (1655); „decan al facultății de filozofie a colegiului iezuit din Cașovia” (1661); „doctor în teologie și filozofie, cancelar al Academiei episcopale și profes-sor de polemică” (1666); „profesor de dialectică” și „cancelar al colegiului iezuit” (1667). S-a stins din viață la Cașovia, în 1678.

Aceleași epoci îi aparține și cărturarul transilvănean Ioan Căianu Valachus, autor al așa-numitului *Codex-Caioni*, o importantă colecție de cîntece lumești. În suita lor sînt semnalate două „jocuri românești” și frumosul „cîntec al voivodesei Lupu” (se referă la Ecaterina, soția lui Vasile Lupu, căzută pentru un timp în robia lui Gheorghe Ștefan). Un colorit particular, care nu este exclus să fie românesc, mai poate fi desci-frat și la alte cîteva jocuri ¹⁶.

4. În relevarea aderenței lui Gabriel Ivul la aristotelismul neoscolastic, care preconizase reconcilierea dintre peripatetism și teologie și reflectă preocupările lui pe tărîmul logicii, referirea la *Propositiones ex universa logica* (Viena, 1654), este concludentă ¹⁷. În realitate, acest opuscul consti-tuie o dizertație alcătuită de către Vitalis Mayeritsch, călugăr în mănăs-tirea cistercită Lilienfeld, spre a fi supusă discuției în Universitatea din Viena. Este de la sine înțeles că învățatul bănățean, avînd calitatea de președinte al ședinței în care autorul și-a susținut dizertația, trebuie să fi cunoscut temeinic conținutul de idei al acesteia, canalizînd dezbaterea pe fîgașul neoscolasticii și justificînd compatibilitatea dintre opera lui Arist-otel și învățătura teologică apuseană.

După cum reiese din lucrarea transilvăneanului Martinus Albrich, intitulată *Disputatio de natura et constitutione Logicae* (Brașov, 1656), în cursul secolului XVII mai poate fi semnalat un intelectual român cu în-deletniciri în domeniul logicii, Ștefan Dechanus ¹⁸. Elev al școlii din Bistrița, el s-a afirmat ca „respondent” într-o aprinsă dispută, susținîndu-și teza despre natura logicii, la celebrul gimnaziu al Brașo-vului. Cu un veac și jumătate mai tîrziu, Samuil Micu vădea remarcabile

¹⁶ N. Drăganu, *Mihail Halici* (o.c.), pp. 102—103; N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p. 188; Gabriel Tepelea, *Personalități bănățene într-un roman contemporan*, în „Orizont” XXXV, nr. 41/12 octombrie 1984, p. 7.

¹⁷ *Propositiones ex Universa Logica*, Quas... In Celebra et Antiquissima Universitate exercitationi proposuit R. et Relig. Fr. Vitalis Mayeritsch... Praeside R. P. Gabriele Ivul... Doct. ac in eadem Universitatem Ordinario Professore. Anno MDCLIV. Mense Martio, die I (dr. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară*, vol. I (o.c.), p. 87; I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului* (o.c.), p. 86.

¹⁸ *Disputatio de natura et constitutione Logicae*. In celebri Gymnasio Coronensi Praeside Martino Albrichio Phil. Magistro et p. t. Scholae Coron. Rectore. Respon-dente Stephano Dechano Bistriciense Scholae eiusdem Alumno, Coronae, MDCLV (cf. Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, ediția a II-a, București, 1975, p. 1043).

preocupări în aceeași direcție. *Loghica*, adecă partea cea cuvîntătoare, apărută în 1799 la Buda, este prima scriere de acest gen semnalată în limba română¹⁹. Desigur, ea nu este decît o tălmăcire după ediția latină a lucrării lui Friedrich G. Baumeister, *Elementa philosophiae usibus iuventutis*, tipărită la Cluj, în 1777, rămînînd însă valoroasă nu pentru originalitatea ideilor, ci pentru regindirea lor în limba română.

5. Orientarea filozofică a lui Gabriel Ivul este relevantă, tot atît de bine, prin lucrarea intitulată *Philosophia* (Viena, 1677)²⁰. În realitate, aceasta nu este decît teza pe care același Vitalis Mayeritsch a susținut-o la Universitatea din Viena pentru obținerea titlului de doctor în filozofie. Gabriel Ivul a fost președintele comisiei care i-a atribuit înaltul titlu academic, ideile cuprinse în paginile lucrării integrîndu-se, cu certitudine, în aria celor pe care el însuși le preconiza. O altă scriere legată de numele cărturarului umanist, originar din Caransebeș, este *Philosophia novella* (Cașovia, 1661). Păstrată în fondul Bibliotecii centrale a Universității din Cluj, ea constituie teza pe care Ioan Iosif Berkózi a prezentat-o Academiei episcopale din Cașovia pentru obținerea titlului de doctor²¹. Președintele comisiei a fost același Gabriel Ivul, profesor și decan al facultății de filozofie din localitatea menționată.

6. În 1655 a apărut la Viena o altă lucrare care i-a implicat numele, anume *Poesis Lyrica*²². Aceasta are darul să vădească aptitudinile literare pe care le-a avut. Lucrarea pare a fi o antologie de versuri latine, datorate unui număr de 27 retori, culegerea reflectînd cultivarea poeziei omagiale latine, în care a excelat și Nicolaus Olahus, autorul acelor apreciate *Carmina*, scrise în distih elegiac, forma frecvent utilizată de către poeții umaniști. După cum a arătat Ștefan Bezdechi²³, în creațiile lui adeseori pot fi întîlnite elemente de vocabular, unele aluzii mitologice și imagini caracteristice lui Ovidiu, fără a mai vorbi de cursivitatea versului, de cadențele specifice elegiilor acestuia. În secolul XVII, în afară de Gabriel Ivul, un strălucit minutor al versului latin a fost și Mihail Halici-fiul. Dintre poeziile sale ocazionale, scrise, în ordine cronologică, după cele

¹⁹ Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966, pp. 139—146; D. Popovici, *Studii literare I. Literatura română în epoca „Luminilor”*, Cluj, 1972, pp. 199—202; Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972, pp. 66—69; Ion Lungu, *Școala Adeleană — mișcare ideologică națională iluministă*, București, 1978, pp. 305—345.

²⁰ *Philosophia*, Quam... pro Suprema Philosophiae Laurea consequenda, Anno MDCLV, Mense Augusto die 24, publice propugnabit Reu. ac. Relig. Fr. Vitalis Mayeritsch..., praeside R. P. Gabriele Ivul. (cf. Dr. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară* vol. I (o.c.), pp. 91; I. D. Suciu *Monografia Mitropoliei Banatului* (o.c.) pp. 86—88).

²¹ *Philosophia Novella*. Quam... In novissima Episcopali Academia Cassoviensi, pro Suprema Philosophiae Laurea consequenda... (Dr. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară*..., p. 97).

²² *Poesis Lyrica*. Data Pro Actu Repetitionis Ab Illustrissima Rhetorica Viennensi... (Dr. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară*... p. 92).

²³ Nicolaus Olahus... pp. 93, 111—113.

care au la bază teme fixate în școală, demnă de amintit este *Carmen ganetliakôn*, dedicată prietenului său Valentin Franck von Franckenstein²⁴.

Din cuprinsul ei se desprind multe referiri la muze, zei și eroi din mitologia greco-latină.

Culturii românești transilvănene din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor îi aparțin numeroase texte beletristice redactate în latină. Este vorba de ode, de așa-numitele „gratulații” (felicitări), dedicate unor mari demnitari, cu prilejul unor evenimente însemnate din viața lor. Gheorghe Șincai, autorul lucrării *Chronicon Daco-Romanorum sive Valachorum et plurium aliarum nationum*, s-a remarcat și prin creații literare elaborate în această limbă²⁵. La fel a procedat și învățatul transilvănean Vasile Popp (1782—1842), temeinic cunoscător al clasicilor, care a scris în această limbă un număr apreciabil de versuri²⁶.

7. Preocupările teologice ale lui Gabriel Ivul sînt relevate prin cîteva lucrări²⁷, din care se desprinde un spirit polemic de factură raționalistă, se degajă faimosul „cogito”, transpus în acele „controversiae fidei”. Menționăm scrierea cu titlul *Theses et Antitheses Catholicorum et A catholicorum* (Cașovia, 1667)²⁸, ce cuprinde tezele și antitezele propuse spre dezbateră publică la Academia din Cașovia, președinte fiind Gabriel Ivul. O altă lucrare este *Historica Relatio colloquii Cassoviensis. De Iudice controversiarum fidei*, tipărită după moartea lui²⁹, în 1679, dar la elaborarea căreia a participat în mod direct. Ea reprezintă un dialog condus de acest cărturar asupra controverselor religioase. Recent a fost descoperită o altă lucrare, alcătuită în colaborare de Gabriel Ivul și păstrată în manuscris (1663), intitulată *Tractatus De Virtutibus, Oficis, Fide, Spe et Charitate*, ce reflectă preocupările sale în acea epocă a contra-reformei din secolul XVII.

²⁴ Pentru istoria culturii românești de tendință clasicistă este important faptul că Valentin Franck von Franckenstein publică la Sibiu, în 1679, o culegere de sentințe ovidiene, de aforisme pe care poetul obișnuia să le strecoare printre versurile sale. Datorită rarității exemplarelor păstrate, Egon Hajek o tipărește din nou: *Die Hecatombae sententiarum Ovidianarum des Valentin Franck von Franckenstein*, Sibiu, 1923. Majoritatea sentințelor strînse între copertile ei sînt traduse în limba germană. Șapte dintre acestea (consemnate sub numerele 21, 47, 55, 75, 84, 95 și 99), au fost tălmăcite în limba română. (N. Marinescu, *Cea mai veche traducere din limba latină în românește*, în „Revista clasică”, IV—V, 1923—1933, pp. 292—294).

²⁵ D. Popovici, *Studii literare I...* pp. 218—219; Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai*, București, 1965, pp. 117—122; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, 1977, p. 458.

²⁶ Ion Mușlea, *Viața și opera doctorului Vasile Popp (1789—1842)* în *Anuarul Institutului de Istorie Națională* vol. V, Cluj, 1930 pp. 89—97, 113—114.

²⁷ Doru Radosav, *Un tratat necunoscut al lui Gabriel Ivul...*, pp. 322—324.

²⁸ *Theses et Antitheses Catholicorum et A catholicorum. De Visibili Christi In Terris Ecclesia. Ex Solo Verbo Dei...* (Dr. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară...*, p. 108).

²⁹ *Historica Relatio Colloquii Cassoviensis De iudice controversiarum fidei, Praeside R. P. Gabriele Ivul...* (Dr. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară...*, p. 118).

8. Cu privire la orientarea filozofică a lui Gabriel Ivul, se impune să subliniem că el a împărtășit punctul de vedere al aristotelismului neoscolastic, militând pentru argumentarea dogmelor cu ajutorul filozofiei, procedeu însușit la școlile din Cașovia și Viena. Se știe că la începutul secolului XIII, unii teologi apuseni au manifestat o atitudine nefavorabilă față de pătrunderea, prin filieră arabă, a fizicii și metafizicii aristotelice în ansamblul doctrinar³⁰, deși aristotelismul devenise tot atunci predilecția teologiei scolastice, prin Thoma d'Aquino. Alte interpretări ale gândirii lui Aristotel au avut darul să culmineze, mai târziu, în aristotelismul renascentist, cunoscut și sub numele de neoaristotelism. Trăsătura dominantă o constituia incompatibilitatea dintre Aristotel și dogmă, profesată de Universitatea din Padova. Dar în secolele XVI—XVII, se afirmă deopotrivă și așa-numita „a doua scolastică“, menită să reia și să amplifice punctul de vedere scolastic, adică al reconcilierii peripatetismului cu teologia apuseană. Neoscolastica a apărut sub egida contrareformei, ca o reacție la școala padovană.

Modalitățile de interpretare ale aristotelismului, cu variantele lui, pot fi observate și în spiritualitatea românească. Aristotelismul neoscolastic de reconciliere cu teologia, profesat de Gabriel Ivul, poate fi întâlnit și în Țara Românească. Ne referim la „Schola greca et latina“ din Țirgoviște, înființată pe timpul lui Matei Basarab³¹. Umanistul Pantelimon Ligaridis predă în limba greacă și latină, celor 12 elevi, retorica și logica. În „Colegiul de la Trei Ierarhi“ din Iași, întemeiat de voievodul de pioasă amintire Vasile Lupu, învățămîntul filozofic, redus probabil la elemente de logică și retorică, a fost influențat de asemenea de neoscolastică³². Apoi, la sfîrșitul secolului XVII, în Țara Românească și Moldova pătrundea aristotelismul renascentist sub forma interpretată de către Teofil Coridaleu (1570—1646)³³. Principalul canal de difuzare al neoaristotelismului coridalean în spațiul culturii noastre l-au constituit Academiile domnești din București și Iași³⁴. Nu este exclus ca acesta să fi pătruns și mai înainte, prin cărturarii greci, preceptori ai unor fii de boieri. Orientarea de principiu a lui Teofil Coridaleu era apropiată de cea a școlii padovane, bazîndu-se pe separarea radicală a filosofiei de teologie.

³⁰ *Istoria filozofiei românești*, I, ediția a II-a, București, 1985, pp. 225—236.

³¹ V. Papacostea, *Originile învățămîntului superior în Țara Românească* în „Studii“, XIV (1961), nr. 5, pp. 1139—1167. Despre această școală și la Ștefan Bărsănescu, „Schola greca et latina“ din Țirgoviște (1646—1651), în *Din istoria pedagogiei românești*, vol. II, București, 1966, pp. 191—213.

³² P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila archevêque de Kiev dans les Principautés Roumaines*, Paris, 1926, pp. 3—95.

³³ Constantin Noica, *Aristotelismul în Principatele Române în sec. XVII—XVIII. Pentru valorificarea filozofică a lui Teofil Coridaleu*, în „Studii Clasice“, IX, (1967), pp. 253—266. De fapt, prima lucrare amplă și nu mai puțin documentată despre Teofil Coridaleu este cea a istoricului Cleobul Tzurcas, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalée (1560—1646)*, Bucarest, 1948.

³⁴ Adriana Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971, pp. 137—168.

9. Gabriel Ivul a fost exponentul de frunte al unei puternice mișcări culturale umaniste caracteristice secolului al XVII-lea. Din Banatul acelei vremi s-au ridicat reprezentanți de seamă cărora le aparține traducerea românească a unor lucrări de o necesitate stringentă nu numai în exercitarea cultului, ci și în procesul de învățămînt din școlile provinciei, tălmăcirea unor scrieri importante și pentru mai buna cunoaștere a istoriei limbii române, cum a fost Moise Peștișel, Ștefan Herce, Efrem Zăcan și alții. Dar, alături de umanistul și poetul Mihail Halici-fiul, de necunoscutul autor al așa numitului *Lexicon Marsilianum*, Gabriel Ivul ilustrează domeniul unor creații originale. El s-a distins ca reprezentant al aristotelismului neoscolastic și trebuie integrat în seria celorlalți cărturari români ai epocii, proiectîndu-se într-o arie mai largă de circulației a ideilor europene ale veacului al XVII-lea.

MIHAI EMINESCU ȘI ÎNȚIUL SĂU REDACTOR

de : NICOLAE DANCIU PETNICEANU

În pantheon s-a scrijelat și cel de-al 125-lea Făurar de cînd a debutat poetul național și s-a zămislit în catedrala neamului românesc un nume de dor și alint : EMINESCU !

Pro memoriam, să îndepărtăm vremelnicia colbului de pe aura literelor și să răsfoim pe îndelete colecția revistei „Familia“, publicație editată de Iosif Vulcan, avocat (fără barou), poet, umorist, autor de comedii și gazetar de faimă europeană.

Aflăm, fulgerați de un fior sfînt, că la începutul lunii februarie 1866, Mihai Eminovici, tînăr necunoscut în vîrstă de 16 ani, expediasă din Cernăuți prin poștă un plic. În plic o scrisoare pentru Iosif Vulcan și poezia „De-aș avea...“

La data sosirii scrisorii, în redacția „Familiei“ se pregătea de zor numărul șase, ce urma să vadă lumina tiparului pe 25 februarie. În acest număr, la pagina „Magazin“, va fi publicată poezia „De-aș avea...“ semnată : MIHAI EMINESCU. Naș literar : Iosif Vulcan. În aceeași pagină, la „Poșta Redacției“ un răspuns, cum se răspundea odinioară, pentru tînărul debutant : „M. E.“.

Știm cu certitudine că Eminovici a devenit Eminescu grație lui Iosif Vulcan, director și redactor-șef la „Familia“. În schimb, se știe și nu prea (exegeții n-au pomenit niciodată vreun nume !) cine a fost cel dintîi redactor al Marelui Poet, omul din redacție care rostuia la numărul șase (atunci cînd „picase“, ca o ramură din cer peste seminția română, plicul cu ștampila poștei din Cernăuți), stabilit să apară în dimineața lăptoasă a zilei de 25 februarie 1866. Cel ce a răspuns de pagina „Magazin“ și de „Poșta Redacției“, unde va apare „De-aș avea...“ și unde i se va formula un răspuns de „Bun sosit“ lui „M. E.“ a fost poetul bănățean IULIAN GROZESCU !

Iulian Grozescu mîngîia cu privirea înțitul petec de cer la 20 iunie 1839 în Comloșul Mare, trăgîndu-se dintr-o familie de olteni stabilită în pusta bănățeană, sub oblăduirea rebelului întru dreptate și libertate Oprea Grozescu. Iulian era unul dintre copiii lui „popa Nică“, al lui Ioan Grozescu, preot în Comloș. Preotul, ca de altfel toți preoții, își crește odrasla în dragoste netărmurită pentru ai săi, pentru limbă și pentru tot ce-i românesc și sfînt ! „Ce semeni, aia culegi“ — grăiește atît de pitoresc un proverb străbun. Roadele strădaniei lui „popa Nică“ nu se vor lăsa prea mult așteptate...

Viitorul poet urmează clasele primare în localitatea natală, iar după aceea învățământul gimnazial și liceal în Timișoara, Oradea și Arad. Încă de pe băncile liceului scrie și publică poezii, eseuri și diverse articole în Anuarul societății de lectură a gimnaziului din Arad. Ca student al Facultății de Drept din Pesta traduce în limba maghiară, cu sirg și cu intenții vădit patriotice, din baladele istorice ale lui Dimitrie Bolintineanu. Tot din această perioadă datează și cunoscuta sa poezie „Violonistul“, tipărită în limbile română și maghiară, demonstrând bivalențele lirice și muzicale ale tropilor limbii materne.

Mesajul Principatelor Unite și vîlva stîrmită de reformele anunțate fără reticentă de domnitorul Alexandru Ioan Cuza îl entuziasmează și-l cuceresc pe deplin. Se stabilește în București, unde îndată după sosire dobîndește o anume notorietate publică de bun avocat și scriitor. Aici ia legătura cu Vasile Maniu, avocat și filosof, avînd sorgintea în Lugoj, intelectual preocupat de latinitatea și istoria românilor de pretutindeni. Maniu pune preț pe teatru și avea înclinații spre dramaturgie. În compania soților Maniu, Iulian Grozescu pătrunde în anumite cercuri intelectuale și cunoaște viața literară din Capitală, frecventează cu regularitate teatrele bucureștene, i se prezintă directori, regizori, scenografi, pictori și copişti de roluri, actori și cupletişti de faimă, români și străini. Într-o asemenea împrejurare cunoaște trupa Pascaly, care va juca peste cîțiva ani și în Banat și va avea ca sufleur pe tînărul poet Mihai Eminescu. Cu această trupă, viitorul „împărat al poeziei române dintotdeauna“ (afirmația aparține eminescologului Augustin Z. N. Pop) va colinda România în lung și-n lat, ajungînd și pe meleagurile bănățene și ardelen, la Timișoara, Arad, Comloșul Mare (pe moșia contelui I. Nacu), precum și la renumitul teatru din Oravița.

Temperament vulcanic și fire nonconformistă, antimonarh convins, ideile sale progresiste de adîncă solidaritate cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza, precum și anturajul și relațiile sale cotidiene l-au inclus în cercul de bănuiri în cazul tentativei de suprimare a lui Barbu Catargiu. Deși nevinovat, așa după cum se va stabili ulterior, a trebuit, pînă la limpezirea lucrurilor, să părăsească Bucureștii.

Revine la Pesta și colaborează la ziarul „Concordia“, apoi împreună cu Emeric B. Stănescu (o cunoștință mai veche a lui Ion Slavici) scoate foaia săptămînală „Strigoiul“, publicație de satiră și umor. Prin George Ardeleanu, ziarist timișorean din cartierul Fabric, face cunoștință cu Iosif Vulcan, care în acel timp era prim-redactor la „Umoristul“ din același oraș danubian. Între Iulian Grozescu și Iosif Vulcan se încheagă o prietenie trainică, bazată pe temperamente și vîrste apropiate, pe afectivități și preocupări comune care vizau, înainte de toate, emanciparea etniei române, înrobîtă social și ofensată național de autoritățile Imperiului dualist austro-ungar. În paginile „Umoristului“, Grozescu își publică o parte din lucrările sale satirice, precum poemul de largă respirație „Ion Cotoară“, care conține 18 strofe sextine¹.

¹ A se vedea rev. „Umoristul“ (Pesta), anul III (1865), nr. 7, pp. 33—34.

În 5 iulie 1875, Iosif Vulcan editează la Pesta primul număr al revistei „Familia”. Iulian Grozescu face parte din colectivul redacțional, fiind de la bun început unul dintre colaboratorii apropiați ai directorului fondator, unul cu care Iosif Vulcan se confesa în diferite probleme privind viața redacției.

Printre altele, băănățeanul din Comloșul Mare avea tangențe directe cu resortul debutanților; trebuia să descopere și să publice în „Familia” noi talente literare, așa cum a descoperit-o pe Emilia Lungu, căreia îi devine părinte spiritual. Emilia Lungu Puhalo de mai tirziu² era fiica învățătorului Trăian Lungu din cartierul timișorean Fabric și va debuta ca elevă, cu poezii, în pagina respectivă de la „Familia”, primind cu timpul multe felicitări din partea lui I. Vulcan.

În funcție de această realitate, subliniem un lucru important pentru istoria literaturii române; Iulian Grozescu, redactor la „Familia”, colaborator și prieten intim al directorului ei, nu a fost străin de debutul tinărului de 16 ani, Mihai Eminovici din Bucovina. El a trimis din Cernăuți, după cum am menționat, plicul în care se aflau scrisoarea și poezia „De-aș avea...”. După lecturare, plicul, scrisoarea și poezia au fost repartizate „salahorului”, adică redactorului Iulian Grozescu care urma să pregătească debutul și comunicarea de rigoare lui „M. E.”, la „Poșta Redacției”, în conformitate cu dispoziția așternută într-un colț al hîrtiei de către nașul literar, respectiv Iosif Vulcan. Mai trebuie adăugat că în vremea pregătirii numărului șase al revistei „Familia”, redactorul Iulian Grozescu n-a lipsit o clipă din redacție. Așadar plicul în cauză și pagina „Magazin”, în care vor vedea lumina tiparului poezia „De-aș avea...” și răspunsul la „Poșta Redacției”, au trecut și prin mîna poetului Iulian Grozescu din Comloșul Mare, fiul lui „popa Nică”, așa cum i se spunea printre comloșeni.

Colaborarea lui Mihai Eminescu la „Familia” va continua de aici înainte, iar despre talentul stihuitor de peste Carpați se va vorbi mult în mediile românești, trezind un real interes cu precădere în rîndul poeților consacrați. Aceasta explică întrucîtva și dorința vie a lui Iulian Grozescu de a-l cunoaște personal pe talentatul poet din Bucovina, fapt ce se va împlini puțin mai tirziu.

În intervalul de doi ani și mai bine de angajament la „Familia”, scriitorul de la Comloșul Mare își va publica în această revistă o parte însemnată din lucrările sale literare, precum nuvelele cu conținut istoric („Căderea Timișanei”), ori cele cu tematică rurală („Mărioara și Măriuța”, „Doica Floarea” etc.). Plăcute și instructive prin detalii și atmosfera epocii sînt „Suvenirurile din București”, ce au cunoscut un

² Emilia Lungu Puhalo (1853—1933) — poetă, nuvelistă, romancieră. Scoate în 1905 la Timișoara periodicul „Dreptatea poporului”. A fost prima femeie ziaristă din Ardeal și Banat. Serie și publică, începînd din anul 1882, în „Familia”, romanul „Elmira”. A fost cea dintîi femeie din literatura română care s-a încumetat să scrie și să publice un roman. A înființat și condus prima școală de fete din Banat, la Izvin.

serial în al treilea an de existență a publicației lui Vulcan. La fel, eseurile „Cîteva meditații despre fericire“ și „Meditațiuni literare“ au un gust estetic și o anume valoare pînă în zilele noastre. Tot așa putem vorbi și despre „Recenzia istoriei lui Nicolae Tincu Velia“ tipărită în „Albina“ (nr. 23/1869).

Creația poetică a lui Iulian Grozescu a fost drămuțată și împinzită în diferite periodice, din care cităm la întîmplare: „Mai înainte și acum“ („Umoristul“), „Ești unit sau neunit“ („Albina“), „Imn“ și „Rugăciune“ („Amvonul“), „La moara Ilenei“, „Mireasa“, „Doina“, „Lăutarul“, „Desamăgire“, „Învierea“, „Străina“, etc. („Familia“).

Criticii din veacul trecut îl socoteau pe Iulian Grozescu unul dintre marii noștri poeți din tărîmurile românești aflate sub dominația austro-ungară. Întreaga sa creație lirică este străbătută de fiorul sfînt, neîntinat, al dragostei de patria română, al iubirii față de neamul românesc împrăștiat, cu voia și fără voia lui, în atîtea tărîmuri. Evidențiem această simțire ce sălășluia în sufletul său de poet prin trei strofe din „Străina“:

„Azi cînd vîd eu pe cerime / Strălucind o mîndră stea / Cînd o bravă româtime / Vîd aici-naintea mea / Cînd mă vîd încongiurată / De ai Romei bravi copii, / În deplin sunt încîntată, / Căci străină nu pot fi ! / Zică-oricine că-s străină / Ici în dulce țara mea / Eu voi spune ca română / C-astă țară e-a mea !³“

Boala de plămîni, de care suferise scriitorul bănățean de mai multă vreme, i s-a agravat între timp, simțindu-se nevoit să părăsească revista „Familia“ și stabilindu-se vremelnic în cîmpie, acasă între ai săi. După ce s-a restabilit cît de cît, s-a mutat la Timișoara, într-o cameră din locuința verișorului său primar Traian Lungu, unde, împreună cu dascălul Lungu și cu prietenii săi — gazetarii George Ardeleanu și Pavel Rotariu (ultimul a devenit curînd fondatorul presei românești din Banat) — va chibzui și acționa fără tăgadă la emanciparea spirituală a neamului său.

Ziarul „*Temesvarer Zeitung*“, cotidian de mare informație în orașul de pe Bega, publica, la 19 iulie 1868, știrea mult așteptată între români și nu numai între ei: „Domnul Mihail Pascaly, artist, actor și director al Teatrului Național din București, în trecerea spre Pesta și Viena va da cu compania sa trei spectacole în teatrul municipal și anume la 28 și 30 iulie precum și la 3 august. Se poate conta cu certitudine la o activă participare a populației române“.

Petru Cermena, căpitan suprem în municipiu, nu se mulțumise doar cu știrea oficiosului german. A convocat la primărie triumphiul ziaristic din suburbia Fabricului, cartier prin excelență românesc, dînd dispoziții celor trei condeieri să pregătească și să mobilizeze populația în vederea întîmpinării, așa cum se cuvenea, a soliei artei din capitala Principatelor Unite. Gestul poartă în sine o dublă semnificație: una

³ Rev. „Familia“, anul V (1869), p. 63.

literar-artistică, alta de ordin politic. Bucureștenii fuseseră primiți la fel, pretutindeni în pământurile de dincoace de Carpați, iar spectacolele le-au dat cu sâlile arhipline, așa cum a fost cazul și la Lugoj, între 4—26 iulie, 1868, de unde veștile de bun augur curgeau.

Într-adevăr, întîmpinarea artiștilor fusese mai mult decît triumfală. Grozescu, care trăia nostalgia Bucureștiului, avusese motive întemeiate să se bucure revăzîndu-i pe soții Pascaly precum și pe ceilalți membri din trupă. Între aceștia se numără și tînărul Eminescu, sufleur, copist de roluri și la nevoie actor figurant. Iulian Grozescu îl cunoscuse pe genialul poet încă din vara precedentă, cînd Eminescu venise pentru prima oară în Timișoara, în căutarea fratelui său Nicolae, pe atunci stagiatar într-un birou de avocatură. (Se știe că Mihai apelase la toate relațiile și cunoștințele sale pentru a afla amănunte în legătură cu fratele mai mare, care nu mai dăduse nici un semn de viață). Încă de la prima vedere, cei doi se împrieteniseră sub arcu de cer nimbant al metropolei bănățene.

Bucuria revederii cu mesagerii artei bucureștene este atestată și de presa vremii. Prima reprezentație fusese la 28 iulie, cu piesa „Ștrengarul din Paris”, una dintre cele mai cunoscute și apreciate comedii franceze. Sala teatrului municipal se dovedise neîncăpătoare pentru lumea intelectuală din „Cetate”, precum și pentru negustorii, meseriașii și grădinarii români din Fabric. Același ziar german, amintit mai sus, făcînd cronică spectacolului, preciza: „În timpul pauzei, între acte, publicul a fost plăcut surprins de prezentarea unor reușite versuri ocazionale, de salut, din partea tînărului și talentatului poet Iulian Grozescu”. Dar ce se petrecuse de fapt? După primul act, Grozescu a coborît în stal, cu un maldăr de foi volante, împărțind spectatorilor o poezie reflectînd entuziasmul său față de teatrul și limba românească. El a recitat în fața lor „Salutare Taliei române”, dedicată „Societății teatrale române a d-lui director N. Pascaly, cu ocasiunea primei reprezentări în Timișoara la 28 iulie 1868”, în care, printre altele, spusese:

„Timișana cea bătrînă / Pare c-a întinerit, / Căci azi Talia română / Prima dată a sosit. / A sosit să ni vestească / Că așa vom mai trăi / Limba dulce românească / Dacă-m ști a o iubi...”

Din motive apărute în acele zile (doamna Pascaly născuse la Timișoara, iar Maria Vasilescu, soprana și pianista trupei, se înapoiase la București), echipa teatrală și-a modificat itinerarul: în loc de Budapesta-Viena, ea a preferat Aradul și Oravița, de unde ajunge la Baziaș, iar de aici cu vaporul pînă la Giurgiu, după care s-a înapoiat la București.

Iulian Grozescu l-a însoțit pe Mihai Eminescu și la Arad, unde l-a prezentat lui Iosif Vulcan, ce venise anume de la Pesta spre a viziona spectacolul. Cu acea ocazie, Eminescu înmînase nașului său literar poezia „La o artistă” — dedicată Mariei Vasilescu, față de care tînărul poet nutrea sentimente de mare gingășie sufletească.

Există indicii în sensul că Mihai Eminescu ar fi vizitat și Comloșul Mare, într-o formație constituită din cîțiva actori, dînd curs invitației contelui I. Nacu, amator de cuplete și declamații teatrale, iar evenimentul

ar fi fost consemnat pe coperta interioară a unei cărți bisericești, din nefericire dispărută între timp⁴. Și este foarte probabil să fi fost așa, ținând seama de prietenia statornicită între cei doi poeți, ca și de stările lăuntrice, sufletești, ale tânărului Mihai Eminescu, pururea dornic de pribegie și de cunoașterea satelor locuite de români.

Dorul de București îl determină pe Iulian Grozescu să plece din nou peste coama Carpaților. Reîncepe activitatea de ziarist, rămânând statornic convingerilor sale antimonarhice. Colaborează la „Telegraful” cu articole politice, culturale, de cronică mondenă, etc., sub pseudonimul „Brutus”, „Argus” și „Cassius”. Scoate și editează pe cont propriu ziarul „Poșta română”, care ființează până la începutul anului 1871, când, fiind solicitat de Vincentiu Babeș, pleacă la Pesta și se angajează ca redactor responsabil la „Albina”. În anul următor scoate în capitala Ungariei foaia umoristică „Pricoliciul”.

Ros de tuberculoză, se înapoiază la Comloșul Mare, unde, în casa părintească, a lui „popa Nică”, a trecut la cele veșnice la data de 2 iunie 1872. Necrologul, apărut în „Albina”, consemnează printre altele că moartea lui Iulian Grozescu reprezintă pentru românitate o „pierdere națională”.

O stradă medievală din cartierul Fabric, strîmtă, sinuoasă și udată de cișmele, pavată cu lespezi de piatră, perpetuează de mulți ani memoria lui Iulian Grozescu, odraslă de preot de țară, exponent al vieții culturale din metropola Banatului în veacul trecut, întiiul redactor al unui nume de dor și alint : MIHAI EMINESCU !

⁴ Aurel Cosma Jr., *Prin Timișoara de altădată*, Timișoara, 1977, pp. 114—125.

FERICITUL IERONIM: COMENTAR LA SFÎNTA EVANGHELIE DUPĂ MATEI (continuare)

Desfacerea căsătoriei. Iisus binecuvintează pe copii. Tinărul bogat.

Și au venit la El, ispitindu-L și zicînd : „Se cuvine, oare, omul să-și lase femeia sa, pentru orice pricină ?“ (19, 3).

Din Galileea, El a venit în Iudeea. Iată de ce parte din farisei și cărturari Îl întrebă : „Este îngăduit unui om să-și lase soția pentru orice pricină ?“ Ei voră să-L antreneze, așa zicînd, într-o dilemă. Oricare ar fi fost răspunsul Lui, se va cîntări. Dacă El zice că trebuie lăsată soția pentru indiferent ce motiv și a lua alta, El, care propovăduiește castitatea, apare că se contrazice. Dacă răspunde că nu trebuie lăsată, pentru nici un motiv, aceasta s-ar putea considera ca un sacrilegiu care se îndreaptă împotriva doctrinei lui Moise și, de-a curmezișul lui Moise, împotriva celei a lui Dumnezeu. Domnul alcătuiește un răspuns nuanțat pentru a ocoli capcana : El introduce argumentul Sfintei Scripturi, opune legea naturală care este prima hotărîre a lui Dumnezeu, concesie care vine nu dintr-o voință divină ci dintr-o nevoie a păcătoșilor.

4. „N-ai citit că, de la început, Ursitorul i-a făcut bărbat și femeie“. Aceasta e scrisă la începutul Facerii (Facerea 1, 27). Or, zicînd „bărbat și femeie“, El arată că trebuie evitată a doua căsătorie. Prin urmare, El nu zice „un bărbat și femeie“, ceea ce era îngăduit de Lege în caz de repudiere a femeilor precedente, ci „bărbat și femeie“, pentru că el nu este unit decît o singură dată, prin căsătorie.

5. „De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa“. El zice, de asemenea, „el se va lipsi de femeia sa“ și „de femei“.

„Și vor fi amîndoi un trup“ (I Corinteni 9, 16). Privilegiul căsătoriei are două nuanțe, dar nu fac decît un trup. Castitatea, unită cu Duhul, face un singur duh.

6. „Deci, ceea ce Dumnezeu a împreunat, omul să nu despartă“. Dumnezeu este cel care a împreunat, făcînd un singur trup al bărbatului și al femeii. Această carne, omul n-o poate despărți, singur Dumnezeu, dacă e cazul, are putere ; omul este acela care se desface, cînd pofta de a lua o altă femeie ne face s-o lăsăm pe cea dintîi. Dumnezeu este Cel care desparte, El care i-a unit prin consimțămîntul mutual,

pentru slujirea lui Dumnezeu; pentru că timpul e scurt, noi avem femeile noastre ca și cînd nu le-am fi avut" (I Corinteni 7, 5).

7. Ei îi ziseră: „Pentru ce, deci, a prescris Moise a da carte de despărțire și de a lăsa femeia sa?”

Ei descoperă o capcană pe care au întins-o. Și desigur Domnul nu și-a dat asentimentul Său propriu, ci aceasta era o reminiscență a istoriei antice. Astfel și a poruncilor lui Dumnezeu.

8. El le-a zis: „Pentru învîrtoșarea inimii voastre, v-a dat voie Moise să lăsați pe femeile voastre, dar la început n-a fost așa”.

Iată de ce revine cel care zice: „Se poate contrazice Dumnezeu? A da o poruncă și apoi să anuleze judecata Sa printr-o altă poruncă? Să n-o credem. Numai Moise, constatînd că din pofta de a avea o altă femeie, mai bogată, mai tînără, mai frumoasă, se înlătură cea dintîi, sau este dusă spre o viață mai aspră, preferase tolerarea desfacerii, decît să vadă eternizîndu-se iarăși moartea. Luați seama, El n-a zis „din pricina răutății inimii voastre” Dumnezeu v-a îngăduit, dar Moise (Deuteronom 24, 1) știa bine — precum zicea Apostolul — că aceasta este rînduiala unui om, nu o poruncă a lui Dumnezeu (I Corinteni 7, 15).

9. „Iar Eu vă zic vouă că oricine va lăsa pe femeia sa, afară de cuvînt de desfrînare, și se va însura cu alta săvîrșește adulter și cine s-a însurat cu cea lăsată săvîrșește adulter”.

Numai adulterul poate învinge dragostea care se datorează femeii. Mai mult, acest trup, care era unul, se împarte, unindu-se cu o altă; adulterul ei îl desparte de soție, deci bărbatul nu trebuie s-o țină, de teama ca nu cumva să nu cadă sub povara blestemului, căci Scriptura spune: „Cel care ține o adulteră este un prost și necredincios”. Deci peste tot unde există adulter sau presupunere de adulter, ești liber a lăsa femeia.

Însă cum se poate întîmpla ca un bărbat să-și calomnieze soția nevinovată și, în vederea căsătoriei cu o altă, acuză intenționat femeia cea dintîi, îi era prescris a o lepăda, dar cu condiția de a nu proceda așa și cu a doua. Iată înțelesul cuvintelor Sale: dacă tu te lepezi de femeie nu pentru a satisface o pasiune, ci din cauza ultragiului pe care ți l-a produs, atunci, după o experiență cu cea dintîi împreunare nenorocită, de ce te expui la un al doilea pericol? În virtutea acestei legi, se putea întîmpla ca și femeia să dea o scrisoare de despărțire soțului ei, dar aceeași prudență o oprește de a lua un alt bărbat. Și deoarece fiind ușuratică, femeia deja culpabilă de adulter, nu se teme de oprobriul public, cel de al doilea bărbat este avertizat că, dacă se căsătorește cu o atare femeie, el cade sub acuzarea de adulter.

10. Și ucenicii Lui au zis: „Dacă astfel este pricina omului cu femeia, nu este de folos să se căsătorească”.

Grea povară cu soții, dacă nu este îngăduit a se despărți decît pentru adulter. Ce era, deci, de făcut? Dacă ea este aplecată spre beție, irascibilități, purtări rele, desfrîu, lăcomie, hoinăreală, limbă slobodă, atunci trebuie păstrată o asemenea femeie? De bine de rău, ea trebuie

suportată. Noi simtem liberi și în mod voluntar ne-am supus unei servituți.

Apostolii văd înfățișarea jugului conjugal ; ei lasă să le scape strigătul inimii în termenii următori : „Dacă aceasta este condiția omului față de femeie, nu este avantajos a se căsători“.

11. El le-a zis : „Nu toți pricep cuvîntul acesta, ci aceia cărora le este dat“.

Să nu se creadă că prin aceste cuvinte, Domnul introduce noțiunea destinului sau a hazardului : să rămînă feciorelnici aceia cărora Dumnezeu le-a acordat puterea de a fi, nu aceia pe care hazardul i-a îndrumat la această stare. Aceasta este un dar rezervat celui care-l cere, de bună voie, care are rîvnă pentru a-l obține.

Prin urmare, orice om care cere, va primi, care caută, va afla și celui care bate, i se va deschide.

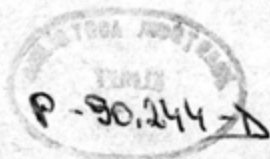
12. „Căci sînt oameni care s-au născut așa din pîntecele mamei lor ; sînt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni și sînt fameni care s-au făcut fameni pe ei înșiși, pentru Împărăția cerurilor : cine poate înțelege să înțeleagă“.

Sînt trei feluri de eunuci : doi după trup, un al treilea după duh. Unii se nasc așa din sinul maicii lor, ceilalți au devenit așa prin robie sau prin capriciul marilor pasiuni. În ceea ce îi privește pe cei din categoria a treia : „Ei s-au făcut singuri eunuci, pentru Împărăția cerurilor“. Există oameni care s-au făcut eunuci pentru Hristos. Aceștia sînt cei cărora li s-a făgăduit răsplata. Celorlalți, pentru care castitatea este urmarea unei necesități, nu a voinței, nu li se opune nimic. O altă interpretare posibilă : sînt eunuci ca atare din sinul maicii lor. Aceștia au o fire rece, nu sînt porniți spre plăcerea trupească. Alții devin așa prin oameni, prin înfrîurirea filosofiei sau prin cultul ideilor care-i fac antifemiști, sau chiar prin erezia care-i antrenează să stimuleze castitatea spre a corespunde adevărului credinței noastre. Dar nici unul din ei nu dobîndește Împărăția cerurilor, decît cel care este castrat pentru Hristos. De asemenea, adaugă El : „Cel care poate înțelege, să înțeleagă“, deoarece fiecare își cîntărește puterile pentru a cunoaște dacă poate observa preceptele fecioriei și ale castității. În ea însăși, castitatea este inspiratoare, atrăgătoare, pentru unii, dar trebuie avute în vedere puterile proprii, pentru ca „cel ce poate înțelege, să înțeleagă“. Este, așa zicînd, glasul Domnului care îi stimulează pe ostași să dobîndească răsplata castității : „Ca cel ce înțelege să înțeleagă“, ca cel ce poate lupta, să lupte, să cucerească, să triumfe.

13. „Atunci I s-au adus copii, ca să pună mîinile peste ei și să se roage, dar ucenicii îi certau“.

Nu pentru că ei n-ar fi dorit ca Domnul să-i binecuvînteze cu mîna și cu graiul, dar neavînd încă plenitudinea credinței, ei credeau, ca și ceilalți oameni, că așa vor renunța la înoportunitatea lor.

El a spus anume pentru cei ce se aseamănă și pentru a arăta că nu vîrsta ci purtarea este aceea care cucerește Împărăția, că răsplata este

făgăduită celor care au parte de această nevinovăție și această simplitate. Apostolul vorbește, de asemenea, în același sens: „Fraților, nu fiți copii la minte. Fiți copii când este vorba de răutate. La minte însă fiți desăvârșiți“ (I Corinteni 14, 20).

16. Și iată, venind un tânăr la El, i-a zis: „Învățătorule bun, ce bine să fac, ca să am viața veșnică?“ (Matei 19, 16).

Cel care-I cere mijlocul de a obține viața veșnică este tânăr, bogat, orgolios și, după un alt Evanghelist, nu are dorința de a se instrui, ci îl întreabă pentru a-L ispiti.

17. Iar El a zis: „De ce-mi zici bun? Nimeni nu este bun decât numai unul Dumnezeu...“

Învățătorul, fiind determinat ca „bun“ fără a-L proclama Dumnezeu, sau Fiul lui Dumnezeu, El învață că un om, oricare ar fi sănătatea lui, nu este „bun“, comparat cu Dumnezeu, căci se spune: „Aduceți slavă Domnului pentru că El este bun“ (Psalmul 117, 1).

17—19. „Iar de vrei să intri în viață, păzește poruncile“. El i-a zis care? Iar Iisus a zis: „Să nu ucizi, să nu săvârșești adulter...“

Acestui om tânăr care vrea să-L încerce, Domnul îi zice: „Dacă vrei să dobândești viața, ține poruncile“. Apoi el îi pune din nou o problemă-capcană: „Care sînt aceste porunci?“ — ca și când el nu le-ar fi știut niciodată, sau dacă Domnul i-ar putea prescrie ceva potrivit celor ale lui Dumnezeu.

20. „Și i-a zis Lui tânărul: toate acestea le-am păzit din copilăria mea. Ce-mi mai lipsește?“

Acest om tânăr minte. Prin urmare, dacă în lucrarea lui a realizat într-adevăr ceea ce se cuprinde în porunci: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși“, atunci, după ce a ascultat acest cuvînt: „Du-te și vinde ceea ce ai și dă-le săracilor“, de ce s-a îndepărtat întristat, pentru că avea multă avere?

21. Iisus i-a zis: „De vrei să fii desăvârșit, du-te vinde ceea ce ai și dă-le săracilor și vei avea comoară în cer, apoi vino și urmează-Mi Mie“.

Aspirația spre desăvîrșire stă în puterea noastră, în sensul că cine vrea să fie desăvîrșit trebuie să vîndă ceea ce are și să vîndă nu numai parțial cum au făcut Anania și Safira (Faptele Apostolilor 5, 1), ci în întregime, iar după ce a vîndut, să dea totul săracilor și să-și pregătească astfel o comoară în Împărăția cerurilor. Dar aceasta nu este suficient pentru desăvîrșire; el mai trebuie, după ce a nesocotit averile, să urmeze pe Mîntuitorul, adică după ce a renunțat la cele rele, să săvîrșească binele, căci este mult mai ușor a-și nesocoti punga decât plăcerea. Mulți renunță la averi fără a urma pe Domnul. Urmează pe Domnul cel care-L imită și care merge pe urmele Lui. Prin urmare, cel ce își zice credincios al lui Hristos, trebuie să umble precum Acesta (Hristos) a umblat (Ioan 2, 6).

22. „El s-a întristat, pentru că avea mari avuții“. Iată o mihnire care duce la moarte și într-adevăr era întemeiat să se dea dreptate acestei tristeți : el avea multe averi, adică spini, măracini, care au înăbușit sămînța Domnului.

23. „Și Iisus a spus ucenicilor Săi : „Adevăr, zic vouă, este greu bogatului a intra în Împărăția cerurilor“.

Dar atunci cum Avraam, Isaac și Iacob, care erau bogați, au intrat în Împărăția cerurilor și cum de în Evanghelie, Matei și Zahau (Matei 9, 9 ; Luca 19, 8), după ce s-au lepădat de averile lor, sînt lăudați prin gura Domnului ? Să nu uităm însă, că ei s-au atașat Domnului după ce au încetat a fi bogați.

Nu se poate să se intre în Împărăția cerurilor atîta vreme cît ești bogat. Și întrucît este greu a disprețui bogățiile, Domnul n-a zis : „Este cu neputință bogatilor a intra în Împărăția cerurilor“, ci „Este greu“. A semnalat dificultatea unui lucru, înseamnă a arăta nu imposibilitatea lui, ci realitatea.

24—26. „Și iarăși zic vouă că mai lesne este să treacă cămila prin urechile acului decît să intre un bogat în Împărăția lui Dumnezeu...“ Este un cuvînt care indică nu greul, ci imposibilul. Prin urmare, dacă un bogat nu mai poate intra în Împărăția cerurilor și o cămilă nu poate trece prin urechile unui ac, nici un bogat nu va fi mîntuit.

Însă, dacă citim la Isaia (60, 6) cum vin cămilele din Mediam și Epfa la Ierusalim, încărcate cu daruri și cadouri, cum le duceau cu larghețe la Ierusalim cei de atunci, schimonosiți de viciile lor, vedem că aceste cămile cu care sînt comparați bogații, odată eliberate de po-verile lor și cu deformitatea trupului lor, pot trece totuși prin poarta strîmtă și drumul îngust care conduce la viață. Întrebat de ucenicii Săi, surbrînși de severitatea cuvintelor Lui : „Dar atunci cine va fi mîntuit ?“, întru îngăduința Sa, El a temperat severitatea sentinței prin cuvintele : „Ceea ce este cu neputință la oameni, este cu putință la Dumnezeu“.

27. „Apoi luînd cuvîntul, Petru I-a zis : „Iată noi am lăsat toate și Ți-am urmat Ție. Cu noi oare ce va fi ?“

Mare este încrederea sa. Petru era un pescar : el nu era bogat, își cîștiga hrana prin munca mîinilor sale și totuși a zis cu încredere : „Am lăsat toate“ și precum a lăsa toate nu este destul, el adăugă, ceea ce reprezintă desăvîrșirea : „Și am venit după Tine“. Noi am făcut ceea ce Tu ai poruncit, ce ne vei da Tu în schimb ?

28. Si Iisus le-a zis : „Adevărat zic vouă că voi, cei ce Mi-ați urmat Mie, la înnoirea lumii cînd Fiul Omului va ședea pe scaunul slavei Sale, veți ședea și voi pe douăsprezece tronuri, judecînd cele douăsprezece semînții ale lui Israel“.

El nu spune : „Voi care ați lăsat toate“, aceasta a făcut-o și filozoful Crates¹ și mulți alții care au nesocotit bogățiile, ci „voi care ați

¹ Crates, din orașul grecesc Teba, era ucenicul lui Diogene din secolul IV î. d. Hr.

venit după Mine", ceea ce este propriu apostolilor și credincioșilor. Cu prilejul învierii, când Fiul Omului va sedea pe tronul mării Sale, când morții au înviat din stricăciunea lor, atunci și voi veți sedea pe tronul judecătorului (I Corinteni 15, 52) condamând cele douăsprezece seminții ale lui Israel, pentru că voi ați crezut și ei n-au voit să creadă.

29—30. „Și oricine a lăsat frați sau surori, sau tată sau mamă, sau femeie, sau copii, sau țarine, sau case, pentru numele Meu, înmulțit va lua înapoi și va moșteni viața veșnică. Și mulți dintii vor fi pe urmă și cei de pe urmă vor fi întâi”.

Acest pasaj este în armonie cu următoarele cuvinte ale Domnului: „N-am venit să aduc pace, ci sabie, căci Eu am venit pentru a despărți pe om de tatăl său și de mama sa, de fiica sa și pe noră de soacră. Și vrăjmașul omului sînt casnicii lui” (Matei 10, 34—36).

Deci cei care pentru credința în Hristos și pentru predicarea Evangheliei vor nesocoti orice altă afecțiune, precum și avuțiile și plăcerile veacului, aceia vor primi însutit și vor dobîndi viața veșnică.

Cu prilejul acestui cuvînt, unii își imaginează o perioadă de o mie de ani după înviere, apoi, zic ei, noi vom primi însutit pentru tot ceea ce am săvîrșit precum și viața veșnică. Ei nu înțeleg că dacă pentru ale binefacerii, făgăduința este înzecirea, aceasta se manifestă altfel în ceea ce li privește pe cei căsătoriți: celui care, pentru Hristos, s-a lepădat de una singură va primi înzecit în viața viitoare. Iată, deci, înțelesul: celui care, pentru Hristos, a renunțat la plăcerile trupesti, aceluia îi sînt rezervate bunuri duhovnicești. Ca valoare comparată, ei sînt ca raportul între o sută și un număr mic. De unde cuvîntul Apostolului care nu s-a lepădat decît de o singură casă și citeva fișii de pămînt într-o singură provincie, căci neavînd nimic, a dobîndit tot.

Traducere de pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

INNOIREA ANULUI ȘI DESĂVÎRȘIREA VIEȚII

Anul Nou

La salba sfintelor sărbători ale Crăciunului, ziua de 1 ianuarie adaugă un alt popas semnificativ : Hristos Mântuitorul, Cel născut în peștera Betleemului, a primit un „Nume care este peste tot numele“, la auzul căruia se pleacă tot genunchiul „celor cerești și celor pămîntești“, pentru că „nu este sub cer nici un alt nume, dat între oameni, în care trebuie să ne mîntuim noi“ (Faptele Apostolilor 4, 12).

În această zi, Cel nenumit primește numele de Iisus, sau „Emanuel, care se tilcuiește Cu noi este Dumnezeu“ (Matei 1, 23). Despre El au scris proorocii numindu-L : „Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie“ (Isaia 9, 5). Numele Lui este lumină în întuneric, nădejde în disperare, pace în furtună, armă asupra diavolului. Cu El începem viața duhovnicească, pe urmele Lui ne purtăm pașii vieții pămîntești, numele Lui îl rostim în clipe de mare cumpănă, iar în înserarea vieții noastre, tot El este cel din urmă cuvînt în nădejdea căruia adormim spre veșnică odihnă.

La 1 ianuarie, Mîntuitorul Iisus Hristos ne dăruiește Numele Său și puterea Sa dumnezeiască. Dar ziua de bucurie trebuie să ne amintească deopotrivă și faptul că din viața noastră s-a mai dus un an și acum am pornit în altul nou, poate plin de neprevăzut. Astfel în bucuria noastră se strecoară pe nesimțite și o clipă de nostalgie, simțind cum din clepsidra vieții ni se scurg încet zilele și anii, chemați de glasul veșniciei.

Vorbind despre viața noastră pămîntească, un cugetător de odinioară îi compara curgerea cu cea a unui rîu, care, pornind din izvoare tainice, curge mai întii domol, în șuviță, după aceea în talaz, sfărîmînd stîncile și bolovanii din cale, pentru a se revărsa, apoi, în oceanul fără sfîrșit al veșniciei. Într-adevăr, dacă urmărim firul vieții oricărui predecesor, ne dăm seama că toată frămîntarea ei se sfîrșește în acest ocean al eternității, în Dumnezeu. Și cine i-ar putea împiedica vărsarea, cînd după ea se zbate omul poate uneori chiar fără să-și dea seama ?

De aceea, gîndul ni se îndreaptă spre anii vieții noastre. Nu cumva ne-am trăit toți anii pe care ni i-a dat Dumnezeu, sau nu cumva anul cel ce acum a sosit va fi cel din urmă al vieții noastre ? Și atunci ce răspundem la aceste întrebări ?

Știind ca smochinul din Evanghelie, la răscruce de vremi, să-I mulțumim întâi de toate, lui Dumnezeu, că ne-a mai dăruit un an de viață. Este anul încercării : „Doamne, lasă-l și în acest an... poate va face rod... iar de nu, îl vei tăia“ (Luca 13, 8—9). De aceea, chiar din acest moment, care știm că încă ne mai aparține, să ne hotărîm a aduce roada așteptată, așa cum sîntem datori, după cuvîntul Apostolului, „să vă dezbrăcați... de omul cel vechi, care se strică prin poftele amăgitoare și să vă înnoiți în duhul cugetului vostru, îmbrăcîndu-vă în omul cel nou, care este făcut după chipul lui Dumnezeu în dreptatea și în sfințenia adevărului“ (Efeseni 4, 22—24). Similar înnoirii anului sîntem datori și noi să ne înnoim haina sufletească prin faptele cele bune. Îndemnul Mîntuitorului : „privegheați și vă rugați...“ (Matei 25, 13) — ne răsună în cugete ca o chemare la trezire, la veghe și rugăciune, la desăvîrșirea morală și spirituală, la rodul bogat al faptei bune care ne apropie de Dumnezeu. Însuși Iisus Hristos ne aduce aminte că sîntem lucrători în ogorul lumii, între semenii noștri, cu care viețuim împreună și pe care trebuie să-i sfințim prin noi înșine, fiind oameni buni și curați, cinstiți și drepti, morali și smeriți, jertfe vii spre propășirea celorlalți. Iată roada desăvîrșirii noastre pe care o așteaptă de la noi Mîntuitorul cînd spune : „Eu v-am ales pe voi și v-am rînduit... și roada să aduceți și roada voastră să rămîna...“ (Ioan 15, 16).

Niciodată nu este prea tîrziu să facem binele, să lucrăm pentru desăvîrșirea noastră. Trebuie să valorificăm orice clipă știind că „acum securea stă la rădăcina pomilor ; deci orice pom care nu face roada bună se taie și se aruncă în foc“ (Luca 3, 9). Drumul spre desăvîrșire, spre rodirea duhovnicească este de fapt o luptă extraordinară pe care o avem de purtat cu noi înșine în primul rînd. Această luptă nu suferă nici înțirziere și nici șovăire, pentru că „nimeni care pune mîna pe plug și se uită îndărăt, nu este vrednic de Împărăția lui Dumnezeu“ (Luca 9, 62).

Orice amîinare este incompatibilă cu trezirea la adevărata bucurie de a trăi, de a ne cunoaște, de a veghea neconținut ca nu cumva să treacă o zi din viață fără rodul desăvîrșirii, căci Hristos ne-a asigurat că „fericite sînt slugile acelea pe care, venind, stăpînul le va afla veghind“ (Luca 12, 37). Căutînd mai întâi de toate Împărăția lui Dumnezeu, vom avea prilej de îndoită bucurie în această sfințită zi, pentru că mesajul Evangheliei lui Hristos se cere împletit cu viața noastră în orice moment, iar datoria noastră este de a nu uita nici o clipă calitatea noastră de creștini, așa cum încă în Vechiul Testament, Moise, o cerea contemporanilor săi : „Puneți dar aceste cuvinte ale mele în inima voastră și în sufletul vostru ; legați-le ca semn la mîna voastră și să le aveți ca o tăbliță pe fruntea voastră. Și să învățați acestea și pe fiii voștri, grăind de ele cînd ședeți acasă și cînd mergeți pe cale, cînd vă culcați și cînd vă sculați...“ (Deuteronom 10, 16—19).

Zua de bucurie trebuie să se înscrie ca zi a vieții noastre reinnoite, cînd asemenea fiului rătăcit, să ne venim în fire și așa cum a zis el „sculîndu-mă, mă voi duce la tatăl meu...“ (Luca 15, 18), la rîndul nostru

și noi să ne hotărîm a deveni curați ca pruncii pentru a dobîndi adevărata fericire care ni se dă din cer : „Cine nu va primi Împărăția lui Dumnezeu ca un prunc, nu va intra în ea“ (Luca 18, 17).

Răsplata acestei fericiri se dă, după dreptate, celor buni așa cum scrie Sf. Apostol Pavel : „Nu știți voi că acei care aleargă în stadion, toți aleargă, dar numai unul ia premiul ? Alergați așa ca să-l luați“ (I Corinteni 9, 24). Aceasta este desăvîrșirea : muncă neconținută, stăruitoare, pregătire sufletească exercițiu neîntrerupt al rugăciunii și al faptelor bune, după care răsplata vine, dar numai celor care s-au luptat cu folos.

Acestora, Iisus Domnul li se adresează ca unor prieteni intimi ai Săi : „Acum voi sinteți curați... Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi ; rămîneți întru iubirea Mea“ (Ioan 15, 3 și 9).

Preot IOAN BUDE

POSTUL — STÎLP AL PROGRESULUI DUHOVNICESC ȘI AL SFÎNȚENIEI

Duminica lăsatului sec de brînză

Vremea postului este vremea înfrînării, a pocăinței, a iertării, vremea de pregătire a tuturor creștinilor pentru a putea întîmpina prăznuirea marii sărbători, întîlnirea cu Mîntuitorul nostru Iisus Hristos Cel înviat, după cum spune proorocul : „Gătiți postiri sfinte, prăznuiți sărbătoarea cea pentru toți“ (Ioil 2, 15). De fapt, întreaga noastră viață este o pregătire pentru întîlnirea cu Hristos, dar acest timp rînduit de Sfînta noastră Biserică dreptmăritoare ne îndeamnă la o pregătire intensă. Ea se îmbracă în doliu, rugăciunile ei ne amintesc de patimile, suferințele și moartea Mîntuitorului Iisus Hristos pentru mîntuirea noastră, ne amintesc de pregătirea Lui pentru marea jertfă de pe Golgota și ne îndeamnă să ne rugăm unii pentru alții (Iacob 5, 16), să primim în Sfînta Împărtășanie pe Hristos, căci El „stă la ușă și bate“ (Apocalipsa 3, 20), așteptînd deschiderea noastră și primirea înlăuntrul nostru.

Prin „vremea postului“ înțelegem vremea pregătirii noastre duhovnicești. Postul înseamnă reținere alimentară totală sau parțială pe un anumit timp. Dar el nu este un scop în sine, ci un mijloc și de aceea nu poate fi separat de postul sufletesc care presupune reținerea de la vicii, precum și sirguirea spirituală întru rugăciune și în tot ceea ce înalță către Dumnezeu.

Postul a fost practicat încă din Vechiul Testament, cînd Dumnezeu l-a rînduit pentru înfrînarea trupului totală sau parțială și îndreptarea sufletului către Dumnezeu. De acolo aflăm că însăși cea dintîi poruncă adresată oamenilor presupune o înfrînare, un fel de post : „Și a poruncit

Domnul Dumnezeu lui Adam zicînd : „Din toți pomii din rai poți să mînci, iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mînci, că în ziua în care vei mîncă din el, vei muri negreșit“ (Facerea 2, 16—17). Porunca asupra postului a fost dată și lui Moise : „Și aceasta să vă fie vouă prăvălie veșnică : în luna a șaptea, în ziua a zecea a lunii, să postiți . . .“ (Levitic 16, 29).

În Noul Testament postul a fost practicat de Mîntuitorul Iisus Hristos, de Sfinții Apostoli și ucenicii lor, de bunii creștini ai Bisericii. Divinul Învățător poruncește ucenicilor Săi să practice postul, ca cel mai bun mijloc de luptă împotriva diavolului, care nu poate fi biruit decît prin rugăciune și post : „Acest neam de demoni nu iese decît numai cu rugăciune și cu post“ (Matei 17, 21). Prin urmare, postul este cea mai hotărîtoare armă împotriva diavolului și a tot ce vine de la el, mijlocul prin care așezăm în ființa noastră stăpînirea binelui asupra răului, o deprindere a puterilor noastre către cele bune, pentru întărirea lor împotriva puterilor nevăzute ale vrăjmașului. Pentru diavol, nimic nu este mai supărător decît practicarea postului, fiindcă cel ce postește, pășește pe calea eliberării din cursele lui și înaintează încet spre culmile sfințeniei. Cel mai strălucit exemplu, în această privință, ni-l dă Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos în cele 40 de zile petrecute în pustie, în post și rugăciune. Spre sfîrșitul postului, a venit la El ispititorul și găsindu-L flămînd, i-a oferit tentația pîinii, găsindu-L smerit, i-a prezentat mirajul măririi iar a treia oară știindu-L departe de deșertăciunile lumii, i-a oferit totul cu condiția de a i se închina. Dimpotrivă, Mîntuitorul stînd pe stîncă de granit a sfințeniei, ridicată pe temelia postului și a rugăciunii, l-a respins hotărît și muștrător, spunîndu-i : „Mergi înapoia Mea satano că scris este : Domnului Dumnezeuului tău să te închini și Lui să-I slujești“ (Matei 4, 10). Această ripostă hotărîtă o poate da orice creștin ce și-a clădit viața pe post și rugăciune. De aceea Sfînta noastră Biserică dreptmăritoare a așezat vremea postului, ca un mijloc de întărire a credinței, de oțelire a voinței și de exprimare a nădejzii, în pornirea lor pe calea sfințeniei.

Postul este necesar sănătății trupului și sufletului, este lupta cea grea cu ispita, similară luptei bolnavului cu microbul care îi atacă organismul. Leac tămăduitor, postul înseamnă cumpătare, înfrînarea ochilor, a gurii, a cugetului și a inimii de la toate cele deșarte, deopotrivă cu facerea binelui.

Postul este un medicament pentru trup și un stimulent pentru suflet, este calea înțelepciunii care începe printr-o viață cumpătată și ordonată, atît în cele ale trupului cît și în cele ale sufletului. „Plăcerea și îmbuibarea în mîncări și băuturi încălzește și aprinde dorința spre pofta de rușine“ — scria un dascăl al Bisericii, Sf. Maxim Mărturisitorul. Dacă omenirea s-ar fi condus numai după legea îngustă a existenței animalice, ar fi rămas în același stadiu, fără a înregistra progresele generale ce constituie însăși definiția structurii umane stabilită de Creator. Ori, marile înfăptuiri s-au realizat tocmai prin autodepășire, printr-un avînt al renașterii spre mai bine, uneori cu imense sacrificii.

Ce i-a condus pe sfinți în pustie, făcându-i să renunțe la demnități și satisfacții cărora le-au preferat cultivarea virtuților, sau pe martirii și ucenicii creștini să renunțe la însăși viața lor? Ce i-a făcut pe marii descoperitori să-și părăsească familiile și confortul spre a se pierde în pustietatea mărilor și oceanelor? Ce i-a făcut pe marii savanți să renunțe la tihna unei existențe comode și să se dedice unor cercetări aspre și migăloase, terminate uneori cu sacrificiul propriei vieți? Numai dorul ascuns în suflet de a descoperi adevărul și setea de a dobîndi o mai desăvîrșită cunoaștere și fericire spirituală.

Deci, cine voiește să păsească pe drumul luminos al lui Hristos, acela trebuie să pornească cu îndrăzneală și hotărîre, împotrivindu-se tuturor deprinderilor și înclinărilor rele. Trebuie să înfruntăm răul, să ne smulgem din vechiul nostru „eu“ și să-I slujim lui Dumnezeu cu îndrăzneală. Postul gonește ispitele, duce la evlavie, este prieten nedespărțit al cumpătărilor, creator al înfrînării. Postul este sporul caselor, mama sănătății, povătuitorul tinereții, podoaba bătrînilor. Acolo unde domnește postul, nu mai există vrajba, clewetirea și minciuna, deoarece îi învață pe toți, nu numai înfrînarea de la mîncăruri ci și înfrînarea de la iubirea de arginți, de la lăcomie, precum și îndepărtarea de la orice rău. El înfrînează patimile care sînt izvorul tuturor relelor individuale și sociale, ale tuturor bolilor fizice și spirituale.

Postul duce spre evlavie și sfințenie, întărește credința, scapă de suferință, îndepărtează de diavol și apropie de Dumnezeu. Viața cu Dumnezeu și în Dumnezeu este viața în post și rugăciune. Postul creștin nu înseamnă tristețe, ci voiește: „Nu fiți triști ca fătarnicii“ (Matei 6, 16).

Postul este stăruință spre cele sfinte, o faptă de virtute, dar și un act de cînstire a lui Dumnezeu, de jertfă spre progres și desăvîrșire. Postul este lucrul lui Dumnezeu „căci Lui nu-I trebuie hrană“ (Simion al Tesalonicului), este viață și petrecere îngerească, pentru că îngerii sînt fără hrană. De aceea, Sf. Ioan Gură de Aur scria: „Nu numai gura și stomacul vostru să postească, ci și ochii și urechile și picioarele și mîinile voastre și toate măduarele trupului vostru“.

În această încordare spre sfințenie, prin post și rugăciune, omul nu se găsește singur, ci îl are pe Hristos aproape de el: „Aproape este Domnul de toți cei ce-L cheamă pe El într-adevăr“ (Psalmul 144, 19). Drumul mîntuirii este anevoios, dar cu cît omul înaintează mai mult, prin post și rugăciune stăruitoare, cu atît dificultățile încep să dispară și el devine mai curat, mai neted: „Drept aceea umblați în duh și nu în pofta trupului“ (Galateni 5, 16). Un mare trăitor creștin, Sf. Antonie cel Mare, scria: „Omul cumpătat este om rațional, dar omul cu adevărat rațional are o singură grijă, să asculte pe Dumnezeu și să-I placă Lui“. De aceea, cei ce practică postul sînt bine plăcuți lui Dumnezeu, căci ei se pregătesc pentru întîlnirea cu El, în veacul de acum și cel viitor.

PILDA VAMEȘULUI ȘI FARISEULUI

(Lecție de religie)

1. Momentul organizatoric
2. Verificarea cunoștințelor lecției precedente
3. Comunicarea noilor cunoștințe

a) *Legătura cu cunoștințele anterioare*

În mai multe lecții, referindu-ne la rugăciune, am văzut că ea reprezintă darul lui Dumnezeu oferit sufletului omenesc, spre a-și putea înălța sentimentele spre cer. Rugăciunea, ca adresare către Dumnezeu, poate fi de laudă, de mulțumire și de cerere. Ea poate fi apoi publică, atunci când este făcută de întreaga obște a credincioșilor, precum și particulară, făcută de credinciosul aflat singur în comuniune cu Dumnezeu. Am văzut, apoi, că noi ne putem ruga oricând simțim nevoia de a comunica cu Dumnezeu, dar cea mai obișnuită este rugăciunea de dimineața, de la prinz și de seara.

b) *Comunicarea subiectului lecției noi*

Cum trebuie făcută rugăciunea spre a fi bine plăcută lui Dumnezeu, arată Mîntuitorul în pilda vameșului și fariseului.

c) *Textul pericopei* (se citește textul de la Luca 18, 10—14)

d) *Explicarea pericopei*

După cum vedem pericopa ne prezintă doi oameni care se roagă în mod cu totul diferit unul de altul. În fond, ei reprezintă două categorii de oameni: pe farisei și pe vameși. Cine erau unii și cine erau alții? Fariseii reprezentau partidul național religios, cu mult zel pentru legea și datinile testamentare. Numele lor însemna „separați”, fiindcă pretindeau că se deosebesc de ceilalți oameni în împlinirea aspirațiilor poporului din care făceau parte. Dar ei împlineau legea numai în litera ei, interpretînd-o mai mult după datinile oamenilor și nu în duhul ei, al voinței lui Dumnezeu. Erau oricînd gata să înfrunte, să demaște și să se războiască cu oricine care nu împlinea, ca ei, legea în litera ei, pînă în cele mai mici amănunte, precum și datinile care o completau. De multe ori rămîneau numai la cele îndătinat în popor și pierdeau duhul adevărat al legii sfinte... Erau disprețuitori și aroganți cu mulțimile necunoscătoare ale legii, dar în același timp erau plini de mîndrie, făcîndu-le plăcere să fie mereu în vîzul, admirația și „aplauzele” celor din jur.

Pe de altă parte, după cum le arăta și numele, vameșii erau în serviciul stăpînitorilor romani și nu totdeauna cinstiți în exercitarea funcției lor, motiv pentru care reprezentanții legii și ai poporului îi priveau nu numai cu rezerve, ci și cu dispreț ca pe unii care nu respectă legea lui Dumnezeu. Ei erau considerați ca adevărate întruhipări ale păcatului. Cînd, în acele timpuri, doreai să spui despre cineva că este păcătos, îl comparai, sau îl identificai cu vameșul.

Fiind două categorii deosebite, vameșul și fariseul se comportă diferit și atunci cînd se roagă. Astfel, fariseul se comportă în fața lui Dumnezeu cu multă mîndrie și aroganță. Dacă observăm bine, el nici nu se roagă lui

Dumnezeu, ci se laudă în fața lui Dumnezeu, disprețuind pe ceilalți oameni și mai ales pe vameșul care era alături. Dimpotrivă, vameșul avea conștiința păcătoșeniei sale. Dacă fariseul stătea în față cu ochii spre cer, pentru a-l spune lui Dumnezeu cine este el, ca și cum Dumnezeu nu ar ști, vameșul, plin de căință și de sinceritate, nu avea îndrăzneală nici privirea să-și ridice spre cer, fiindcă cerul era considerat „tronul lui Dumnezeu“, iar el, inundat de păcate, apăsător de conștiința vinovăției, nu putea decât cu smerenie și pocăință să și le recunoască și să ceară milostivirea Părintelui ceresc. În urma rugăciunii sale, fariseul nu a primit nimic din partea lui Dumnezeu, fiindcă, de fapt, nici nu a cerut nimic lui Dumnezeu... Vameșul, în schimb, a primit îndurarea lui Dumnezeu și a plecat din templu cu sufletul curat, eliberat prin milostivirea Părintelui ceresc care, din bunătate și îndurare, i-a alinat tulburătorul zbucium sufletesc. Dacă rugăciunea vameșului a fost primită, cum a fost ea adresată lui Dumnezeu? A fost adresată cu căință și cu smerenie. Ce am văzut că ne învață Mîntuitorul cu privire la modul în care trebuie să ne rugăm? Că rugăciunea noastră trebuie făcută întotdeauna cu smerenie, fiindcă „cel ce se smerește pe sine, se va înălța“ în fața lui Dumnezeu, asemenea vameșului.

e) Intuiția

Se face prezentînd tabloul rugăciunii vameșului și fariseului, explicînd modul de a se ruga al fiecăruia.

4. Fixarea (Recapitularea) cunoștințelor

Ne întrebăm acum: ce ne prezintă parabola „vameșului și fariseului“? (Două categorii de oameni și două moduri diferite de a se ruga lui Dumnezeu). Cum s-a rugat fariseul? (El nici nu s-a rugat, ci s-a lăudat în fața lui Dumnezeu că împlinește legea). Dar vameșul? (S-a căit plin de smerenie, regretînd păcatele sale în fața lui Dumnezeu). Cum trebuie noi să ne rugăm? (Asemenea vameșului, cu căință și smerenie, știut fiind că „cel ce se înalță pe sine, se va smeri; iar cel ce se smerește pe sine, se va înălța“).

5. Aplicarea

Biserica a rînduit ca duminica în care se citește pericopa „vameșului și fariseului“ să marcheze începutul perioadei Triodului, ca o pregătire duhovnicească a credincioșilor spre a păși pe drumul smereniei în marele Post al Paștelui, care va începe nu peste mult timp. În acest sens, rugăciunea Sfîntului Efrem Sirul este un model de rugăciune smerită, pe care e bine să ne deprindem a o rosti cu toții la slujbele bisericesti din perioada Postului Paștelui. Să învățăm cu toții această rugăciune: „Doamne și Stăpînul vieții mele, duhul trîndăviei, al grijii de multe, al iubirii de stăpînire și al grăirii în deșert nu mi-l da mie. Iar duhul curăției, al gîndului smerit, al răbdării și al dragostei, dăruiește-l mie, slugii Tale. Așa Doamne, Împărate, dăruiește-mi ca să-mi văd păcatele mele și să nu osîndesc pe fratele meu, că bine ești cuvîntat în vecii vecilor Amin“.

6. Temă pentru casă

Se va învăța textul acestei rugăciuni.

PREDICILE LA ÎNMORMÎNTĂRI ȘI IERTĂCIUNILE

Despre predicile la înmormîntări s-a scris adeseori, cu mult temei, accentuînd un aspect sau altul. Considerăm, însă, că subiectul rămîne încă deschis și de aceea vom zăbovi asupra lui în cele ce urmează.

Se știe că aceste predici îmbracă în general două forme: *predica tematică*, în care se tratează despre suflet, despre viață, despre spovedanie și împărtășire, despre moarte, înviere, viața viitoare, despre judecată, etc. și respectiv *predica panegiric*, utilizată mai rar. În ambele cazuri, ele se încheie cu „iertăciunea” care și-a făcut un loc principal. Mai mult, unii dintre predicatori suprimă predica tematică, angajîndu-se în descrierea vieții celui decedat și terminînd cu „iertăciunea”, sau cu „rămasul bun”.

În ceea ce privește predica tematică, subiectul este determinat de intenția de a descoperi virtuțile adormitului, ca exemplu de urmat, sau de a-i evita greșelile. Firește, în acest caz, predicatorul trebuie să fie un bun minutor al cuvîntului, pentru a nu produce un efect contrar celui urmărit.

Pe de altă parte, există predicatori care încep să vorbească despre cel răposat, indiferent de viața acestuia, căutîndu-i părțile bune, iar dacă nu le-a avut, inventîndu-le, riscînd să fie compătimit și chiar ironizat de ascultători pentru neconformitatea afirmațiilor sale cu realitatea. Urmează „iertăciunea” prin care se urmăresc efecte lacrimogene. De altfel unei asemenea practici i se și spune „iertăciune”, adeseori „plîngere”.

Înainte de a adînci subiectul pe care ni l-am propus, trebuie să reiterăm un adevăr esențial: orice predică trebuie să urmărească preamărirea lui Dumnezeu și mîntuirea oamenilor, învățînd și edificînd; să ofere cunoștințe, să producă mișcarea sufletului, să întărească voința. Cu alte cuvinte, să învețe omul cum să gîndească, să simtă și să vrea, lucru cunoscut de altfel încă de la Cicero și adoptat și de oratoria creștină. Aceasta formează cîmpul în care trebuie semănat cuvîntul lui Dumnezeu, pentru a se putea nădăjdui la roadele așteptate. Ori, predica tematică răspunde acestor cerințe. Dimpotrivă, predica fără temă, a „iertăciunii”, este searbădă; ea nu edifică, ci chiar poate contribui la surparea sufletului.

Predica „iertăciunii” este negativă în primul rînd prin intenția urmărită — aceea a unor efecte scenice, lacrimogene. Se pune întrebarea:

dacă urmașii celui decedat nu au de ce plinge, atunci de ce trebuie căutate motive artificiale pentru declanșarea lacrimilor. Iar dacă au motive de plins, atunci predicatorul înțelept va urmări mângîierea lor, după cuvîntul Cărtii Sfinte: „Mîngîiați-vă unii pe alții“ (1 Tesaloniceni 4, 18). Aceasta, pentru că Dumnezeu pe care-L preamărim și de la care primim în dar mîntuirea este „Dumnezeul a toată mîngîierea, Cel ce ne mîngîie pe noi în tot necazul nostru, ca să putem să mîngîiem și noi pe cei care se află în tot necazul, prin mîngîierea cu care sîntem mîngîiați de Dumnezeu“ (II Corinteni, 1, 3—4). Prin urmare, căutînd efecte lacrimogene, predica nu-și atinge scopul. Am întîlnit cazuri, în care cei slabi cu inima, în urma excesului de zel de a vedea lumea „leșinată de durere“¹ au suferit traume reale, fiind nevoie de intervenție medicală urgentă. Desigur, plînsul este un lucru firesc, „dar, peste măsură a plînge, strein este de către creștinul, care crede Evangheliei lui Dumnezeu.“² De aceea, în asemenea situații, este nevoie de echilibru, de tărie, de cumpănire reală a lucrurilor.

Experiența în ogorul vieții bisericești arată că înșiși credincioșii detestă cuvîntările excesiv de lacrimogene, din care nu pot reține nimic pentru sănătatea lor sufletească. Dimpotrivă, majoritatea lor așteaptă ca predica să fie luminată de învățătură și de nădejdea în viața veșnică, să nu inspire teama de moarte care a fost biruită de Mîntuitorul, știind că la înmormîntare are loc o despărțire pentru un timp dar și reîntîlnirea la învierea generală.

Un alt aspect privește timpul consumat cu iertăciunile, respectiv repetarea aceluiași lucru, de cele mai multe ori neconvîngător prin artificialitatea lui. Atenția ascultătorilor se pierde, atunci cînd de la fiecare în parte se cere iertăciunea: de la soție, soț, fii, fiice, tată, mamă, nepoți, nepoate, verișori, verișoare și alte rudeni mai apropiate și mai îndepărtate, de la nașii din botez, eventual și de la cei de la cununii, de la prieteni, cunoscuți și cunoscute, de la vecini, vecine și colegi, de la cei de față și de la cei ce pentru binecuvîntate pricini nu sînt de față, etc. Mai mult, în multe locuri, aceștia sînt amintiți nu numai cu numele de botez, ci și cu cel de familie, indicîndu-se și localitatea unde își au domiciliul, uzînd de formule stereotipe și aceasta la fiecare grup în parte, ceea ce declanșează de multe ori ironia ascultătorilor.

Apoi, cu privire la greșelile pentru care se cere iertarea celor apropiați, totul se consumă în expresii neclare și ambiguități de felul „poate“, „din întîmplare“, „din nepricepere“, „din slăbiciune“, etc., niciodată spunîndu-se clar „am greșit“ sau „a greșit“. Iar cererea de iertare, include, de obicei, condiționarea iertării lui Dumnezeu de cea a oamenilor — o influență eterodoxă.

Predica se termină de multe ori cu rugăciunea rostită de preot, fie adaptînd o rugăciune din rînduiala înmormîntării, fie chiar improvi-

¹ Samoil Klein de Sad, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, Sibiu, 1942, p. 96.

² *Ibidem*, p. 81.

zind. Se cunoaște ce efecte poate avea improvizația. Unii întrebunțează o formulă stereotipă, pe care o repetă la sfârșitul oricărei predici, devenind astfel cunoscută și determinând dezaprobarea auditoriului, dacă nu chiar ridicolul.

Este clar că o asemenea predică nu comunică nimic. Ea presupune efort și timp consumat în zadar. Se știe că predicile la înmormântări au avut, încă din antichitatea creștină, și partea lor de iertare. O găsim, spre exemplu, la Sf. Vasile cel Mare, dar și în veacurile mai apropiate, însă cu un alt conținut, o altă formă și altă extensiune. Așa bunăoară, mitropolitul Antim Ivireanul își încheiase astfel „Cuvîntul de învățătură la progrebarea omului prestăvit”: „Și de vreme ce s-au dat obșteasca datorie, după rînduiala cea creștinească și-l petrecem la groapă și să desparte de noi dintr-această viață, pre carele nădăjduim și noi să-l vedem în ceialaltă viață, trebuiaște să-i dăm cu toții o ertăciune și mă rog să ziceți cu toții, din tot sufletul vostru: Dumnezeu să-l iarte. De vreme ce au viețuit ca un om și au petrecut cu noi într-această lume poate că va fi amărit sau va fi scîrbit pe cineva, sau cu cuvîntul, sau cu fapta; și pentru aceasta iară să-i zicem cu toții: Dumnezeu să-l ierte, căci această călătorie iaste să o facem cu toții. Și pentru ca să putem cîștiga și noi, după moarte, această plată a ertăciunii de la cei vii, pentru aceasta să zicem și a treia oară: Dumnezeu să-l iarte și pre noi să ne miluiască, ca un bun și iubitoriu de oameni. Amin”³ Cu altă ocazie, același mitropolit de pioasă memorie se adresase tuturor de aceeași manieră: „Vă pohtesc pre toți preasfințiților arhieriei, cuvioșilor ieromonași, cucernicilor preoți, cinstiților boiari și pre tot norodul ce vă aflați de față, să ziceți cu un glas și cu o inimă, toți deodată, Dumnezeu să o iarte și să o ferească, pentru ca să învrednicească și ia și noi toți (cînd va fi voia lui Dumnezeu) să ne veselim împreună întru Împărăția ceriului, unde este viață fără de moarte și mărirea nedescoperită și bucurie stătătoare... Ea să roagă prin mijlocul meu, tuturor cîți vă aflați de față, ca ce va fi greșit înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor, să zicem toți cu un glas și cu o inimă: Dumnezeu să o iarte.”⁴

Din cele de mai sus, rezultă necesitatea revenirii la adevărata predică funebră, prin înlăturarea exceselor, acolo unde au apărut. Canonul 19 al Sinodului II Trulan insistă asupra obligațiilor clerului de toate gradele de a învăța poporul „în cuvintele dreptei credințe, înțelegînd ideile și judecățile din dumnezeiasca Scriptură și fără să treacă hotarele puse deja sau peste tradiția de Dumnezeu purtătorilor părinți”. Aceasta este cheia rămîinerii în aria de învățătură și viață a creștinului. Orice abatere discreditează predica și pe predicator, cu atît mai mult cu cît nu se poate renunța la izvoarele Ortodoxiei, la tezaurul inepuizabil de învățături din care, inspirîndu-se, preotul devine „sarea pămîntului și lumina lumii” (Matei 5, 13—16).

³ Antim Ivireanul, *Opere*, București, 1972, pp. 223—225.

⁴ „Cuvînt de învățătură asupra omului mort”, în *Predici*, București, 1915, pp. 222—224.

Viața însăși pretinde scrutarea permanentă a învățăturii revelate, de a-i da aplicații noi, dar fără a o denatura sau modifica. În acest context trebuie evitat șablonismul, din cadrul căruia fac parte și „iertăciunile“, așa cum se mai practică în unele locuri, știindu-se că însuși sufletul predicatorului poate intra în depresiune din pricina imitării șablonului. Mijlocul rămâne înapoierea la izvoare și aprofundarea lor.

Firește, preotul trebuie să cunoască psihologia și nevoile reale ale credincioșilor săi, dar aceasta nu înseamnă să le facă întotdeauna pe voie spre a-i flata, căci „el trebuie să placă lui Dumnezeu și nu oamenilor“ (Ioan 4, 24). Înțelegerea greșită a recomandării pauline „bucurați-vă cu cei ce se bucură, plângeți cu cei ce plâng“ (Romani 12, 15), duce, de foarte multe ori, la un retorism condamnat. De aici a izvorât și tendința de a se urmări efecte lacrimogene la înmormântări, prin predici brăzdate de deznădejde, care, tocmai prin aceasta, duc la un rezultat negativ. Predicatorul trebuie să fie sincer cu ascultătorii săi, deoarece nesinceritatea nu poate fi ascunsă și poate avea un rezultat dezastruos. El trebuie să țină seama și de nivelul cultural al ascultătorilor, care, astăzi, este din ce în ce mai ridicat și de aceea trebuie să-și pregătească temeinic cuvântarea. În această optică, „iertăciunile“ constituie o ispită pentru cel ce caută popularitate ieftină („aura popularis“, după Vergiliu).

Biserica a fost mereu promotoarea unei limbi frumoase și plăcute, „ca un fagure de miere“. Este unul dintre meritele ei incontestabile. Limba predicatorului trebuie să fie aleasă, stilul curat, la înălțimea conținutului, nu încărcat de neologisme, de expresii ciudate și alambicate, improprii cuvântărilor bisericești. Preotul poet Alexie Mateevici scria, pe bună dreptate: „Limba noastră-i limbă sfântă / Limba vechilor cazanii / Care-o plîng și care-o cîntă / Pe la vatra lor țaranii. / Îi aleasă să ridice slavă-n ceruri / Să spuie în hram (biserică) și-acasă / Veșnicele adevăruri“.⁵

Nu trebuie să se uite că „limba vechilor Cazanii“ marca, ea însăși, un progres la timpul respectiv, prin aroma neoașului care o înmiresma, printr-un stil îngrijit, cu bun simț și cuvioșie, limba fiind un tezaur care crește mereu, și se rotunjește continuu.

Din acest punct de vedere, „iertăciunile“ păcătuiesc și împotriva limbii. Șablonismul uscat, nuanțat de deznădejde, nu poate folosi nici sufletului, nici limbii.

În concluzie, problema predicii în general și, în special, a celei de înmormântare, poate fi privită din mai multe puncte de vedere. În esență, cuvântarea funebră trebuie să-și păstreze caracterul ei bisericesc, deci să fie o învățătură și o merinde duhovnicească, să spună adevărul, bazat pe temeuri din Sfânta Scriptură și învățătura Sfinților Părinți, să mîngie, să fie fără artificii și să nu urmărească efecte scenice.

⁵ Cf. pr. Gheorghe Cunescu, *Preotul poet Alexie Alecu Mateevici (Mateescu)*, în rev. „B.O.R.“, nr. 3—4/1983, pp. 250—251.

Mai trebuie să reținem că, în cazurile de înmormîntare, sufletul ascultătorilor este mai ușor receptiv la învățătură, întărindu-le speranța în fericirea vieții viitoare, unde îngerii, sfinții și dreptii văd pururea fața lui Dumnezeu. Desigur, „iertăciunile“ nu trebuie eliminate, ci restrînse și curățite de tot ceea ce este străin optimismului creștin și ferite de influențe eterodoxe. Nu plingem cu cei ce n-au nădejde, dimpotrivă, lucrăm aici ca să dobîndim cele de dincolo. Iertăciunile nu pot uzurpa dreptul învățaturii de a fi centrul, miezul predicii, care rămîne scopul ei principal : oamenii să-L iubească, să-L urmeze și să-L preamărească pe Dumnezeu în gînd, cuvînt și faptă. Cu alte cuvinte, „iertăciunile“ trebuie recanalizate în albia ortodoxă, adică scoase din nefirescul în care se găsesc și se manifestă. Numai așa, predicile de la înmormîntări își vor atinge scopul : oamenii vor învăța, vor gîndi, vor simți și vor trăi pururea prezența lui Dumnezeu în ei și se vor simți îmbrăiați în dragostea divină.

Preot TIBERIU GH. DARLEA

CONTRIBUȚII LA STUDIUL SIGILIULUI DIN 1503 AL ORAȘULUI CARANSEBEȘ

de : prof. IOAN GOGOAȘA

Așezat la confluența Timișului cu Sebeșul orașul Caransebeș a împlinit de curînd 700 ani de atestare documentară, fiind menționat încă din anul 1289 ca opid (oraș) și avînd o puternică cetate, cu o înfloritoare viață economică și populație românească¹. În secolul XIII, regele Ladislau IV Cumanul (1272—1290) vizitînd orașul², dă unele drepturi magistraților Ștefan și Paul, nepoții lui Ubul (Ivul), un român fiind castelan al Sebeșului.

Cetatea Sebeșului, în suprafață de patru hectare, așezată în partea estică a orașului de astăzi, în zona străzii Romanilor, avea forma unui poligon cu cinci laturi, la colțuri avînd cinci bastioane numite : bastionul de Orșova, bastionul de Transilvania, bastionul imperial, bastionul regal și bastionul arhiducelui.

1. Privire generală asupra sigiliului

În anul 1838 s-a descoperit pe locul vechii cetăți un sigiliu de mărimea unui taler (monedă), cu inscripția : „Sigilum Civitatis Caransebesiensis anno 1503”³. Desenul acestui sigiliu a fost pictat și în curtea fostei episcopii din Caransebeș, precum și pe peretele vestic din interiorul bisericii „Sf. Gheorghe”. Tablouri cu imaginea sigiliului se găsesc la casa parohială, Școala normală, Muzeul orașenesc, sala de ședințe a primăriei ș.a., deosebindu-se între ele atît prin text cît și prin desen, așa încît nu există două reprezentări identice ale sigiliului respectiv.

Descriind această piesă, A. Ghidiu și I. Bălan notează : „Sigiliul ne prezintă o poartă deschisă, lingă care se mai află două trecătoare mai

¹ Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene*, Timișoara, 1981. Analizînd numele persoanelor din cele 92 documente ale volumului, redactate în limbile latină și maghiară între anii 1440—1653, unele referitoare la Caransebeș, constatăm că marea majoritate sînt nume românești folosite și astăzi.

² Andrei Ghidiu, Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș 1909 p. 3 ; Nicolae Corneanu, *Monografia eparhiei Caransebeș*, Caransebeș, 1940, p. 184. Cu prilejul vizitei din 9 aprilie 1290, orașul este intitulat pentru prima oară „Caransebeș”, pînă la acea dată figurînd doar ca „Sebeș”. (cf. Pesty Frigyes, *A szörényi bánok*, vol. I, p. 115.

³ A. Ghidiu—I. Bălan, o.c., p. 344.

mici, acoperite cu un acoperiș piramidal, susținut de glonțuri de tun și al cărui virf de asemenea poartă un glonț. Deasupra de poartă vedem un braț ieșit din nori, care ține un cap de turc, străpuns de sabie și un steag cu armele Ungariei. Între steag și între una dintre cele două piramide planează coroana Ungariei, coroană cruciată ca și steagul. Poarta centrală din imagine însă este închisă⁴, iar textul de pe pagina alăturată a monografiei, „SIGIL CIVITATIS CARANSEBESIENSIS 1503“ este altul decât cel înscris în chenarul fotografiei, lipsind deci cuvîntul „anno“. Prima copie a sigiliului, executată pe pînză, datează din anul 1839⁵.

Analizînd cu atenție fotografia sigiliului prezentată în monografie, se observă clar două mîini care se string pe minerul sabiei, cea din dreapta ieșind din nori. Capul omenesc străpuns de sabie are barbă, mustață, este ras și doar pe creștet are un smoc de păr, așa cum purtau tătarii⁶.

Pe același sigiliu din monografie se mai vede o linie orizontală deasupra zidurilor⁶, care împarte imaginea în două: jumătatea superioară pare a fi copia unui fragment din cometa anului 1527, iar partea inferioară reprezentînd o construcție civilă, bine cunoscută și îndrăgită de locuitori. Este o îmbinare reușită a două imagini: una cerească, reprezentată prin brațul ieșit din nori și alta, terestră, înfățișînd poarta unei clădiri mărețe. De remarcat și faptul că fotografia din monografie este ovală pe verticală, iar inscripția se găsește numai deasupra liniei orizontale, nu și sub această linie, ca la alte tablouri ale sigiliului, pictate în diferiți ani. Cuvîntul „SIGILUM“ este înscris în chenarul oval din partea stîngă, deasupra liniei orizontale și nu din apropierea brațului ieșind din nori, ca la alte copii. Poarta centrală este prinsă în trei segmente metalice, iar poteca pornește dintre poarta centrală și cea laterală. Deschiderile laterale sînt înguste și fără trepte, încît nu permit trecerea oamenilor.

2. Alte copii ale sigiliului descoperit în 1838

Pe pînză aparținînd casei parohiale din Caransebeș, copia sigiliului din 1503 are cuvîntul „SIGIL“ înscris în apropierea brațului ieșind din nori, iar pietrele componente ale zidăriei au marginile mai puțin vizibile. Poarta centrală are o ramă ornamentală din piatră, mai îngustă decât la alte copii și fără segmentele ferecate în metal.

În tabloul-copie al sigiliului aparținînd Școlii normale, textul este următorul: „Sigil Civitatis Caransebesiensis Anno 1503“. Prima literă majusculă a fiecărui cuvînt este de culoare roșie, iar desenul înfățișează

⁴ Pe una dintre copii ale sigiliului poarta centrală era deschisă. Neconcordanța dintre text și fotografia sigiliului nu este o greșeală a autorilor, ci reflectă fidelitatea față de realitatea obiectivă.

⁵ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, 1981, p. 396. În unele reprezentări ale sigiliului, șuvița de păr este de patru-cinci ori mai lungă decât în fotografia monografiei. Numeroase alte desene înfățișînd chipuri de tătari îi prezintă la fel (Dumitru Almaș, *Povestiri istorice*, partea I-a, București 1982, pp. 37—39; 50—51; partea a II-a, București, 1987, pp. 20—25).

⁶ Această linie orizontală nu se mai observă în nici o reprezentare a sigiliului de după anul 1909.

poarta centrală întredeschisă, fără segmente ferecate și de culoare brună. Aleea este foarte bine vizibilă, iar zidul este de culoare cenușie.

În sala de ședințe a primăriei din Caransebeș există un alt tablou înfățișând sigiliul vechi al orașului. Textul „Sigil Civitatis Caransebesiensis Anno 1503” are prima majusculă a fiecărui cuvânt în culoare roșie (ca și copia de la Școala normală). Poarta centrală nu are segmente ferecate, iar deschiderile laterale sînt mai mari, permițînd trecerea oamenilor. Zidul este maroniu (și nu cenușiu ca în copia de la Școala normală), nu se deosebesc pietrele componente, iar cele trei deschideri miniaturale, situate deasupra porții, sînt zidite și tencuite, observîndu-se numai conturul lor (un unicat), predominînd culoarea maro deschis. Este foarte vizibilă culoarea roșie de pe steag, coroană ș.a., iar capul străpuns de sabie este al unui intelectual (ca la majoritatea cîpiilor), bine îngrijit, cu o privire senină, și nu al unui ostaș (tătar).

Sigiliul a fost reprodus și mai recent⁷, avînd înscrisul „Sigil Civitatis Caransebesiensis Anno 1503”. Poarta centrală are trei segmente ferecate (care lipsesc din copia Școlii normale și cea a primăriei).

Cea mai nouă reprezentare a sigiliului din 1503 a fost executată în 1985, de pictorul Virginia Videa, pe unul dintre pereții bisericii „Sf. Gheorghe” din Caransebeș, cu ocazia lucrărilor de restaurare. Există însă, numeroase deosebiri față de alte cîpii mai vechi. Astfel, forma ovală a sigiliului este pe orizontală, iar înscrisul „Sigilum Civitatis Caransebesiensis 1503 Anno” este altfel aranjat decît la celelalte cîpii. Cuvîntul „sigilum” nu apare în apropierea brațului ieșit din nori, ci în partea stîngă, lîngă baza porții laterale; cuvîntul „Anno” nu urmează după „Caransebesiensis”, iar expresia „Anno 1503” nu este în partea de sus a imaginii, ci în partea de jos. În privința desenului, există, de asemenea, numeroase deosebiri. Astfel, poarta centrală are patru segmente ferecate, iar rama ornamentală de piatră are la bază niște cuburi de piatră. Spre interior se vede și o a doua ramă, mai îngustă, probabil de lemn. Deschiderile laterale, fără uși și trepte, sînt late, permițînd trecerea oamenilor. Acoperișurile piramidale, foarte tîguiate, sînt susținute direct pe zidărie și nu pe „glonțuri de tun”, iar sferile din vîrf, se termină cu niște vergele ascuțite. Aleea din fața porții lipsește. Capul omenesc, străpuns de sabie, este mai mic, are mustață, barbă scurtă și încilcită: păr doar la ceafă, lipsind șuvița de păr de pe creștetul capului. Însemnele steagului sînt foarte slab vizibile și numai în anumite condiții de luminozitate. Capul omenesc din vîrfurile sabiei nu este al unui tătar, ci poate fi al unui răufăcător.

Comparativ cu această reprezentare executată în anul 1985, trebuie să subliniem că pe locul acesteia se aflase o alta, mai veche. Sigiliul a fost pictat rotund, în alb-negru și mult mai mic decît cel pictat recent. Acea pictură veche se mai conservase încă în 1923, deși era greu vizibilă, dar a fost, ca formă, poate, cea mai apropiată de adevăr. Toți pictorii de mai

⁷ Liviu Groza, *Cetatea Caransebeșului*, în „Studii și comunicări”, Caransebeș, p. 340.

tîrziu care au realizat copiile sigiliului din 1503, nu indică modelul folosit, ceea ce presupune intervenția imaginației personale. În ele apar diferențe sensibile : poarta deschisă, întredeschisă sau închisă ; acoperișurile piramidale susținute pe ornamente sferice sau direct pe zidărie ; capul omenesc pleșuv sau cu un smoc de păr, mai lung sau mai scurt, pe creștet ; înscrisul și desenul colorat în roșu, negru, cenușiu, maro, rozaliu, în nuanțe diferite la fiecare tablou etc. ; steagul, cu sau fără însemn ; prezența sau absența aleii ; forma diferită a sigiliului. Așadar, cel mai nimerit era să se fi păstrat vechea pictură murală reprezentînd însemnele autentice ale sigiliului.

Sigiliul din 1503 a fost reprodus și mai recent, într-o altă foto-copie însoțită de o descriere⁸, care implică, însă, numeroase semne de întrebare, ca spre exemplu : ce ape scăldau terenul deluros, sau ce dealuri sînt atît de aproape și bine vizibile (inexistente în alte copii) în zona Străzii Romanilor de astăzi ? În zona porții se vede o potecă șerpuitoare, sau poate chiar un pîrîu, dar, oricum, acesta nu înconjoară cetatea, ci „curge“ din cetate, lipsind din alte reproduceri ale sigiliului.

3. O cometă ciudată

Pentru a înțelege mai bine ansamblul sigiliului considerăm că este necesar să zăbovim și asupra cometei ce apare în partea lui superioară. Este cunoscut faptul că, în anul 1527, a apărut o cometă ciudată la înfățișare, care a înspăimîntat întreaga omenire⁹. Desigur, cometele revin cu o anume regularitate, după un număr de ani, iar altele se descompun¹⁰. Ori, este foarte posibil ca acea cometă, din 1527, să fi apărut și înainte de acea dată, respectiv în preajma anului 1503, iar locuitorii Caransebeșului, pentru a o face protectoarea cetății, au immortalizat-o imprimînd-o pe sigiliu¹¹.

4. Alte sigilii folosite în Caransebeș

În 1457, Andrei Dan, primarul orașului Caransebeș, a vîndut o livadă nemeșului Ștefan Racho, act pe care tribunalul l-a întărit cu sigiliul vechi

⁸ Petru Bona — Nicoleta Gumă — Liviu Groza, *Caransebeș. Contribuții monografice*, Caransebeș, 1990, p. 37.

⁹ I. M. Ștefan, *Pietre cerești*, București, 1956, p. 74. Vestitul chirurg Ambroise Paré a desenat cometa înfățișînd toate ciudățeniile pe care le-a văzut : „Aspectul fi este atît de groaznic încît a băgat spaima în suflete ; unii mureau de frică, iar alții cădeau la pat. Era un astru de o lungime neobișnuită, avînd o culoare sîngerie. La baza ei se zărea o mină care strîngea o lungă spadă de foc cu trei stele în vîrf. Pe ambele părți ale acestui astru înspăimîntător se puteau vedea săbii, cuțite și pumnale înșingurate, iar printre ele se iveau chipuri de oameni, schimonosite de durere, avînd ochii holbați și părul vîlvoi“.

¹⁰ Spre exemplu, cometa WILSON—KARRINGTON revenea după doi-trei ani, cometa BIELA revenea după șapte ani, dar în 1866 s-a dezagregat observîndu-se o ploaie de meteoriți ; cometa KOHOUTEK nu s-a arătat în 1973, iar HALLEY care revenea după 76 ani, nu s-a mai văzut în 1986, neliniștind lumea prin absența ei.

¹¹ Așa spre exemplu, în Suedia se afirmă că drapelul suedez, albastru cu o cruce galbenă, a fost văzut pe cer în jurul anului 1000. Conform cronicilor, în cursul unei lupte împotriva necredincioșilor, luptătorii suedezi au văzut pe cer o cruce de aur. Numai de cît au fost cusute steaguri cu acest însemn, fapt hotărîtor pentru cîștigarea bătăliei. (cf. *Lunga istorie a steagurilor*, în „Veac Nou“ din 18 februarie 1972).

al oraşului — „Sigillo Civitas Nostrae Antiquo“ — astăzi rămas necunoscut¹². Cel mai vechi sigiliu pe care-l cunoaştem rămîne cel din 1503.

Sigiliul oraşului din 1579 era ceva mai mic decît cel din 1503 şi prezintă un scut iar la mijloc, un cap de bour. Deasupra, scutul poartă o cruciuliţă cu inscripţia : „S. Civium Civitatis Caransebesiensis“.

Mai tîrziu, acest sigiliu a fost înlocuit prin altul, cu inscripţia : „Sig. Civitas Caransebes A. 1605“. Desenul de pe acest sigiliu ne înfăţişează în dreapta, un braţ ce ţine o secure, lîngă care se vede o frunză de trifoi sau de arbore, iar mai jos, un fel de coşniţă lîngă care, în dreapta şi în stînga, se observă cîte un băţ de bătut toba ; în alt loc se vede o bucată de cremene. În monografia menţionată se afirmă că acest sigiliu a fost confecţionat după altul, mai şters, din anul 1503, în care copistul nu a mai deosebit bine desenul vechi. Ori, este imposibil ca un sigiliu să se elaboreze într-un asemenea mod. Desenul de pe sigiliul din 1605, respectiv frunza de trifoi şi coşniţa de albine¹³, reprezintă ocupaţiile şi bogăţia principală a locuitorilor încă de pe vremea dacilor. Pe cei care rîvneau la aceste bunuri îi aştepta securea şi bolovanii¹⁴, la sunetul de alarmă al darabanei.

În timpul confiniului militar (1718—1872), sigiliul oraşului purta pajura imperială habsburgică avînd inscripţia : „Stabsgemeinde Karansebes“. În 1870 acest sigiliu a fost scos din uz şi înlocuit prin altul cu inscripţia simplă : „Gemeinde Karansebes“¹⁵. După desfiinţarea confiniului militar, în 1872, oraşul a folosit, din nou, sigiliul său istoric din 1503, pînă în 1918 — o reluare a sigiliului după aproape o jumătate de mileniu.

Stema judeţului Caraş-Severin a preluat unele însemne din sigiliile mai vechi, printre care un braţ în armură din sigiliul anului 1503. Braţul ţine o sabie îndreptată în sus, fără a avea capul omenesc în vîrfurile ei. Din sigiliul anului 1605, a fost preluată coşniţa de albine, avînd deasupra ei o albină. Braţul cu sabia a fost, de asemenea, reluat, după 486 de ani.

¹² Conform relatării arheologului Adrian Ardeţi de la Muzeul orăşenesc, dl. ing. geolog Octavian Popescu a descoperit în arhivele oraşului München (Germania) un sigiliu al oraşului Caransebes, mai vechi decît cel din 1503, înfăţişînd un urs ţinînd două coarne de cerb. Se pare că acest sigiliu a fost parafa unui nobil, amator de vînătoare, care ajungînd castelan şi-a impus „parafa casei“ drept sigiliu al oraşului, avînd înscris şi numele său.

¹³ Dimitrie Cantemir (în *Descriptio Moldaviae*) menţionează că pe timpul său numărul stupilor era atît de mare, încît zumzetul albinelor tulbura liniştea gospodăriilor. Stupăritul a figurat pe stema judeţului Vaslui pînă în anul 1839. Mai notăm că pe faţada grădiniţei de copii de lîngă Seminarul teologic din Caransebes se observă un blazon cu figuri în relief din epoca austro-ungară, avînd printre altele şi o coşniţă de albine.

¹⁴ Un fapt similar îl prezintă şi „Cronica pictată de la Viena“, care ne înfăţişează, în trei imagini, lupta oştenilor lui Basarab I, la Posada în 1330, împotriva regelui Carol Robert. Românii au aruncat cu bolovani de pe înălţimi în ostaşii inamici.

¹⁵ În limba germană Gemeind — comună, iar stab-e — stat major.

5. Poarta de pe sigiliu

În vechea Monografie din 1909 s-a afirmat că poarta înfățișată pe sigiliul din 1503 este a unui bastion al cetății. Considerăm însă că ea aparținuse unei construcții civile, bine cunoscută și îndrăgită de locuitori. În favoarea acestei aserțiuni pledează următoarele argumente : a) nici un strateg militar nu-și trăda topografia locului, făcând-o cunoscută prin sigiliul orașului ; b) ghiulele de tun puteau atrage repede atenția inamicului, în sensul că cetatea ar fi o pulberărie periculoasă, grăbind distrugerea ei ; c) imaginea sigiliului nu sugerează masivitate și rezistență, ci gingășie edilitară executată artistic ; d) drumul din fața porții este o alee fără nici un obstacol, fără ravine și șanțuri adinci ; e) poarta centrală este improprie pentru soldați și cavalerie¹⁶ ; f) cele două acoperișuri piramidale, așezate pe „glonțuri de tun“, ar fi fost foarte vulnerabile în fața unui atac inamic ; g) pietrele zidăriei se îmbină perfect în linii ce par a fi trasate de zugrav, la unele copii ; h) între zidăria porții centrale și a celor laterale se găsește cite un spațiu liber, îngust, impropriu circulației pietonale.

6. Însemnătatea sigiliului

Aceasta constă în primul rînd în vechimea sa — anul 1503. Cit despre cuvîntul „Civitatis“, se știe că încă din 1485, regele Matei Corvin l-a ridicat la rangul de „Civitas Regia“.

În perioada interbelică, s-a acordat foarte puțină atenție acestui sigiliu. Descoperit în 1838, după peste trei secole de la confecționarea lui, abia s-au putut vedea culorile sigiliului precum și însemnele jumătății superioare.

Cît despre cele trei stele de pe cometă, una în virful sabiei și două laterale, adîncite de coroziune, se poate considera că au devenit „cap de turc“¹⁷, coroană regală și steagul maghiar.

Să presupunem că mai tîrziu, steagul, a devenit stup, iar coroana albină — elemente românești din sigiliile mai vechi. Dar nici aceasta nu se poate susține deoarece în 1838 sigiliul descoperit a fost atît de șters încît nu s-a mai putut distinge bine desenul.

Sigiliul din 1605 conținea, deci, elemente românești din sigiliile mai vechi, dar n-a putut fi elaborat după cel mai vechi și șters, din 1503. La

¹⁶ „În dieta de la 1526, regele declară că în Caransebeș păzesc 400 călăreți și 300 pedestrași“ (cf. P. Frigyes, *A szőrenyi bányás, vol. II, pp. 217—219*).

¹⁷ În 1241 avea loc marea invazie tătară dar scurtă în Europa de Răsărit (pînă în Ungaria). De la retragerea din 1242 și pînă la mijlocul secolului XIV, tătarii au făcut numeroase incursiuni în Transilvania și Ungaria, iar pentru a le împiedica, regii unguri au făcut numeroase expediții împotriva lor. După datele existente, în Caransebeș nu au ajuns hoardele tătare. Cît despre turci, incursiunile lor asupra Caransebeșului, în anii 1432 și 1438, l-au determinat pe Iancu de Hunedoara să organizeze lupta împotriva lor, învingîndu-i la Poarta de Fier în 1442. Incursiunile otomane au avut loc cu peste șase decenii înaintea elaborării sigiliului, iar capul omenesc străpuns de sabie nu are acoperire documentară pentru a fi socotit turc ori tătar, etc. Mai notăm că în 1503, rege al Ungariei era Vladislav II, domn al Moldovei era Ștefan cel Mare, iar al Munteniei, Radu cel Mare.

fel, considerăm ca fiind exagerată supralicitarea sigiliului din 1503, precum și interesul pentru el, altul decât cel real¹⁸. În schimb rămâne aproape necunoscut publicului un afiș de la Școala Normală avînd imprimat tricolorul românesc precum și textul : „1582—1982. Patru secole de învățămînt românesc la Caransebeș“.

7. În loc de concluzii

Sigiliul din 1503, descoperit în 1833 și redat în mai multe variante, implică și zece întrebări a căror rezolvare ar înlătura enigmele ce continuă să persiste :

1. Cine a descoperit sigiliul și în ce împrejurări ?
2. În perimetrul cărei gospodării s-a descoperit ?
3. Cine l-a studiat „sub lupă“ ?
4. Cine l-a pictat prima dată în 1839 ?
5. Unde se găsește sigiliul original, ca piesă arheologică, precum și pînza din 1839 ?
6. Din ce material a fost realizat sigiliul : metal, lemn, etc ?
7. De ce nu este executat corect înscrisul ce se vrea a fi în limba latină („sigillum“ în loc de „sigil“ ori „sigilum“) ?
8. Cum a fost posibilă păstrarea culorilor după 335 de ani ?
9. De ce capul omenesc străpuns de sabie este atît de diferențiat în ținută și privire în exemplarele studiate și de ce nu ar aparține unui han ori sultan învins ?
10. De ce în toate exemplarele reproduse și studiate se repetă coroana regală și steagul cu cruce ?

Răspunsul la aceste întrebări ar lămuri enigmele legate de sigiliul orașului Caransebeș din 1503, ca piesă arheologică reală, obiectivă.

În încheiere, ne luăm permisiunea de a sugera că, pentru o nouă stemă a județului, ar fi necesar ca, pe lîngă însemnele noii societăți, să se înscrie și coșnița de albine precum și brațul¹⁹ ieșind din nori ținînd sabia ridicată — elemente provenind din sigiliile veacurilor precedente.

¹⁸ Spre exemplu, sigiliul comunei Blajova (jud. Timiș), folosit pînă în 1823, înfățișează un turn pe un deal (unde existase o cetățuie pînă în secolul XIX) avînd o poartă mărginită de două geamuri, cu următoarea inscripție : „K.K. RA. (K.U.K. Reichsaerarium Blaszoova Dorf Sigil)“. A fost un sigiliu obișnuit, în alb-negru, fără însemne politice (cf. N. Cornean, o.c., p. 144).

¹⁹ Brațul nu este un unicat în înfățișarea cometei. Din Vechiul Testament (Daniel 5, 25) aflăm că regele Belșatar, fiul lui Nabucodonosor, a văzut o mină scriind pe peretele camerei sale cuvintele „Mane, Tekel, Ufarsin“, care înseamnă „numărat, cîntărit, împărțit“. Brațul reflectă, deci, puterea lui Dumnezeu, scena aparținînd picturii religioase.

PROTOPOPUL ATANASIE ROȘU AL SEBIȘULUI (1725—1808)

Din galeria înaintașilor noștri, care strălucesc și astăzi prin faptele și rolul lor în promovarea Bisericii și a națiunii noastre în a doua jumătate a secolului XVIII, face parte și protopopul Atanasie Roșu din Sebiș, de la a cărui naștere se împlinesc 275 ani.

S-a născut în satul Susani, aparținător comunei Ignești din jud. Arad, în anul 1725, din părinți țărani. Primele cunoștințe de carte — scrisul și cititul — le-a dobândit de la preotul satului, care, remarcându-i calitățile, l-a îndrumat spre a îmbrățișa cariera preotească.

Tinărul Atanasie Roșu a urmat, astfel, cursurile ce se țineau în acea vreme la sediul eparhiei, după care a fost hirotonit preot pe seama parohiei natale. În 1780, episcopul Pahomie (1770—1783) al Aradului l-a înălțat la vrednicia de protopop, transferându-l la Sebiș.

Din cronică parohiei, alcătuită de preoții Augustin Mihulin și Ioan Bogdan, cunoaștem că protopopul Atanasie Roșu a fost o personalitate marcantă în aceste locuri, impunându-se printre contemporani atât pe tărîm religios cit și social-politic.

Pentru întreaga Transilvanie, a doua jumătate a secolului XVIII a fost profund marcată de creșterea opresiunii feudale asupra iobagilor români, de către cele câteva zeci de familii nobiliare. Încercările împărătesei Maria Terezia și a fiului ei, Iosif II, de a reglementa raporturile sociale printr-un nou urbanism, n-au făcut decît să stimuleze pofta latifundiarilor și să umple paharul nemulțumirilor românești care s-au revărsat violent în cunoscuta mișcare a lui Horia din 1784, zguduind edificiul Imperiului habsburgic¹.

Tocmai în acea vreme se instala la Sebiș protopopul Atanasie Roșu, grație căruia urmau să se popularizeze ideile revoluționare. El a avut curajul ca, de pe amvonul bisericii, să susțină și să propage aceste idei, fiind socotit de autorități ca instigator și persoană periculoasă. În comitatul Aradului au început o serie de revolte locale, înainte de izbucnirea mișcării din 1748, printre care se numără și revolta valahilor din Sebiș, pe care protopopul Atanasie Roșu îi încurajase, mai ales că la baza acestor revolte se găseau, printre altele, discriminarea religioasă și continuarea fortării uniaticismului².

¹ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, pp. 266—267.

² Arhiva parohiei Sebiș, *Cronica parohială* (mss), p. 20; Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-sârbe în secolele al XVII—lea și al XVIII—lea*, București, 1980, pp. 164—165.

Toate aceste revolte au sporit furia nobililor. Drept urmare, aceștia au ordonat soldaților imperiali pe care îi aveau în subordine să-i prindă pe țăranii revoltați spre a-i pedepsi. Intuind pericolul la care se expuneau nobilii, datorită abuzurilor ce le săvârșeau, prefectul Aradului interveni la Viena pentru grațierea revoltaților în vederea instaurării ordinei în localitățile agitate. Și pentru că pe domeniul din Sebiș avuseseră loc asemenea revolte, în care a fost implicat și protopopul Atanasie Roșu, s-a dispus de prefect ca diploma împărătească de grațiere să fie comunicată de pe amvonul bisericii din Sebiș, prin protopopul Petru Ghersici al Aradului. Cu acea ocazie au fost grațiați, printre alții, 21 valahi din Sebiș³.

Situația țăranimii se înrăutățise de la o zi la alta, iar nemulțumirile acumulate în vreme îndelungată, au adus-o la marginea răbdării. Zilele de robotă se înmulțiseră; dările crescuseră și se extinseseră asupra tuturor bunurilor, iar abuzurile și silniciile săvârșite de nobili au depășit limitele.

Putea oare protopopul Atanasie Roșu, care era „suflet din sufletul neamului său” să rămână pasiv în fața acestor stări de lucruri? Istoricul Nicolae Densușianu notează: „Preoții români din Adea, Galșa și Tirnova, în frunte cu protopopul de Sebiș (Atanasie Roșu, n. n.) au fost deținuți și aduși între baionete la Arad...”⁴.

Represaliile sângeroase de pe urma răscoalei din 1748 n-au înfricoșat țăranimea transilvană însetată de libertate, de dreptate socială și națională. În aceeași vreme interveniseră și factori naturali neașteptați, între care seceta extraordinară din vara anului 1786 care a compromis recolta cu desăvârșire: „Pământul, din lipsa de cereale pentru însămînțare, a rămas nelucrat și în anul următor. Din cauza foametei a erupt epizootia între animale, iar iobagii înfometăți cereau de mâncare ori drepturi de a se muta de pe un domeniu pe altul, spre a-și asigura viața. Aflindu-se într-o situație penibilă, autoritățile au fost nevoite să ceară concursul Bisericii, pentru liniștirea poporului exasperat”⁵. Dar poporul — trezit la conștiință — pretindea drepturi, nu milă, iar autoritățile locale au fost nevoite să tolereze aplicarea acelor puține drepturi prevăzute în decretul împărătești, privitoare la libertatea religioasă și îmbunătățirea soartei țăranilor.

Protopopul Atanasie Roșu făcea declarații publice în sensul că românii nu mai pot trăi sub tutela funcționarilor străini, care nu-i cunosc nevoile și limba, îndemnând spre o nouă orientare administrativă. Drept urmare, comunele au început să se organizeze în sensul arătat. Cea dintâi comună care a făcut sigiliu românesc pentru primăria comunală a fost Luguzăul. Luînd cunoștință despre aceasta, autoritățile județene i-au cerut episcopului „să-și disciplineze preoții și să oprească propaganda națională de pe amvon”⁶.

³ *Cronica...*, p. 20.

⁴ N. Densușianu, *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785*, București, 1884, pp. 279—280.

⁵ Marki Sándor, *Aradvarmegye és Arad Szabad Királyi város története*, vol. II, Arad, 1895, p. 456.

⁶ *Ibidem*, pp. 438, 444, 456.

După grațierea, în anul 1784, a celor 21 „robi valahi”, eveniment ce a avut loc în biserica de lemn din Sebiș, oprimarea iobagilor continuă, ceea ce generează alte revolte, ca cea din 1787. Îndurerat profund de cruda realitate existentă, protopopul Atanasie Roșu scria: „Cu bună seamă nu-i modru să se întoarcă românii spre bine și stare a țării noastre, fiindcă creștinii cresc și se îmbătrânesc întru mare slăbiciune a lor...”⁷.

În același an, protopopul Atanasie Roșu (devenit între timp și al Ineului), dovedind din nou același curaj, dezvăluie într-un raport adresat episcopului Pavel Avacumovici (1786—1815) al Aradului, principalele cauze ale manifestărilor „neconformiste” din satele ținutului. El arată că a fost denunțat din pricina vorbelor rostite „împotriva domnilor de la varmeghie” apoi că, din cauza exploatării nemiloase, țăraniii preferă să ia calea pribegiei, iar „fugarii (prinși) cer să-i sloboadă oriunde, acasă, în Banat, acăr (chiar) între militari, unde îi vor slobozi domnii, numai să nu rămână în satele lor de pizmă și alean”⁸. El mai propusese ca în toate satele „să fie biraie nemți”, reluând ideile formulate cu prilejul încheierii armistițiului de la Valea Bradului, între reprezentantul guvernului, Ioan Molnar Piuaru și conducătorii din Zărând ai mișcării din 1784, în frunte cu Crișan. Atunci, în numele populației răsculate, cei din urmă au pretins ca dregătorii nobili locali să fie înlocuiți prin dregători germani, înțelegându-se prin aceasta dregători ai imperiului. Așadar, revendicarea formulată de țărani și fruntașii lor în timpul răcoalei, dar rămasă ne-rezolvată, a fost reluată și înscrisă subtil de către Atanasie Roșu între pricinile intensificării tulburărilor țărănești de la 1787 în Zărând⁹.

Personalitatea protopopului Atanasie Roșu se remarcă și în domeniul învățămîntului. El a arătat un interes deosebit pentru luminarea copiilor de țărani din mediul căroră se ridicase. Dintr-un raport al său reiese că școala din Sebiș a funcționat și înainte de 1786, dar „de trei ani nu avem dascăl și casa dascălului încă o au luat pe seama domnească și iobăgească și mare pagubă avem în protopopia Borossineului... Pe învățător îl vom plăti, dacă nu-i plată de la împărăție vinită. Că noi mai mult nu putem aștepta, că ce-au învățat pruncii pînă acia, încă au și uitat de trei ani ce n' au învățatori”¹⁰. Hotărîrea de a face școală „cum vom putea în orașul nostru Borossebiș” este semnificativă pentru starea de spirit care se înfiripează în satele dornice de lumină. Ea este semnificativă și pentru receptivitatea culturală a poporului român care făcea mari eforturi pentru „învățătura pruncilor” și care considera prezența dascălului în sat, alături de preot, ca un factor de lumină și progres¹¹.

⁷ Arhiva Episcopiei Aradului, doc. din 5 mai 1787, fila 1.

⁸ A.E.A., document 858/1787, fila 1.

⁹ Florian Dudaș, *Zărândul — chipuri și fapte din trecut*, București, 1981, pp. 93—95.

¹⁰ A.E.A., document 29/1787, fila 1.

¹¹ Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721—1821)*, Arad, 1974, pp. 169—170.

S-a stins din viață, discret și sobru, în locuința sa din Sebiș, la vîrsta patriarhilor, visînd o viață mai demnă și mai dreaptă pentru poporul cu ale cărui aspirații s-a identificat.

Evocînd aceste fapte din viața patriotului de prestigiu, — protopopul Atanasie Roșu, se cuvine să-i aducem un modest omagiu pentru vrednicia faptelor sale puse în slujba Bisericii și a poporului dreptcredincios, în lupta lui pentru libertate, dreptate socială și apărarea ființei și demnității noastre naționale.

Preot IONEL OPREA

Nota redacției

Cu începere din acest an, revista „Altarul Banatului“ inaugurează o nouă rubrică, de gînd și sensibilitate creștină, destinată tuturor cititorilor, mai tineri și mai vîrstnici, indiferent de preocupările lor cotidiene și de fondul lor apercptiv. Cu alte cuvinte, încercăm să oferim tuturor o lectură ușoară, atractivă și mai ales ziditoare de suflet, care să răspundă frămîntărilor interioare, personale, ale unui număr — credem — deloc neglijabil dintre cititori.

Pentru început, ne-am propus să edităm în foileton, un material alcătuit de părintele Emanuel Copăcianu, cunoscut cititorilor noștri, ce reflectă un crîmpei din experiența sa personală în ogorul vieții bisericești. Alcătuit într-o formă dialogică, antitetică, ce reia procedeul antichității creștine, materialul este o interesantă dezbatere, ușor accesibilă, asupra existenței lui Dumnezeu, a vieții și a morții, asupra nemuririi sufletului, cu numeroase incursiuni în istoria filosofiei și literaturii universale, în istoria religiilor și a Bisericii, dar și cu descrieri ce conferă textului un anume farmec aparte. Nădăduim că lectura lui va lăsa ecoul așteptat în sufletul celor ce vor avea răbdarea de a-l parcurge în întregime.

I. O chinuitoare întrebare

Cu ani în urmă aveam un bun prieten, un profesor, ceva mai tînăr, cu care încercam să descifrăm unele probleme ce ne frămîntau deopotrivă, el fiind bine cunoscut și pentru convingerile lui ateiste cu care se lăuda, ca și cum i-ar fi adus un plus de aureolă în fața celorlalți oameni. Firește, acest lucru nu știrbea cu nimic raporturile noastre : bunul simț și dreapta judecată nu ne îngăduiau așa ceva, astfel încît și eu și el ne vedeam fiecare de treburile noastre.

Dar, iată, într-o bună zi, în viața lui a apărut ceva tragic, ceva ireversibil, iar vestea ce mi-a împărtășit-o aproape cu lacrimi în ochi m-a descumpănit și întristat : omul avea certitudinea unei morți grabnice, căci medicii îi descoperiseră o tumoră și aceasta îl schimbase cu totul. Impresionat, îndurerat sincer, am căutat să-i dau o fărîmă de speranță și încredere, să-l aduc puțină liniște, spunîndu-i :

— Fii liniștit, toți murim. Moartea e singura noastră certitudine. Despre toate celelalte probleme, omul a avut adeseori un alt crez, numai

asupra morții nu se putea îndoi : el știa că moartea există. Și nu există dincolo de noi, ci în noi.

— Ajută-mă, omule ! Nu-ți cer să faci filosofie despre moarte, mi-a răspuns el disperat. Dă-mi măcar un sfat ; doar îți dai seama, sînt un condamnat.

— Hei, prietene, cum vorbești tu de moarte ! Toți sîntem condamnați la moarte . . . Și asta, chiar din clipa în care am apărut pe lume.

— O fi cum spui tu, dar nu toți mor la vîrsta mea. Ai vreme să mori oricînd, dar nu la anii aceștia. Cum vezi, abia am deschis ochii în viață și acum trebuie să mă împac cu gîndul că a venit vremea să mă despart de ea.

— Moartea nu are vîrstă : nimeni nu e prea bătrîn ca să nu mai poată trăi încă un an, așa cum nimeni nu e prea tînăr ca să nu poată muri chiar azi. Toți vom muri, am stăruit eu, socotind că făcîndu-ne toți părtași morții, l-aș putea liniști cît de cît.

— Firește, toți vom trece acest prag, dar una este să știi că vei muri cîndva și alta e să știi cu certitudine că moartea va veni la un anumit soroc care nu poate fi aminat. Doctorii mi-au vorbit de trei sau patru luni ; poate că se vor fi înșelat cu cîteva zile, dar asta nu mai contează. Cert este că voi muri atunci ; depinde de evoluție . . .

— Asta te chinuie ?

— Doar vezi bine, asta.

— Moartea ta, sau moartea altora ?

— Ce-mi pasă mie de moartea celorlalți ? Crezi că altora le pasă de moartea mea ? Doar știi ce zice poporul : fiecare pasăre pe limba ei piere. Cui crezi că-i pasă că eu mor ? Citorva . . . dar celorlalți . . .

Îl priveam altfel de cum îl privisem înainte și mă dureau neliiniștea și disperarea, obsesia și teama de moarte și nu știam ce să-i spun ca să-l liniștesc, sau să-l fac să nu se mai gîndească la asta, ci să lase totul pe seama vieții sau a întîmplării și de aceea i-am spus într-o doară :

— Poate că n-ar trebui să ne preocupăm de asta atît de mult, ci să lăsăm ca totul să se scurgă în voie . . . Să uităm puțin de ceea ce va fi cu noi.

— Așadar, dacă am înțeles bine, este vorba de o predestinație, sau de o fatalitate. Dacă e așa, atunci cine rînduiește toate astea ?

— Nu cred că ar putea fi vorba de o fatalitate pe care s-o putem acuza de ce ni se întîmplă nouă. Aceste pătîmiri, aceste suferințe nu sînt decît niște simple accidente, viața nefiind altceva decît un șir de întîmplări bune sau rele. De viață și de moarte, în lumea asta, ca și în aceea care va să vie, se ocupă Dumnezeu, nu omul.

Puțin contrariat în crezul său, prietenul meu mi-a răspuns :

— E frumos ce-mi spui tu, dar văd că ai ajuns acolo unde eu nu am ce căuta, căci doar știi bine că, pentru mine, viața se reduce la lumea de aici, lumea pe care o văd și care cade sub simțurile mele. Ceea ce nu văd și nu constat eu, nu are valabilitate și ca atare le refuz.

— Nu te oprește nimeni să le refuzi, dar ele există și fără noi. ba există chiar împotriva crezului nostru. Nici mintea omului nu știm cum arată, dacă e albă sau neagră, patrată sau rotundă și cu toate astea, recunoaștem pînă și celui mai ignorant dintre semenii noștri o fărîmă de minte. Nici bunul simț nu știm cum arată, dar îl întîlnim în societate și ne mirăm atunci cînd constatăm că unora le lipsește. Și eu am o moarte a mea și nu mă gîndesc la ea. Nu pentru că nu știu cînd va fi sau pentru că m-ar ocoli, ci pentru că nu mă interesează. Poate că tocmai această indiferență ne prelungește viața și ne scutește de griji, care, în cazul cînd apar, ar trebui privite cu nepăsare.

— În ceea ce te privește pe tine, poate ai dreptate, dar nu și în cazul meu. Nu e cu puțință să fii indiferent în fața propriei tale morți, cînd știi că te descompui de la o zi la alta, ba chiar de la o clipă la alta. Cînd o celulă o ia razna, în nebunia ei nu se mai oprește decît atunci cînd nu mai are unde să alerge. Și în cazul meu, dă-mi voie să-ți spun că nu mă interesează atît pricina morții mele, ci rațiunea acestei morți. De ce, din atîtea milioane de tineri, am fost osîndit tocmai eu ? De ce ? Nu mă doare că voi muri, ci mă doare că am fost ales eu.

Într-un fel, prietenul meu avea dreptate : de ce a fost condamnat el, cînd în jurul lui existau atîția inapți de viață, oameni care fură, ucid sau trăiesc într-o promiscuitate monstruoasă. Într-adevăr, cui îi folosea această moarte ? Apoi, de ce se oprise el tocmai la mine ca să-i dau răspunsul care să-i aducă liniștea de care avea nevoie ?

— Vezi tu, am reluat eu neștiind prea bine ce aveam să-i spun, din punct de vedere biologic sau fizic, moartea e ceea ce știm fiecare, dar pe tine nu te mulțumește acest sfîrșit. Tu vrei ceva mai mult și eu nu știu dacă-ți pot da acest ceva. Într-adevăr, aici este o taină : de ce ai fost osîndit tu și nu cel care a săvîrșit un furt sau o crimă ? Aș vrea să te ajut, să te fac să înțelegi misterul acestei alegeri, dar pentru asta ar trebui ca tu însuși să mă ajuți pe mine.

— Te ajut, dar cum ? — s-a oferit el prompt.

— Spune-mi, mai întîi, tu crezi în acest Dumnezeu în care credem noi, cei ce ne numim creștini ?

— Știi bine că nu cred și că am făcut de multe ori caz de necredință mea...

Știam asta, căci, nu de puține ori, îi auzisem mărturisirile de necredință. Ciudată nu era mărturisirea convingerii sale, ci faptul că el căuta această înțelegere și această liniște tocmai la un om cu mari îndatoriri față de credință. De aceea l-am întrebât :

— Ei bine, scoțîndu-L pe Dumnezeu din sufletul tău, ai încercat să pui altceva în loc ? Ai descoperit altceva, L-ai înlocuit pe Dumnezeu cu altceva, sau ai devenit tu însuși un fel de Dumnezeu pentru tine ?

— Nu, nu ; nici una, nici alta. Eliberîndu-mă de acest Dumnezeu, la ce bun să alerg după o altă divinitate ?

— Și socotești că e bine așa ?

— Pentru mine, da. Acum sînt un om liber de orice convingeri religios-morale, eliberat de orice îndatoriri și de orice spaime pe care

voi, creștinii, le aveți atunci când vă plingeți că ați nesocotit vreuna din poruncile Bisericii.

— Crezi că dincolo de moarte există ceva ?

— Ce să existe ? O altă viață, o altă lume ?

— Ce crezi, există ?

— Nu, în nici un caz nu. Nu există decît viața de aici. Doar știi și tu, nu a venit nimeni de pe lumea cealaltă. Și nici nu va veni, oricît ați aștepta voi.

— Nu, prietene, nu așa stau lucrurile și nu așa trebuie privită problema. Mai întii, află că au fost și oameni care au venit de pe lumea cealaltă : Lazăr cel mort de patru zile pe care l-a înviat Iisus, dar și alții, care au înviat în clipa cînd Hristos și-a dat duhul și a murit pe Golgota. Dar nu despre asta e vorba și nici despre o viață în felul cum crezi tu. E vorba despre o altfel de viață, dar a vorbi despre ea, cu tine, care nu crezi, e ca și cum ai vorbi unui orb despre lumină sau unui surd despre muzică. Dar tu nu crezi în acest Dumnezeu al creștinilor și de aceea te întreb : în ce crezi ?

— Hm ! în ce cred ? În știință. Nu e de ajuns ?

Am zîmbit îngăduitor, dar i-am răspuns puțin contrariat :

— De ce ai venit la mine ? De ce vrei să-ți bați joc de mine ? Nu cumva socotești că eu nu cred în puterea științei ? Sau mă crezi pornit împotriva ei ? A mai rămas să-mi spui că n-am auzit încă de existența și puterea atomului, că nu cred că omul a ajuns pe lună și că niște rachete își continuă drumul spre Marte sau spre Venus. Crezi că dacă eu mă închin lui Dumnezeu, sînt un om ignorant care nu are nevoie de cuceririle științei și de binefacerile tehnicii moderne ? Te înșeli, prietene. Află că și eu mă bucur de toate acestea, dar am certitudinea că secretul liniștii mele stă tocmai în credința în Dumnezeu. Nu socotești că liniștea pe care o cauți tu sălășluiește în noi ? Dacă tu nu ai liniștea asta, este pentru că ție îți lipsește credința. Caut-o, și atunci, fii sigur, vei fi altul.

Rămas puțin pe gînduri, omul a oftat descumpănit și, tulburat, mi-a spus cu un alt glas :

— Asta vreau și pentru asta am venit la tine. Ajută-mă să caut această credință ; poate că împreună o vom găsi mai ușor.

I-am răspuns fără să-l cruț :

— Nu, nu te pot ajuta cu nimic. Orb și surd cum ești, n-ai să înțelegi niciodată nimic, cu atît mai mult cu cît crezi numai în puterea științei. Ți-am spus limpede : și eu apreciez cuceririle ei, dar nu este suficient, căci ea l-a îndepărtat, voit sau întîmplător, pe om de Adevăr, de singurul Adevăr pentru care merită să trăim. Să mărturisim deschis : știința a descoperit și bomba cu neutroni. Atunci spune-mi : cîți oameni ar putea ucide o singură bombă și cîți oameni ar ucide Ideea de Dumnezeu ? La ce bun asemenea descoperiri și performanțe, dacă nu am devenit nici mai înțelepți, nici mai buni și nici lipsiți de teama de moarte ? Cu siguranță, știința va ajunge și mai departe, dar sufletul omului va fi poate tot mai pustiu, tot mai gol. Așa fiind, nu crezi oare că este o adevărată nebunie să te închini unei asemenea himere ? Dar tu nu vezi asta și nici nu ai

puterea să te lepezi de fetișismul tău. Desigur, nimeni nu poate renunța la cuceririle științei, puse în slujba omului, dar îți cer să iei seama că în sufletul tău este loc și pentru Dumnezeu. Nu te duce prea departe cu mândria, în sensul că știința știe toate și poate totul. Nu uita, dincolo de ea se află o altă lume — lumea Binelui și a Adevărului, de care nu vrei să auzi și pe care tu o numești misticism, obscurantism sau cu alți termeni asemănători.

Prietenul meu, vedeam bine, mă urmărea atent, făcînd eforturi vizibile să-și ascundă o undă de durere ce se trezise în el. Încearca să se stăpînească, să nu se lase copleșit de răul care-l mistuia. Motive lesne de înțeles m-au determinat să nu observ ce se întîmplă cu el și am vrut să-mi continui gîndul, dar el a intervenit întrebîndu-mă :

— Nu cumva vrei să spui că lumea asta, despre care vorbești și-o oferă numai credința în Dumnezeu ?

— Această lume aparține numai lui Dumnezeu și în ea nu au ce căuta răul și minciuna. Dar asta nu vezi decît atunci cînd crezi în El : necredinciosului nu-i este dat să vadă lumina și lumea de dincolo de noi. Deschide o carte privind istoria culturii omenesti și explică-mi de ce omul a inventat atîtea sisteme de gîndire și s-a lepădat pe rînd de toate ? Atunci cînd se va lepăda și de fetișizarea materiei, în ce va mai crede ? Pe cine va mai pune la zid și cui i se va mai închina ? Cum știi, fiecare veac a avut o preferință, un fel de „mal du siècle“. De ce, cei care au rămas lîngă Dumnezeul lor, n-au schimbat, n-au scos nimic și nu au adăugat nimic la învățătura pe care Iisus Hristos a adus-o lumii acum două mii de ani ? Atît cît are ea, ne este suficient pentru toate veacurile. Cum îți explici tu acest mister, acest adevăr ? E drept, în domeniul științei și civilizației, omul este liber să se înalțe pînă unde poate, dar știința a ajuns să ucidă spiritul din noi și să ne subjughe materiei ce se aseamănă unor funigei care zboară după cum bate vîntul.

— Mă tem că exagerezi, mi-a răspuns el. Eu am venit la tine să capăt puțină nădejde, puțină încredere că Dumnezeul tău mă va lua sub aripa Lui și iată ce aud.

— Poate că Dumnezeul meu te-ar putea salva, dar ce li poți da tu în schimb ? Necredința ta ? Un suflet searbăd, în care tu nu te mai regăsești demult ? Întoarce-te, prietene, acolo unde ai fost și unde te-au lăsat părinții tăi și, fii sigur, vei căpăta liniștea pe care ai pierdut-o.

— Să fac întocmai ceea ce a făcut tîlharul răstignit pe cruce odată cu Iisus : s-a întors la Dumnezeu abia în ceasul morții ? Nu crezi că Dumnezeu se va fi saturat de atîția tîlhari pocăiți în ultima clipă ?

— Vezi cum ești ? Ispitești bunătatea lui Dumnezeu pînă și în aceste momente grele, îndoiindu-te că nu vei fi primit. Amintește-ți de parabola fiului risipitor, care, smerit și cu gînd de îndreptare, s-a întors în casa tatălui său.

— Cunosc povestea asta, dar mi-e greu să cred în ea.

— Cît de greșit ești pînă și într-o împrejurare ca asta cînd cauți o fărîmă de liniște. Nu gîndind așa poți înlătura spaima de moarte, ori, tocmai spaima este aceea care grăbește sfîrșitul pe care tu l-ai dori cît

mai târziu. De ce n-ai căutat această liniște în lumea în care crezi, ci o cauți tocmai în aceea în care nu crezi? Eu nu ți-L pot oferi pe Dumnezeu așa cum vrei tu, așa cum ai găsi un rezultat într-o ecuație matematică. Dacă vrei să-L cunoști pe Dumnezeu, mai întâi apropie-te de El. Nu uita, pentru asta stă veșnic deschisă ușa Bisericii.

— Ce să fac?

— Roagă-te, roagă-te atât cât mai ai vreme. Nu-mi cere altceva; sînt preot și altă cale nu cunosc.

— Să mă rog! Dar cum să mă rog, dacă nu cred, dacă nu știu cum să mă rog, nu știu ce să cer!

Tonul cu care rostise ultimele cuvinte m-a făcut să-mi dau seama că era de îndărătnic și atunci i-am spus:

— Deci, asta este, nu crezi! Și nu crezi, pentru că nu vrei să crezi! Și vii la mine să împrumuți puțină liniște pentru spaimele tale, să-mi ceri ceea ce știi bine că nu se poate, în vreme ce tu rămii în lumea ta, sclavă ateismului pe care-l crede singurul adevăr, dar de care se va lepăda încă înainte de a se sfîrși acest veac și-i va fi rușine să spună că a fost o vreme cînd a crezut că strămoșul său nu a fost Adam, ci un pitecantrop care a avut fantezia să coboare din pom și să se facă om. Ar trebui să vezi, dar nu poți, cât de relative și de nestatornice sînt teoriile științei și uiți că, ceea ce unul susține, mîine, un altul va demonstra contrariul. Moartea stă deasupra capului tău, iar tu spui că nu vrei sau că nu poți să crezi, că nu știi să te rogi și că îți este rușine să cazi în genunchi înaintea lui Dumnezeu, uitînd că, în lumea asta, mari stăpînitori și oameni iluștri nu s-au rușinat să l se închine. Te urmărește moartea, iar tu te rușinezi de Dumnezeu, Cel care oricînd ar putea face o minune scoțîndu-te din ghiarele ei, dacă te-ai lăsa în voia Lui, dacă ai rămîne în umbra Lui și te-ai topi în lumina Lui. Firește, și eu voi muri, dar trecerea mea din lumea aceasta în cealaltă va fi fără spaimă și fără durere. Dumnezeu Însuși va coborî prin îngerii Săi și va lua pe robul Său, la fel ca pe ceilalți ai Săi. Dumnezeu nu va căuta la fărâdelegea mea, pentru că El este nesfîrșită iubire și bunătate și va lua seama la fărîma mea de credință care m-a ținut în slujba Lui, chiar și atunci cînd răul m-a copleșit și pe mine. Pentru omul credincios, moartea este ceva firesc, un fapt ca oricare altul în ordinea firească a lucrurilor. Fără această moarte nu este nici Înviere, iar dacă nu ar fi Învierea, atunci, nici viața pe care o trăim aici, pe pămînt și nici moartea nu ar avea sens. Cu alte cuvinte, moartea nimicește viața, iar Învierea nimicește moartea. Cum vezi, ne găsim în fața unui triumf. ... Iată o realitate pe care știința ta nici nu o cunoaște și nici nu o acceptă. Credința în Înviere alungă spaima de moarte, iar ție îți lipsește tocmai această credință. Ca să poată învia, omul trebuie să moară. Aceasta este realitatea, iar eu mă las în voia lui Dumnezeu. Încearcă și tu să crezi și vei avea liniște.

Prietenul meu mă ascultase tăcut, atent, într-un fel parcă încrezător în cuvintele mele, dar răspunsul său mi-a dovedit că mă înșelasem. Disperarea și spaima îl stăpîneau. Înfrînt în căutările sale, cu glas domol a replicat:

— Nădăjduiam că la tine voi găsi o scăpare, sau cel puțin o fărîmă de alinare. Dar n-am găsit nimic. Nu-mi rămîne decît să mă las la voia în-tîmplării oarbe și să comprim timpul atît cît omeneste este cu puțință : să trăiesc în cîteva luni cît o viață de om. Plînge inima în mine, dar sentința nu poate fi amînată. Nu știu dacă mă voi putea întoarce la credință, dar abia acum văd că omul își poate fi sieși și călău și divinitate. Acum culeg ceea ce am semănat, chiar dacă aceste fructe au gustul pelinului pe care trebuie să-l sorb picătură cu picătură. Viața este așa cum ne vrea ea, nu cum o vrem noi . . . Îți făgăduiesc, voi încerca să mă rog . . . Dacă vrei, roagă-te și tu pentru mine.

— Fii liniștit, mă voi ruga. E singurul lucru pe care-l pot face. Mă voi ruga pentru liniștea ta. Nu uita, Dumnezeu ne are pe toți în paza Lui cea sfîntă. Aceasta este singura certitudine pe care ți-o pot da. Nu uita, nicăieri nu vei găsi mai multă liniște ca la picioarele Lui. Rămîi în umbra Lui și vei cunoaște și vei afla liniștea și lumina de care noi toți avem nevoie în vremea trecerii noastre prin lume. Asta este tot ce pot face pentru tine, prietene.

Pr. EMANUEL COPACIANU

C R O N I C A B I S E R I C E A S C A

ALEGEREA UNOR NOI IERARHI AI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În ziua de 24 ianuarie 1991, la Palatul patriarhal din București a avut loc întrunirea Colegiului Electoral Bisericesc, care a procedat la alegerea noului Întâistătător al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, în persoana Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Pimen Zainea, fost episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor.

După întrunirea Sinodului Permanent din ziua de 25 ianuarie a.c., în ziua următoare a avut loc sesiunea plenară a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care, pe lângă rezolvarea problemelor curente, a procedat la alegerea noului episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, în persoana Prea Cuviosului Protosinghel Calinic Dumitriu, starețul mănăstirii Rîșca, noul ierarh purtând titlul de „Botoșăneanul”.

HOTĂRÎRE PRIVIND ÎNVĂȚĂMÎNTUL RELIGIOS

Palatul patriarhal din București a găzduit în ziua de 26 februarie a.c. ședința Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române. La lucrări au fost invitați, cu acest prilej, și alți ierarhi, consilieri patriarhali, precum și cadre didactice din învățămîntul teologic universitar și seminarial.

În cadrul întrunirii au fost dezbătute numeroase aspecte cu privire la predarea religiei în școlile de stat, mai buna organizare a Institutelor teologice și a Seminarilor teologice. Printre hotărîrile luate se numără crearea unor Institute teologice cu profil pedagogic, respectiv pentru pregătirea specială a celor ce vor predă în viitor religia în învățămîntul elementar și gimnazial. Unul dintre aceste Institute teologice noi va funcționa la Arad.

A VII—A ADUNARE GENERALĂ A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Capitala Australiei, Canberra, a găzduit, între 7—20 februarie 1991, lucrările celei de a VII—a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Au participat 826 delegați reprezentînd 316 Biserici și grupări religioase creștine din întreaga lume, membre ale Consiliului Ecumenic, între care cinci au fost primite cu acest prilej.

Din România a fost prezentă o numeroasă delegație formată din exponenți ai tuturor Bisericilor și confesiunilor afiliate acestui organism religios mondial, în frunte cu Biserica Ortodoxă Română, a cărei reprezentanță a fost condusă de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei.

Tema principală a Adunării — „Vino, Duhule Sfinte și reînnoiește întreaga creație” — a fost dezbătută în întruniri plenare și în cadrul a patru grupe care au adâncit subtemele intitulate: „Duhule Sfinte, izvor al vieții, păzește creația Ta”, „Duhule dătător de viață, eliberează-ne”, „Duhule al unității, împacă poporul Tău” și „Duhule Sfinte, transformă-ne și ne sfințește”.

Dintre referatele prezentate s-a distins în primul rând cel al secretarului general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, rev. Emilio Castro, care a remarcat contrastele existente în căutarea unității bisericești, cu progresele obținute în ultimul deceniu dar și tensiunile declanșate mai recent în diferite zone geografice, în special în Europa Răsăriteană — aspecte dezolante, în măsură să alimenteze convingerea că „împărțirea noastră este din ce în ce mai mult acceptată ca o realitate faptică”. Secretarul general și-a mărturisit dorința vie de a ajunge clipa mult visată a împărțirii din același potir cu toți creștinii, exprimându-și nădejdea că, în viitorul apropiat, se vor depune eforturi sporite „asupra căutării unor posibile modele ale unității”.

Dezbaterile în cadrul ședințelor plenare și pe secții au evidențiat o multitudine de aspecte teologice și contextuale ale temei tratate, din nefericire uneori făcându-se simțite regretabile confuzii de natură sincretistă cu privire la teologia Sfintei Treimi. Preocupați prea mult de problemele contemporaneității (aspecte ecologice, politice, sociale), cărora Biserica este chemată să le dea un răspuns, unii teologi au izolat adeseori pnevmatologia de hristologie și de teologia Sfintei Treimi, ceea ce împieteză asupra eclesiologiei și deschide calea unui diletantism îngrijorător.

În timpul lucrărilor, reprezentanții Bisericilor Ortodoxe s-au întrunit și separat, alcătuind un document ce subliniază gratitudinea ortodocșilor pentru contribuția Consiliului Ecumenic al Bisericilor la promovarea dialogului intercreștin, deopotrivă cu necesitatea păstrării și adâncirii bazei trinitare a acestui organism religios mondial care nu se mai poate lipsi astăzi nici de marile sinteze și convergențe teologice deja obținute. S-a mai arătat, de asemenea, că în centrul preocupărilor trebuie să rămână căutarea unității în credință și în privința eclesiologiei, deoarece „altfel va fi tot mai greu, dacă nu imposibil, a se ruga creștinii împreună”. Ortodocșii susțin orice inițiativă în favoarea dialogului, mai ales cele ce promovează relațiile sincere, de respect mutual și colaborare cu credincioșii altor religii, dar acestea „trebuie să se facă în funcție de criteriile teologice ce definesc limitele diversității”.

Pe ordinea de zi a lucrărilor Adunării generale au mai figurat numeroase alte probleme contemporane îngrijorătoare — situații conflictuale (ca spre pildă războiul din Golful Persic), nedreptățile sociale și politice, discriminarea rasială, amenințarea experiențelor și reziduurilor nucleare. Au fost oficiate zilnic servicii religioase, s-au organizat mese rotunde și colocvii, au avut loc întruniri speciale ale tinerilor și ale femeilor, au fost ascultate mesaje din partea a numeroase grupări sociale, au fost vizitate parohii australiene.

În partea finală a lucrărilor, Adunarea generală a adoptat mai multe rezoluții, între care cea cu privire la convocarea unei conferințe pentru pace și securitate în Orientul Mijlociu și respectiv cea ratificând primirea altor cinci Biserici în cadrul organismului. S-a procedat, de asemenea, la alegerea unui nou Comitet central compus din 145 membri și a unui Comitet executiv din 27 membri, precum și a celor opt președinți ai Consiliului Ecumenic.

Biserica Ortodoxă Română continuă să-și păstreze prestigiul câștigat cu mulți ani în urmă în cadrul celui mai înalt organism religios internațional. Expresia acestuia o constituie, în primul rând, alegerea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei în cadrul Comitetului central și al celui executiv, precum și a Prea Sfințitului Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, în cel dintâi.

Mesajul Adunării generale, așezat sub genericul „Vino, Duhule Sfinte”, abordează o multitudine de aspecte ale vieții și relațiilor intercreștine, ale raporturilor cu alte religii și cu lumea în general. Participanții subliniază, de comun acord, că „ne simțim din ce în ce mai răspunzători unii față de alții, în bucurie și în suferință. Sub conducerea Sfințitului Duh încercăm să ne asumăm responsabilitățile unii față de alții și înaintea Domnului nostru Iisus Hristos, Care s-a rugat ca „toți să fie una” (Ioan 17, 20). Noi știm, însă, că plenitudinea împăcării este darul lui Dumnezeu și nu poate deveni a noastră decât dacă sîntem transformați și sfințiți de Duhul Sfânt”.

Momentul „Canberra” s-a înscris ca o nouă etapă în dialogul intercreștin destinat reconstituirii unității primordiale. S-au făcut simțite neajunsuri mai mici și mai mari, ce nu pot fi eludate, au apărut semne ale crizei, ale îndoielii și scepticismului, dar strădaniile depuse de fiecare parte aflată în dialog și de toți împreună ne obligă să credem că orice impas poate fi depășit. Este de fapt nădejdea creștină pe care Sfințitul Duh, invocat la Canberra, o insuflă fiecăruia, ca expresie a certitudinii refacerii unității Trupului tainic al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. (S. Anuichi).

FESTIVITATE COMEMORATIVA

În ziua de 16 august 1990 a fost sărbătorită cea de a 400 aniversare a fondării Mănăstirii Pendeli — Grecia. La această festivitate Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.S. Episcop Pimen Suceveanul vicarul Arhiepiscopiei Iașilor și P.C. Părinte Eugen Moraru care își face studiile de doctorat la Atena.

În cadrul sfintei liturghii oficiate cu această ocazie, P.S. Episcop Pimen Suceveanul a dat citire mesajului Prea Fericitului Patriarh Teoctist, trimis cu acest prilej.

În cursul șederii sale în Grecia, P.S. Episcop Pimen Suceveanul a oficiat la sediul Ambasadei române din Atena un parastas pentru pomenirea victimelor dictatului de la Viena și a eroilor martiri ai Revoluției din decembrie 1989.

COLOCVIU INTERNAȚIONAL UNICEF

Între 24—27 octombrie 1990, la Venetia s-a desfășurat un colocviu internațional UNICEF cu tema „Viitorul noilor generații”.

La această aniversare, din partea Bisericii Ortodoxe Române, a fost prezent pr. prof. dr. Constantin Galeriu de la Institutul teologic universitar din București. În intervențiile sale delegatul român a subliniat stadiul în care se găsește învățămîntul religios în România, precum și activitățile sociale desfășurate de către Biserica Ortodoxă Română întru ajutorarea copiilor handicapați și orfani.

RAPORTURI STRINSE ÎNTRE BISERICILE ANGLICANĂ ȘI EVANGHELICĂ

Biserica anglicană din Anglia și Bisericile evanghelice germane își adîncesc raporturile de înțelegere și comuniune. În 29 ianuarie 1991, la Londra, a fost ratificată „Declarația de la Meissen”, prin care cele două părți își recunoșteau reciproc credința și Biserica.

Prin documentul de la Meissen, alcătuit în 18 martie 1988, Biserica anglicană și Bisericile evanghelice din Germania și-au definit pentru prima oară raporturile în mod oficial, ca Biserici născute din Reformă. În „Declarație” sînt specificate îndatoririle Bisericii, aspectele comune ale credinței dar și deosebirile existente, între care accentul pus de Biserica anglicană pe continuitatea episcopală.

Ambele părți aflate în dialog și-au exprimat deopotrivă dorința de a ajunge la unitate, prin strîngerea relațiilor de cooperare, înființarea a noi școli teologice, schimburi de clerici și studenți, vizite reciproce și conferințe comune. („Junge Kirche”, nr. 3/1991, p. 168). (Gerlinde Ghinea).

BIȘERICA ORTODOXĂ IERI ȘI ASTĂZI

Se vorbește mult despre vinovății și merite, se fac procese, mai mult sau mai puțin întemeiate, întregii Biserici Ortodoxe așa cum se arată ea, nu ieri, ci mai ales, în contemporaneitate. Se aduc în față fapte, evenimente și oameni care au avut un rol hotărâtor în desfășurarea vieții Bisericii, uneori cu discernământul obiectivității, alteori cu patima care umbrește dreapta judecată. Este adevărat, Biserica Ortodoxă s-a plecat, poate prea mult, și la noi și în Rusia și în Bulgaria, s-a plecat pentru a se salva, uneori prea mult, poate vinovat. Dar Ortodoxia noastră românească, vie în întregul popor, păstrător al unei gândiri trăite în adâncime, care își trage puterea de departe, din veacul răstignit al moșilor noștri — veac pe care el, acest popor, nu-l cunoaște dar care crește în el organic — această Ortodoxie a rămas întreagă. Îl vezi pe acest popor slujind, alături de păstorii lui, cu temeinică dăruire și convingere, ceea ce, din generație în generație, ne-au dat cei care s-au dus. În toate zilele de peste an, rînduite de tradiția noastră pentru pomeniri, încă înainte de a se lumina de ziuă, vin femei, ca odinioară femeile mironosițe, acasă la preot să-l anunțe să vină la cimitir, unde ele, cu tîmle și cărbuni aprinși, săvîrșesc, în plîns și cutremurare, pomenirea ființelor dragi plecate din această lume. Și nu fac acest oficiu pios fără prezența preotului lor, care slujește pomenirea ce-o fac ele, conform datinii ortodoxe și românești, datină vie și prezentă pe întreaga arie a roștirii noastre. Și, de asemenea, acest popor credincios prin structura sa organic ortodoxă, slujește cu aceeași dăruire credința strămoșilor săi, cu prilejul tuturor momentelor importante din viața sa cotidiană. Aici Biserica noastră nu s-a plecat și asta este esențialul, pentru că această tradiție ne-a unit și ne-a păstrat așa cum sîntem. Noi am rămas așa, astăzi ca și ieri, încă din vremea lui Sava Gotul, sau din vremea celor patru sfinți ostași martiri de la mănăstirea Cocos, din Dobrogea, deși ne-a prigonit lumea stăpînirii vremelnice, de la năvăliri pînă la dominația otomană. Cei din Polonia s-au mișcat, și s-au mișcat bine, au impresionat, dar au avut un Papă al lor, cu o mare pondere politică și cu tot atît de mare putere economică. Noi, cei de aici, ca să gîndim și să luptăm, trebuia să ne strecurăm discret, pe un drum arid, să ne asigurăm o pline uscată, pentru ca să putem trăi. Ei au avut de toate și au putut să predice predica lor, să aibă curajul lor, erau tari, erau sătui, nu atît de pline, cît, mai ales, de onoruri, de puterea veacului, iar lumea i-a aplaudat ca pe eroi; pe noi însă ne-au pus la stîlpul trădării. Dar Biserica lui Hristos, de la întemeiere pînă astăzi, a fost și trebuie să rămînă aceeași, ca cea din Corint, din Efes sau Roma, așa cum o prezintă Apostolul Pavel. Dar ea, această Biserică, nu este numai cea de astăzi, cea din veacul strangulat, în Răsărit și nici numai cea de astăzi, din Apus, care se deschide spre înnoire și „agioramento” și decretează „ex cathedra”, norme, bune, se înțelege. Ea, Biserica lui Hristos, trebuie să fie și este una, dar

vezi, de ce să ne oprim noi, intenționat și în spirit polemic, numai la *cincizeci de ani* sumbri, de care am suferit, care ne-au strivit și ne-au rănit sub povara unei ideologii absurde și aberante și să nu privim, oarecum îndurerați, și la sumbrul ev mediu de intoleranță care n-a fost impus din afară, cum s-a întâmplat la noi, ci, acolo în Apus, a fost gândit, conceput și impus din interior, din sine, de Biserica însăși, din motive lumești bine cunoscute. Ne gândim la vremea lui Filip II al Spaniei, a lui Henric VIII al Angliei, la Jan Hus, la Giordano Bruno, la Galilei. Și, în toată această vreme, omul a suferit și n-a înțeles sensul acestei suferințe. Și, ne gândim noi, avut-a oare dreptate Ivan Karamazov când spunea fratelui său, Alioșa : „Toată armonia, pacea și lumina pe care voi, credincioșii slujitori ai Bisericii lui Hristos o predicați, nu cîntărește cît lacrima unui copil ori a unei ființe nevinovate, care suferă pe nedrept. Refuz să intru într-o asemenea împărăție instaurată cu preț de sînge și suferință”. Dar mai ales ne gândim noi la tînărul Markel, ființa aceea îmbunătățită între eroii lui Dostoievski, care spunea tuturor celor din jur care îl ascultau cu uimire și, poate, fără să înțeleagă : „Sîntem vinovați toți pentru totul și pentru toate”.

Dar ceea ce mi-a rămas în minte din gîndirea dostoievskiană, este, mai ales, splendida definiție a iadului pe care o formulează starețul Zosima : „M-am întrebat deseori, frații mei, ce este iadul și mi-am zis în inima mea : *iadul este suferința cumplită de a nu mai putea să iubești*”.

Și tocmai acesta este imperativul vremii noastre, anume asumarea reciprocă și sinceră a vinovăției, hotărîrea reciprocă pentru reînnoire, în iubirea care singură înlătură umbrele și ne apropie, deci renașterea noastră, a tuturor, fără deosebire de confesiune sau etnie.

Preot IOAN BÎRLANESCU

L E C T U R I M O R A L E

Nota redacției

În anii trecuți, la rubrica „Lecturi morale”, am publicat, într-o formă literară, viața „Mariei Magdalena”, text care a fost bine primit de cititori. Ne-am propus atunci să menținem această rubrică, dar neprimind o colaborare corespunzătoare am renunțat. Între timp s-a întâmplat marea minune care a dus la eliberarea noastră de sub dictatura comunistă și atee. Rememorarea lungilor ani de prigoană și suferințe am socotit-o mai mult decît necesară. Iată de ce, cînd dl. Ioan I. Diaconu, originar din Balș, județul Olt, redactor al Radio-Televiziunii Române, ne-a propus să publicăm din amintirile sale de deținut al închisorilor comuniste, am socotit acest gînd oportun. Astfel, în cîteva numere, vom reda parte din rememorarea anilor petrecuți în temniță ca pe un omagiu adus tuturor acelor care au fost prizoniți pentru simplul motiv că au voit să-și păstreze credința în Dumnezeu și nădejdea în venirea unor vremuri mai bune.

AM FOST ȘI EU ÎN TEMNIȚELE COMUNISTE (I)

Nu se poate, trebuie să-ți aduci aminte. Ți-ai rupt piciorul, nu capul. Piciorul stîng. Ai fost închis. O viață de om ai stat în temniță ! Visezi ? Trenul merge spre Cluj. Ești tînăr sau moșneag ? Cîți ani au trecut de-atunci ? Mama și tata s-au mutat în cimitir. Hai, adu-ți aminte chiar dacă nu ești mare scriitor. Timpul te va ferici și cînd nu vei mai fi ! Înainte erai un om trecător, acum stai pe loc ca să vină să te ia Dumnezeu ! Poți fi : sfîrșitul și începutul ! Mărturisește. Spovedește-te ca Stavroghin și poate că mărturia ta va fi de folos cuiva în secolul XXI.

Așadar, trenul zbura spre Cluj, alerga cu aripi în cel mai pur galop al dragostei către fata iubită, era drumul dorului și al petrecerii romantice străbătut în timp ca omul să prindă revelionul. Noaptea aceea, cu semne bune și rele, cînd ființa umană care cunoaște și ea moartea, de care nu scapă nici o făptură vie, mai *întinerește* cu un an de înțelepciune și experiență.

Mă aflu în cel mai minunat tren din lume și ultimul din anul care încheia un deceniu care avea să ajungă „celebru” în literatura română, cu extindere de ecou în cea universală, din cauza unor obsesii mai mult sau mai puțin îndreptățite, trăite, speculate, exploatate, hm !, dirijate, transfigurate, de spaimă și securitate și înfierate, ulterior, stopate de... stăpînire. Oricum : „obsedant” nu mă satisface, mă doare chiar dacă durerea este sora noastră. Sora noastră cea Mare ! Acum nu mă mai doare nimic. Aș vrea să-i doară, fără gînd de răzbunare, pe cei care au produs acel coșmar național și internațional, strigător la cer, în partea asta a lumii postbelice. Acum

retrăiesc, nu e vis. Și totuși, atunci, în tren, parcă visam că am făcut sau făc, ispășesc 20 de ani de pușcărie ! Premoniție ?

Acceleratul se mai domolește un pic, într-un crîmpei de cale ferată, ceva mai la trap, apoi la tăcăneală : te duc, te-aduc (da' nu e sigur) timpul trece apoi trage aer în piept ca un telegar înaripat, poate cel din „Tinerete fără bătrînețe și viață fără de moarte”, și-apoi din nou aleargă, nebunește, spre Cluj, în galop de curse, ca vîntul și ca gîndul și deodată, visul se destramă. Trenul stă pe loc peste timpul real din Carte și de pe Pămînt. Mi se pare că pufăie deși are, cred, o locomotivă modernă : electrică, Diesel ceva de genul ăsta, un neologism, că-mi venea să zic iar ca poetul : „Și cum vin cu drum de fier, / Toate cîntecele pier“.... / Energia atomică încă n-afunsesese pîn' la noi, încă ! Elevi fiind, ne închipuiam că dintr-o sau cu o cutie de chibrituri plină cu atomi în dezagregare se pot rezolva un milion de treburi colosale și folositoare, altfel imposibile. De bombă nu se mai vorbea atît de înfiorat deoarece se așternuse peste omenire o pace cutremurătoare !

Călătorii întreabă, cei care nu știu pe cei care știu, unde sîntem. Mă trezesc treptat și nădușit, paradoxal, necăjit c-am făcut numai zece ani sau doisprezece, așa „se făcea“, de temniță, de pușcărie curată, din douăzeci cît fusem condamnat, nu se știe pentru ce, și visam, încă zdroncănît și legănat în același timp, de tren, nefericit că pătînesc sau, mă rog, ispășesc parțial vina aceea... păcatele noastre cele nevăzute și chiar nesăvîrșite...

Ușile compartimentului se despică și un milițian sadea, autentic, semănînd spectaculos cu un tambur-major din vechea armată a „orînduirii burghezo-moșierești“, secondat din umbră de un civil rigid, gri, o umbră care se voia, pesemne, neobservată, deși era un ins ca de la Siguranța Statului de altădată, văzut de mine prin filme sau reconstituit din auzite, cel puțin dintr-o ochire, așa radia iar milițianul cel burtos ne cere, supărat pe lume și somnoros, nevoie mare, nu biletele la control, ci, pac ! buletinul de identitate ! Nu visasem așa ceva ! Premoniția mea fusese esențială. Și totuși, în realitate chiar la mine se opriră, invitîndu-mă cumplit de vulgar să-mi iau bagajele și să-i urmez. Umbra trecuse în față. Se făcuse acoperire și-mi căuta privirea. Îl deranjaseră, vezi Doamne, ca pe „Sfînta Fecioară !“, și pe el cuvintele de bolovan sau bolvan, adică prostănac, ale milițianului care ne sîngerase urechile ca o piatră colțuroasă. Mi s-a întipărit manevra pe suflet și-n memorie... Aveam, însă, mișcări năucite !

— Bine, bine, am îndrăznit, dar eu trebuie, urma, să ajung la Cluj, am întîlnire cu... pardon, știți, revelionul. Așa mi-am dorit. Ne-am și pregătit..., am și o garoafă albă în geamantan... Ajunsesem aproape de ușă. Iar începui să vorbesc : Mi-am cumpărat pantofi noi cu liră din, adică nu, cu toți banii pe care mi i-a trimis tata și mama pentru cartelă la cantină...

— Știm, grăi de data asta, Umbra.

M-a fulgerat răspunsul, dar nu m-a trăsînit ! Îmi țineam cumpătul și nu-mi venea să cred... Serios ! N-aveam de ce ! Pentru ce ! Speram în clipa aceea, să ajung, totuși, cu ceva, nu știam cu ce anume, la Cluj. Mi se părea firesc să-mi continui călătoria începută, ceva firesc în ordinea lucrurilor și a ființelor.

— Aici, unde sîntem ?

— La Aiud, îmi răspunde un călător milos sau imprudent ! Abia acum observ, emoționat la culme, pe un fond sufletelesc nebulos, ce priviri schimbau pasagerii între

ei în afară de cel care ședea, șezuse, vis à vis de mine ; care avusese locul acela încă de la București și mă ispitise cu tot felul de discuții la drum. Memoria-mi, aproape goală, hăituită, nu putea reconstitui dacă-mi pusese și întrebări directe. Acela dispăruse ca prin farmec !

— Hai mai repede, auzii, de pe coridor, vocea unui bărbat înalt și frumos, nu acela : Umbra, ci altul răsărit ca din nori, împlîntat mai la vale, spre dreapta. Hai mișcă, îmi zise pe un ton de elită conducătoare, ridicată din pulberea bătăliilor de elasă, nu vezi că ții atîta lume-n loc ?

De aici încolo, gloata, zisă lume de omul-autoritar, mă privi ca pe un tilhar sau, în orice caz ca pe un răufăcător foarte periculos. Unul singur, din mulțime, mai spilkuit, îmi făcu cu ochiul, complice, ca la un hoț ratat. Mie mi se părea că iar visez, iar mă trezesc, dar altfel. O tulburare mă cuprinsese și-o frică de necunoscut. Aveam senzația unei frunze-n vînt !

Încă o dată, la coborîrea din tren, mai țîșniră din mine resurse omenesti-firești și protestai, nu vehement, că eu am plecat și trebuie să ajung la Cluj unde urmează să-mi petrec revelionul cu... m-am oprit îngrozit, fără să pronunț nume, începusem, instinctiv, să-mi dau seama de gravitatea situației.

— O să ajungi, o să ajungi ; mă flancară doi indivizi tineri, poate de vîrsta mea, poate tot aceiași din tren : umbre și ființe, ființe și umbre, nu-i distingeam, era ceva mai mult decît o emoție, eram năclăit într-o emoție care te-mpiedică să te trezești de-a binelea, să povestești visul. Te ducem noi și la Cluj, mai ales la Cluj, unde dorești ! Ești pe mîini bune ! Și mă orientară spre dosul gării unde aștepta leneșă, serioasă și decolorată o *Pobedă*. Lucru rar la casa omului pe vremea aceea, sau deloc ! Mașinile mici erau de stat, colective și adesea folosite individual, după rang și ștab muncitoresc... Trenul porni, urmîndu-și drumul, itinerariul... Îi aruncaî o privire ca-n vis ! Se zice că dacă visezi tren e de rău. Și dacă-l și mai pierzi ! ? dai de-un mare necaz. În realitate eu nu-l pierdusem ; ei îmi întrerupseră călătoria. Cine erau ? cu atîta putere pe pămîntul românesc ! ? Cine ? Bag seama, acum, că eram pe-atunci atît de naiv că nici zvonurile din tîrg nu m-atingeau. Naiv, mîndru și credul. Un singur lucru nu credeam, în sinea mea, că fusese un soi de revoluție și că românii ar fi, chiar și chipurile, bolșevici. Hm ! mai aveam și alte nedumeriri populare care-mi erau ca niște taine sau intimități pe care nu le discutasem absolut cu nimeni. Nici cînd se făcuseră arestări printre studenți sau acasă.

Trenul nu se mai vedea defel. Rămăseseră în urmă aproape patru ani din facultate : limbă și literatură română cu examenele și notele, cu emoțiile și sotiile, cu fetele dorite și năzbîtiile nedesăvîrșite, cu poeme de-acelea într-un vers despre studenție : „Visare, sesiune și doi ochi albaștri !” De-o poză îmi amintii, chiar acum, fără să vreau. În holul facultății tronau pe-atunci două busturi, de-a dreapta și de-a stînga, Eminescu și... Stalin. Cred că Eminescu era în stînga, cum intrai în hol, spre secretariat și Stalin în dreapta, spre bibliotecă... Uneori, pe la aniversări sau comemorări, mai apăreau, efemere, și alte busturi, cum a fost al lui Ady Endre, în 1959, la 40 de ani de la moarte. De ce ? Dar cît erau de compatibile acestea, permanențele, n-avem cîntar de valori să măsurăm. Era o reuniune „tovărășească” pentru dans și antren, pentru o cît mai civilizată apropiere între tineri. Deodată, ca din senin, vorba ceea, s-a stins lumina ! Nu se știe nici pînă-n ziua de azi de unde ? Adică de la uzină, de la vreun tablou de comandă învechit, de la vreun cofrag cu

fasunguri la care să fi umblat un student „contrarevoluționar“, curajos până la jertfă, făcând parte din organizația „Cucu“ sau așa nitam-nisam de la „bec“ ! Din ce cauză ? Sau pentru ce cauză ? Hm ! Cert este că, în răstimpul întinericului, au explodat pe capul lui Stalin, câteva capse sau petarde, ceva scăpărînd scînteii ca niște licurici românești din grădina istoriei. Liniște de mormînt ca după bombe de la sfîrșitul războiului mondial. S-a aprins lumina la loc, ca prin farmec. S-a rîs, s-a plîns ! Am văzut câteva perechi care se-mbrățișau din alte motive decît cele obișnuite, ba chiar băiat cu băiat și fată cu fată ! Și, după aceea, cîtiva au dispărut dintre noi fără urmă. Alții dispăruseră și mai-nainte, mai pe primăvară, într-o îngrozitoare taină. Sub pecetea ei. Și eram la aproape 3 ani de la evenimentele uluitoare, cu cadavre pe Dunăre, de la Budapesta, Ungaria, 1956.

— Și de ce zici c-ai venit în Transilvania ? În Ardeal, poftim !

— M-ai provocat de fapt, etimologia cuvîntului este în discuție științifică cel puțin de pe vremea lui Iorga, dar nu despre asta e vorba și nu-i treaba mea, n-am de gînd să mă fac lingvișt sau arheolog, nici n-am terminat facultatea. Și nu sîntem nici în Transilvania, nici în Ardeal, ei în România. Și-am venit să-mi petrec revelionul cu Monica.

— Hopa ! Să i-o spui lu' Mutu de la Manutanță ! replică dur și parțial, de fapt batjocoritor, cel din față, de lîngă șofer, fără să mă întrebe cine e Monica !

Sedeam pe banca din spate, între doi băieți cam de vîrsta mea. Nu deslușeam, însă, dacă erau aceeași care mă așteptaseră și îmi promisese, pe peronul gării, că mă duc ei, minteăș și negreșit, la Cluj, în plus, să stau liniștit că sînt și pe mîini bune... Unul mă legase la ochi, altul îmi pusese o „brătară“ capabilă să cuprindă ambele brațe la încheieturi, dintr-un singur „șnur“ special. Se dovedea aieva. Eram din ce în ce mai stupefiat... Cred că uluiala urmată intimidării, uneori umilirii sau înjosirii ani de zile, creează un teren propice unei anchete fulgerătoare care poate obține orice de la individ, de la individul pe care vor să-l tîrască în cauză sau să-i dea brînci în cauză. Similar, pe atunci, cu prăpăstii. Nici acum nu sînt detașat de groaza ce-mi cuprinsese trupul și sufletul. Ei pe asta mizau în reușita anchetei. Făceau meseria asta scrisoasă în România de ani de zile și, prin alte părți ale lumii, alți ei acționau în același stil de muncă. Ceva lucra în mine : ca o forță divină, ca o luminiță, ca Duhul Sfînt sau *harul* Domnului nostru Iisus Hristos. El răspundea. Restul de Eu era ca o legumă fiartă !

— Arme ai ?

— Arme ? !

— Da, vreun pistol, acolo, cît de mic, un pistol ca de dămă pentru student, vreun cuțit cu teacă de ofițer-moșier, un șis de buzunar, ești doar băiat, de ! de București...

— N-am văzut în viața mea un pistol sau pistol, cum spunei dumneavoastră, decît la cinema ; de celelalte, ce să mai vorbim, nu intră nicicum în preocupările mele. N-am nici briceag ; a, am un stilou !

— Aha !, asta e arma ta, deci. Notează, locotenente, prima declarație.

— N-am spus asta ! Simții lîngă mine mișcare și foșnet de carnet de „reporter în anchetă !“

Îl zăream pe sub legătura de la ochi pe rinocerul de pe locul mortului : blond, pictat murdar ca frunza de pai de grîu, răscoaptă, bătută de ploaie și de vînt și îmbătrînită înainte de secerat tîrziu. Bănuii că avea ochii albaștri spălăciți

ca lăturile de pește aruncate-n bătătură, în pulberea curții de la țară. Bănuiala urma să mi se adeverească și mai aveam să aflu, fără să vreau, că-l cheamă sau, mă rog, așa i se spunea, Mărgineanu.

— Da ? ce s-a întâmplat ? Mi-am revenit dintr-o dată, cu humor prostesc : m-ai prigonit ca pe un erou național înfășurat în mantie tricoloră... care erou... N-am mai completat cu nimic deoarece nu avusese nici un efect. Sunase fals, dogit, patriotard. Nu eram eu însumi. Contasem pe ceva copilăresc. Mai bine tăceam.

Rinocerului însă nu-i scăpase nuanța.

— Ei, vezi, ai început să vii de-acasă ! Om te facem.

„Pobeda” înainta, alerga, frîna destul de rar ; pasagerii din ea, printre care mă număram și eu din alte motive și într-o altă calitate, ucenicii rinocerului proaspăt scoși din fabrică sau din uzină, o nouă promoție de oameni ai fricii, dacă oameni erau, aveau, cu mașina lor, prioritate ; îi simțeam cum se foiau de plăcere, cum se bucurau, scrișnind din dinți, cînd depășeau în scîncetul pilit parcă la strung, alte mașini. Se înțelegea clar, vorba lor și a lui Stalin sau invers, clar de tot, limpede, că o luau înaintea tuturor vehiculelor de pe drum sau se postau arțăgoși la vreo barieră CFR, gata-gata s-o desființeze pe loc sau s-o mute în altă parte dacă n-ar fi venit alt tren decît cel pe care susțineau că-l văzuseră de la distanță. Era o nebunie soră cu psihanaliza slobodă. Nu se certau. Îi strecurau interlocutorului teamă, picătura de teroare, că într-o zi sau într-o noapte o va păți ! Erau foarte deștepți. Erau foarte deștepți. Blondul înspicat de pe locul „mortului” mă miroși ca o jivină ce era și vru, îmi întinse-o nadă, să mă ia părtaş, doar eram și eu alături de ei, într-o acțiune...

— Greșim noi vreodată, mă ?

— Dumneavoastră ? Încotro bătea întrebarea ? De ce nu și spre reținerea promptă, stil *western*, a mea ! Greșiseră ! Cîți ca mine, de diferite vîrste și profesii, sex, naționalitate etc. nu ridicaseră acest semn de întrebare. În gînd. Ei o puneau tare, direct, frontal, intimidant stil de lucru zis roșu de Moscova.

— Nu eu, nu fi isteț degeaba și nu te rușina ca o fată mare, sîntem informați că ai și-o latură curajoasă : în copilărie încercai gheața la Olteț, primul, fără teamă c-o să te-nfunzi ; ai grijă, nu eu, ci noi, instituția din care facem parte și pe care o reprezentăm în numele clasei muncitoare. Ai auzit de instituția asta ? Apărătoarea liniștii, tăcerii, păcii și-a cuceririlor revoluționare... a statului. Noi sîntem oamenii ei, e vreun secret ?

— Domnule, n-am idee, n-am avut de-a face, și nici nu mi-ar face plăcere să am. În copilărie mă simțeam ocrotit de Biserică, de Dumnezeu, acum sînt utecist, am fost pionier... N-am idee...

— Ia, uite la el ! Ai trăit pe sub pămînt ? La suprafață ai venit numai să vezi cum bate vîntul. Ai fi vreun nevinovat ? ! ?

— Să știți că sînt.

— Lăsați-l că n-a înțeles.

— Sau a înțeles prea bine și mimează pe nizmăiul ca un nai creator de opere de artă. Îți place mă, filologule, limba română-n Ardeal : profesori, chestii, repartiții, apostolat. Ai luat-o voi înaintea partidului clasei muncitoare, las' că v-arătăm noi vouă. Să nu-mi spui că nici acum n-ai înțeles !

„Pobeda” frîna brusc, stopă, aproape ca un cal în fața unui obstacol înalt, de netrecut.

Şeful echipajului, rinocerul primar şi stăpîn pe sîne, coborî calm şi desluşi situaţia creată imprevizibil. Îndată rezolvă încurcătura. Problema. Reveni şi ordonă uşor nervos : — „Dă-i drumu', marş !". Fusesse în adevăr, un neprevăzut, care nu intra, bag seama, în nici un fel în socotelile lor. Se fereau şi ei de ceva... Cei ce ne adăposteau de furia poporului, în înţelepciunea lor proprie, pe care urma să mi-o însuşesc şi eu ulterior, volens-nolens, se fereau ca de foc de popor. Dracu ştie !

Pesemne că eram într-un oraş, un tîrg, o aşezare aglomerată.

— Unde sîntem ? mă pomenii întrebînd chiar ca un naiv cristalin sau ca un credul într-o prietenie bizară cu nişte oameni care, pur şi simplu, mă reţinuseră cu de la ei putere ; ceea ce însemna, cum ar fi zis mama că „ăştia sînt cineva, maică !" — Or fi, mămico, or fi, e vremea lor...

Riseră ca de-o glumă reuşită, dar parcă nu-şi duseră hazul pînă la capăt.

— O să afli la timpul potrivit. În orice caz, pe pămîntul Transilvaniei, Ardealul de... Sîst, se auzi un altul dintre cei trei, mucle !

— Deci pe pămînt românesc.

— Aşa puştiule, îmi placi, zise blondul retuşat, eşti pe calea cea bună ; iar începi să vii de-acasă.

— Acasă ? Sîntem acasă !

— Ei, da, prinzi repede.

Dar, spre surprinderea lor şi-a mea, tot nu pricepeam de ce mă, vai, am să vă spun de pe acum cuvîntul pe care l-am învăţat mai tîrziu de la un deţinut de drept comun : prizoniseră ! Mi se părea nefiresc în timp şi spaţiu sau nu mi se părea nimic. Nici umbră de vină. Nici o adiere. (Asta cădea în misiunea lor, să mă împingă spre conştiinţa culpei). Aveam şi-o biografie bunicică pentru cum se puneau problemele la cadre, da' mai ştii ? ! Nu eram eu chiar fiu de muncitor, de miner sau de ceferist, dar auzisem, în familie, că un frate de-al mamei (născută Iordache) ar fi fost comunist ilegalist de prin '42 sau '43 pe la Bucureşti, fusese un bilet pe „foiţă" de sac de ciment la seiful cu mare viitor de beton armat ! : acum era membru de partid şi muncitor la şelfăraie în fabrica „Jiul" din Băls, ba, vîruseră să-l pună director în '48 şi nu ţinuse, omul nu era făcut pentru aşa ceva, mai trăgea şi la măsea pe deasupra şi era şi foarte milos. Cei dinspre tata, doi sau trei, au murit tineri. Pe unul singur l-am apucat, cel care s-a prăpădit la Stalingrad. De fapt acasă. Acolo, doar a răcit. De asta n-aş fi vrut să mă întrebe deoarece fusese cam zurbagiu, cam neastîmpărat şi năruvaş înainte de a-l lua în armată... Simţeam cum mă cuprinde o moleşală, o... amorteală. Mi se păru că aud : — E fiu de popă, mă ? — Nu, pe-aproape, alălalt e ! Mă gîndeam ce-ar putea să pătească cineva care are-n cîrcă 7 generaţii de preoţi sau, mă rog, slujitori ai Bisericii şi, printr-o minune a naturii omului, am aţipit de-a binelea. Cred că realmente i-am uluit deoarece cînd m-am trezit, fără vise, fără nici un vis, acolo, cît de mic şi neînsemnat, i-am auzit clar pe ei, oameni vii şi activi, birfindu-mă : — „Ori e un mare nesimţit, ori e omul dracului şi ţine morţiş să ne întărite. — Scot eu untul din el şi toţi perii negri ! — Dacă-l lăsaţi pe mina mea, mai puţin de 10 ani nu-i dă !" —

— Hai mă, dă-te jos c-ai ajuns la reşedinţă ; ce-o să mai dansezi la noapte...

— Ca de revelion ! se amestecă o voce dogită cu accent stîlcit dar apăsător pe prima silabă a fiecărui cuvînt rostit. Nimeni nu-i răspunsese. Eu nici atît. Mi-l închipuiam ca pe-un zdrăhon, ceva ca un honved din cărţile cu Horthy Miklos sau

ca un jandarm de la Piatra Olt care a adus țărani arestați în gară să-i trimită la pîrnaie la Craiova. Pe mine m-așteptau ! Se mai apropiară și alții. Cei ce călcau se simțea și se-auzea cum pășesc pe-o alee de pietriș. M-am convins imediat. Era ca o albie de rîu ordonată, pieptănată, greblată... aș mai fi mers pe ea deși mă obosea, dar s-a sfîrșit repede.

Cîteva trepte de ciment, — ah, cimentul ăsta, betonul : ce des aveam să-l întîlnesc de-acum încolo, umed sau uscat, — trepte pe care-ar fi trebuit să le număr, eventual, pentru coborîre, întoarcere. Hm ! De unde ? Un coridor întunecos, apoi o încăpere pe stînga ca o gheretă... Îmi luară actele la prima cotrobăială-percheziție. Prin nu știu ce întîmplare, carnetul roșu UTM era la mine. Aha, îmi zisei... și protestai vehement : — Să știți că pe-acesta nu vi-l dau, nu...

— Tu ai fost utemist, mă, rahat cu perje ; cică, de ochii lumii... A ?

— Tovarășe, nu vă permit, știți, vă rog... (n-apucați să mai scot o vorbă ; chestia cu „ai fost” chiar îmi băgă un cui... roșu în inimă. Cine erau, totuși, înșii aceștia cam din topor care te miroseau în suflet. Imediat îmi trozniseră urechile trupului ca de palme late, aplicate brutal și fără motiv disciplinar, după mine !)

— Roag-o pe mă-ta și ține-ți pliscul ăla găunos că nu ești tovarăș cu mine, auzi, ci domn ; domnule, așa să mi te-adresezi de-acum încolo și nu numai mie. Ai înțeles ? Eu te-nvăț de bine că ești cam neinstruit.

— ... (Într-un fel avea dreptate : nu făcusem o zi de armată, urma să fac la sfîrșitul Facultății, așa era pe atunci. Am tăcut. Mi se liniștiseră urechile, după ce bubuiseră, mă rog ca la poligon la trageri sau la revoluție cu vîrsare de sînge).

Dialogul nostru forțat, activ și îndîrjit continuă, cam pe-același ton și cu aceleași cuvinte, istețe și directe, într-o odaie, un fel de încăpere care aducea, în imaginea mea, a odaie deoarece avea și-un pat de fier cu pătură întinsă, ceva milităresc. Cineva îmi dezlegase ochii cu o dexteritate demnă de un scamator de la circ. Cel care-mi contestase valoarea mea de utemist erau un tînăr ca și mine, de vîrsta mea, pardon, care-și ținea ochii ficși pe-ai mei, nu mă slăbea din priviri și mă invită, aproape fără cuvinte, să iau loc pe-un scaun, lîngă o masă goală, de o culoare întunecată, care nici nu plîngea după fața de masă sau altceva, ci se simțea bine așa. Îl observai fără vreo intenție preconcepțută : avea o figură de țărănoi neastîmpărat, fugit de-acasă la oraș și intrat în fabrică, dar nu mai apucase să se stabilească la margine de... București, într-un cartier, într-o mahala, la o căsuță cu verandă și cișmea, ci nimerise aici. Sau fusese recrutat intenționat, cum aveam să aflu întemeiat nu pe zvonuri, mult mai tîrziu și de prisos, dar de folos, eventual, pentru o istorie a mișcărilor demografice în România ; alții ajunseseră aici prin forța împrejurărilor și erau numai buni pentru vreo carte despre captarea (unii ziceau capacitarea) inteligențelor native și naive, adaug, la astfel de treburi de stat. Era ascuțit și îndrăzneț, fremăta ; mi se păru că are pistrii mari de față și părul roșcat, dar pusei această percepție pe seama basmelor cu omul spîn și omul roșu... care numai bine nu aduc și de care trebuie să te ferești ! Cum ? În aceste condiții absolut năucitoare ? ! El sedea, aparent liniștit și calm, chipurile, spre fereastră, în picioare apoi, se apropie brusc de măsută și mă provoacă :

— Tu, dacă mă-nțilneai pe mine pe stradă și știai cine sînt și unde lucrez, mă omorai.

— Eu ?

— Tu, mă, tu.

— Domnule, (tresări, spre surprinderea mea și parcă nu-și ierta gafa, mesteca ritmic călușii fâlcilor), eu nici pui de găină nu tăiam la mama acasă, de ce să vă fi omorît pe dumneavoastră ?

— Eu pun întrebări, nu tu.

— Mă rog...

— Roagă-te, că tot nu ajută. Mă împușcai, mă, aveai de gînd să mă împuști ! Băgă mîna dreaptă pe sub haină la subsoara stîngă și-și trînti pistolul pe masă în fața mea. Cred c-am zîmbit cumva, într-un fel care nu i-a plăcut deloc !

— V-am spus că n-am văzut în viața mea un pistol adevărat de-aproape, așa, cum e ăsta, al dumneavoastră, de oțel și gol... ! N-am atins nici cu privirea, în realitate, așa ceva, darmită să fi tras ! Asta presupune : să-l țin în mînă, să ochesc, Doamne ferește. Cînd eram copil m-am jucat, ce-i drept, cu praștia și-am doborît o pitulice din vrful unui brad în curtea bisericii Cuvioasa Paraschiva. Mi-a părut atît de rău și azi mai am, uneori, remușcări. Tata a făcut armata, războiul, însă...

— Taci ! Criminalule !

— Eu, criminal ? Oare nu sînt într-un ospiciu ? zisei așa ca pentru mine. Mă luase gura pe dinainte sau era pur și simplu o constatare firească pe care, dacă n-aș fi rostit-o, mi-ar fi părut rău ? Auzii iar tunete și fulgere :

— Poftim ? Tovarășe căpitan, tovarășe căpitan, se-ndreptă val-vîrtej spre coridor pe unde trecea, bag-seama, acel tovarăș căpitan, lăsînd totul vraise : și psihologia provocării și pistolul real-încărcat pe masă, ceea ce nu mai era demonstrativ, ci periculos, oricît de mieluşel și speriat le apăream eu în fond : Tovarășe căpitan, ne-a făcut nebuni !

— Cine mă, cine ?

— Studentul de la București.

— Ești nebun ? Aplică-i faza a doua, repriza întîi și ia-ți jucăria de pe masă că ajungi mintenaș în locul lui !

Se întoarse ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, absolut nimic !

— Numai pentru insulta asta poți căpăta ușor 10 ani. Veni spre mine calm ca prin minune, abia mă-ncerca frica autentică, da' noi nu vrem moartea păcătosului, ci transformarea lui, reabilitarea lui, reeducarea lui spre a deveni un demn și conștient constructor al societății socialiste. Zici c-ai fost utemist...

— Am fost ? sînt. Am fost pionier, primele detașamente : stegar, conducător de detașament, conducător de unitate.

— Oho ! Praf m-ai făcut. Nu cred că o să mai fii ceva politic, depinde tot de noi. Aici, însă, încep și sfîrșesc toate drumurile, de-acum încolo. Dacă o să fii sincer la anchetă, mai vedem.

— Anchetă ?

— Nu face pe prostul cu mine că nu ține ! Ce crezi despre socialismul-științific ?

— Nu cred nimic : dacă e științific înseamnă că nu e divin. Mă rog, părerea mea.

— Aha ! Dar despre Karl Marx ! ?

— E un filosof : autor al unei filosofii care ...

— Deci unul și una !

— Ei, nu, simplist spus. La *seminar* poate că ... altfel ..., iertați-mă, nu eram prea tare la *socialism*, am învățat pentru notă.

— Dar cu Regiunea Autonomă Maghiară ce-aveți, mă ? Ai ? Sinteți mulți ? în Cluj cți sînt ?

— Care, domnule, cine, la cine vă referiți, ce insinuați ! ?

— La voi mă, la organizația voastră de la București cu sucursală la Cluj. Tu ce funcție aveai ?

— Organizație ? Eu ? Doamne ferește !

— Te ferește, te ferește pîn' te nimerește. Hai lasă, lasă c-o să ne spui tot : unde-i cartea ?

— Ce carte ! ? Nu știu nimic.

— L-au luat pe *nu* în brațe. O să vezi tu pe dracu la noapte dac-o ții tot așa. Mie a început să mi se facă milă de tine. Ești total neajutorat. Nici *nu* știi să minți.

— Milă ? ! Mai există milă ? Știți dumneavoastră ce-i mila ?

— Ia mai du-te ... pușlama superficială, că-ți ard un dos de palmă să zici că te-a mușcat căteaua de falcă. Și se făcu doar că mă pleznește, da' nu dădu ! Se duse la fereastră și privi undeva în gol. Iar era nerăbdător, stătea ca pe ghimpi. Nu-i venea schimbul, puseseră ceva la cale și nu le ieșea pasiența ; ceva nu era în ordine.

— Dacă-mi spui numai unde e cartea, mline te poți plimba slobod prin Cluj.

— Mline ?

— Deci știi.

— Nu, nuu, de ce mline și nu azi, acum, la noapte. Pentru asta am venit : să petrec o noapte cu Monica și nu o noapte oarecare, ci noaptea de Anul Nou.

— La noapte nu depinde numai de mine, oricum îmi trebuie semnătura șefului, dar dacă îmi spui unde e *cartea* am putea merge împreună la Revelion ; him, ce zici, arăt și eu așa puțin a student ? Mă iei cu tine ? Mă recomanzi ca fiind de la Politehnică. Iar eu, dacă e cazul, narez cum am făcut profesionala, liceul la seral etc. O să țină treaba. Vom fi și protejați de la distanță mică, mai iau eu vreo doi băieți de pe-aici ca să fim mai mulți dacă se lasă cu bătaie ca la reuniune, la Sanitară, la Craiova ...

Și pe asta o știa. Îl urmăream și realmente nu știam ce să mai cred și nici nu-mi venea vreo idee mai acătării ... Eram și flămînd ...

Reluă și mai vioi și mai „inspirat” :

— Hai să te-ajut puțin că ești bleg rău, bljbli ... și-mi pare rău de tine. Sincer ! Cartea ți-a dat-o Marius în dreptul bisericii de pe străduța care duce din Calea Victoriei spre cantina unde locuiai matala pe-atunci. Pe urmă ai apărut cu ea în amfiteatru la cursurile comune cu franceza, engleza, spaniola, rusa și cîte facultăți are filologia acum și-ai început să te lauzi că tu știi să deslușești misterele lumii ... Vezi că știm tot, dar noi vrem s-aflăm de la tine, să-ți dăm o posibilitate de reabilitare. Te speli singur și te-mbraci în haine noi. Hai, dă-i drumul ...

— Marius mî-a dat în adevăr o carte, dacă despre asta e vorba, da' i-am dat-o înapoi ...

— Cum se chema ?

— „Comunism, Iudaism, Francmasonerie” !

— Asta e. Unde se află acum ?

— V-am spus, i-am restituit-o.

— Minți ! El zice că nu.

— El ? ! (îmi adusei fulgerător aminte că Marius fusese arestat în martie).

— El, ce, el nu-i aici, da'o să-l aducem să vă confruntăm dacă nu vrei să vorbești cum trebuie.

— Vă jur că i-am înapoiat-o, pasemne că atunci în amfiteatru, nu-mi aduc aminte bine.

— Când cu nu în brațe și-l stringi de gît, cînd te juri ca un țigan. Bravo, domnule, o să faci „carieră” pe aici la noi.

Se deschise ușa din spatele meu și intră, ca la comandă, un ins aproape bondoc, îmbrăcat în costum militar, puțin deosebit de al militarilor de rînd și prin petlițele albastre și încălțat în niște botoșei le pîslă în loc de bocanci. Vedeam, aici, pentru prima oară un om îmbrăcat militar. Mă privea blînd, obișnuit, ba, mi se păru, chiar cu oarecare compătimire. Mă preocupa cum de răsărise așa deodată, din pămînt din iarbă verde, fără să-l strige cineva. Faptul că n-avea încă „bon” pentru mine și ședeau așa și se uitau unul la celălalt îmi aduse dezlegarea misterului. Muncitorul tînăr și inteligent, de vîrsta mea, care putea să intre și în pielea unui student pentru o noapte, se aplecă spre mîsuță, de partea lui, și mai apăsă o dată pe buton, probabil altul. Și tot ca prin minune apărură încă un „militar”. Acesta purta cizme. Se înțeleseseră din priviri, pe muște. Cel cu botoșei de pîslă mă prinse de braț, stîngul cred, mă legă la ochi și-mi șopti : — Hai !, — Unde ? am zis. — O să vezi ! Rosti cuvintele tot în șoptă.

— L-ai umflat și pe ăsta, mă ? auzii pe coridor... Insoțitorul meu nu răspunse ! Mă îndemna la mers din mînă. Li se spunea karalii, pe temniță... Călcam ca-n străchini. Nici n-apucasem să-mi iau „la revedere” de la pistolar. Urma să nu-l mai văd niciodată. Doamne, și cite mai știe despre mine.

— Pisst ! Ai zece trepte-n față. Coborîre în spirală. Calea adevărului...

Îa te uită la el, ce școlit e, îmi zisei ; aici, în clasică Transilvanie, se face carte serioasă la toate nivelurile sociale și... militare, fie ea și din Lenin sau mai ales din Lenin că de Stalin cine auzise ; era mai bine să uite treptat sau să nu se amestece în polemică dacă era om de rînd.

— Încă una și gata, mergem drept pe drumul trasat de vajnicii tovarăși !

Haiti ! Îmi părea rău că nu-l văd, că nu-l vedeam pe omul acesta-karaliu, un nesecat izvor de ironii sau provocare, Dumnezeu știe ! Era el, pur și simplu, glumeț din fire ? După luni de zile, cînd am ajuns să stau în celule cu oameni-deținuți, reținuți sau încarcerați cine știe, fără să fi fost judecați vreodată, am mai auzit tot felul de legende și anecdote despre el. Pînă la urmă avea s-o sfîrșească urît din pricina unei purtări neobișnuite, într-o zi de Paște, cu un deținut. Acum însă m-a depus într-un soi de celulă ca o gheretă de paznic, m-a dezlegat la ochi, a închis ușa ermetic pe dinafară și mi-a zis : — „Plimbă-te !” Mi-am dat seama imediat că e o nouă glumă de-a lui, de data asta depășind limitele ironiei spre răutate, dacă nu chiar batjocură. Oricum, insul avea haz și n-aveam să mai întîlnesc, în scurgerea anilor de recluziune — izolare în vreo altă închisoare, un personaj ca el. Celelate specimene-karalii de la subsol se asemănau foarte mult între ele. Erau croite sau instruite pe același calapod cu mici, foarte mici deosebiri și cu excepția frizerului Székely. O să vedem de ce !

— Nu-mi fu greu să observ că noua mea locuință, dinaintea celei a morților, era clar, pentru o singură persoană și n-avea pat, n-avea scaun. Ciment pe jos și ziduri din beton parcă neterminate iar sus, sus de tot, unde aş fi putut ajunge dacă se puneau cineva capră, bănuiam o fereastră, o firidă, ceva, zidită invers ca la pivnițe încît nu vedeam, ci auzeam doar. Ei, da, deslușeam pași pe stradă. A fost și a rămas în amintire prima mea preocupare din închisoare sau dacă vrei prima mea îndelungată întru trecerea timpului mai ușor. „Aceasta este o pereche grăbită, se duc pe jos la revelion mai din vreme!” „Acesta este un copil care fuge spre casă sau a fugit de-acasă!” „Un grup de gălăgioși mai merg, se mai opresc, discută, vorbele nu pătrund bine, pe înțeles, doar pașii”. „Doi bătrini sau un bătrîn și-o bătrînă tirșesc agale poate spre ultima noapte de An Nou”. Încep să cred că sînt un tip norocos, e o adevărată desfătare să deduci oameni absolut necunoscuți după pași. Asta zic și eu, dacă nu greșesc, o, vai, experiență limită, cînd, mă apucă o moleșală, o hiromeală-tiromeală, vorba unei țigănci care ghicea în ghioc pe la noi, și-mi vine să mă trîntesc pe jos. Nu mă trîntesc, ci mă ciucesc! Umblă cineva de dinafară la ușa și după un mic zgomot, ca un hîrșit de tablă, mai sus de jumătatea ei, zăresc o undă de lumină ca dintr-un ochi magic și mi se face o observație ca la un copil neastîmpărat:

— Ce faci, mă, acolo, nu-i voie!

— Poftim?

— Cine-a poftit-o a mierlit-o. Dacă nu înțelegi de vorbă bună mai avem și alte metode! Și omul subsolului cotrobăi la forabîr, îl zdrîngăni amenințător.

— Nu-mi dați un scaun, ceva, o să stau așa, par, în picioare? Nu l-am omorît eu pe Hristos!

— Nu mă interesează pe mine pe cine ai omorît! Dacă o să meriți, o să primești de toate...

I-am prins gîndul din zbor și m-am aruncat pe el chiar în clipa cînd am simțit ceea ce aveam să simt cu prisosință în zilele și nopțile următoare: foamea.

— Și ce trebuie să fac, după cum spui dumneata, ca să merit?

— Să fii sincer la anchetă.

Auzii pași atît de aproape încît parcă mă călcau pe creștet, în moalele capului. Erau cizme. Ușa se deschise sughițînd și vocea interlocutorului meu amabil și sfătuitor de mai înainte îmi ordonă, esențial schimbată: — „Fața la perete!” „La care perete?” Erau trei! De parcă mi-ar fi spus, în alte împrejurări, tot cazone, evident: „Stînga-mprejur!” și eu m-aș fi aflat pe-o bilă! Mă răsucii spre stradă. — „Așa, mă, vezi că știi! Umflă-l!”. Iute și cu pricepere mă legară la ochi și, condus de posesorul acelor cizme care mă năuciseră pentru moment, făcui calea-ntoarsă spre camera unde mă dădăcise a punere în temă pistolarul meu cel drag căruia îi era frică să nu-l omor eu mergînd pe stradă și care se tot lăuda, ca și ceilalți, că m-au pus la adăpost de furia poporului, conștient că mă opun avîntului revoluției și-i denigrez cuceririle și cîte și mai cîte, care mai de care mai înspăimîntătoare. Dar „prietenu” meu de-o seamă dispăruse ca prin farmec. Un alt civil dichisit îi luase locul, era de-o vîrstă mai adultă, poate patruzeci și mă primi cu următoarele cuvinte care sunau oarecum a amabilitate în concepția lui de... anchetator penal.

— Ne-ai cam stricat revelionul, amice ! Ia loc. Același loc, cu surpriza că pe masa cu pricina pistolului acum se lăfăiau vreo două-trei coli de hirtie, toate scrise de mină apăsât și talpa giștii cum ziceam noi, școlarii, prin clasele primare.

Îmi observă nedumerirea și-mi spuse firesc :

— Asta e declarația dumitale dată astăzi colegului meu ; e completată gata ; dacă ne pui la îndoială corectitudinea, loialitatea, cinstea față de sinceritatea dumitale, mă rog, poți s-o citești rînd cu rînd și, bineînțeles, s-o semnezi.

IOAN ION DIACONU

VIAȚA BISERICĂSĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

INCEPUTUL UNUI NOU AN AL LIBERTĂȚII NOASTRE

Anul 1991 — cel de al doilea an al libertății așternută asupra țării prin miracolul Revoluției din acel decembrie de neuitat — a debutat pretutindeni pe meleagurile românești cu încrederea și nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu, Părintele lumilor, în harul Său binecuvîntînd toate strădaniile spre mai binele tuturor locuitorilor patriei noastre atît de greu încercată în ultimele decenii. Cu aceste gînduri, credincioșii de toate vîrstele și preocupările s-au îndreptat spre lăcașurile de închinare, spre a înălța bunului Dumnezeu rugăciuni de mulțumire pentru ajutorul revărsat pînă acum și de a invoca aceeași pronic cerească în anul ce stă în față.

În această atmosferă sărbătorească, marcată de întreitul praznic de la 1 ianuarie, numeroși credincioși ai municipiului martir al Timișoarei au umplut incinta impozantei catedrale mitropolitane, spre a participa la sfînta liturghie arhierescă oficiată de Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Nicolae, împreună cu un numeros sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile liturgice au fost intonate de corul mixt al Cătedralei mitropolitane, precum și de mulțimea credincioșilor prezenți, dintre care nu puțini au fost cei ce s-au împărtășit la timpul potrivit cu Sfintele Taine, spre a exprima trecerea lor duhovnicească într-un nou an prin primirea Trupului și a Singelui Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Cu toții au putut urmări de asemenea, hirotonia întru preot a diaconului Gheorghe Itineanu, numit recent de Consiliul Eparhial pe seama parohiei Bazoșul Nou din protopopiatul Timișoara.

Cuvîntul de învățătură, rostit de Întîistătătorul eparhiei și ascultat de toți cei prezenți în aceeași atmosferă de elevată trăire creștină, a tilcuit semnificația praznicului în viața Bisericii noastre dreptmăritoare și a obștei românești, sub efectul înnoirilor aduse prin sacrificiul suprem al martirilor Revoluției, deopotrivă cu exigențele ce stau în fața tuturor pentru a transpune în viață idealurile pentru care s-au jertfit.

Invocînd binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra tuturor, la sfîrșitul sfintei liturghii, I. P. S. Mitropolit Nicolae a adresat credincioșilor cordiale doriri de sănătate și pace, după care, în timpul împărțirii anaforei corul catedral a intonat un mînunchi de imnuri ale Bisericii noastre dreptmăritoare.

După sfînta liturghie arhierescă, reședința mitropolitană din Timișoara a găzduit apoi tradiționala recepție de Anul Nou, oferită de Întîistătătorul eparhiei, cu participarea unui mare număr de credincioși și credincioase, a clericilor de pe raza municipiului, a reprezentanților celorlalte culte și a numeroși invitați. La loc de cinste s-au situat reprezentanți de frunte ai municipalității și conducerii județene, ai garnizoanei militare, ai învățămîntului universitar și mediu din Timișoara.

ca o nouă expresie a spiritului de libertate, demnitate și armonie, de înlăturare a discriminărilor și marginalizării Bisericii din deceniile precedente. Corul catedral a prezentat un scurt concert de imnuri religioase și s-au rostit toasturi exprimând simțăminte de bucurie pentru acest nou început de an, doriri de sănătate și fericire, nădejdea vie că harul lui Dumnezeu va face să rodească virtuțile și eforturile întregului nostru popor în toate compartimentele vieții obștești.

NOI CLERICI AI EPARHIEI

În primele luni ale anului 1991, numărul clericilor eparhiei, de mir și din cinul monahal, a fost întregit cu alți candidați la preoție, fiind hirotoniți de I. P. S. Mitropolit Nicolae după cum urmează :

— *Diaconul Gheorghe Itineanșu*, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, hirotonit preot la 1 ianuarie 1991, pe seama parohiei Bazoșul Nou din protopopiatul Timișoara ;

— *Monahul Teodosie Șerban*, hirotonit ierodiacon la 6 ianuarie, iar ieromonah la 30 ianuarie a.c., pe seama mănăstirii Bogiștin.

— *Cătălin Moș* licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, hirotonit diacon și respectiv preot în 31 martie și 8 aprilie a.c., pe seama parohiei Moșnița Nouă din protopopiatul Timișoara.

Efectuând îndătinată practică liturgică la catedrala mitropolitană din Timișoara, noii hirotoniți au primit îndrumările Consiliului Eparhial, după care au fost instalați în oficiile pe seama cărora au fost numiți.

ASPECTE ALE REVIGORĂRII VIEȚII MONAHALE

După impactul și restricțiile dictaturii totalitariste și ateiste, suferite timp de trei decenii de întreaga viață monastică românească, astăzi, sub auspiciile adevăratei libertăți religioase, se face mereu mai simțită reconstituirea acestui valoros compartiment al Bisericii noastre, depozitar al unor străvechi tradiții și lucrător întru adâncirea adevărate trăiri creștine în mediul tuturor credincioșilor.

Printre așezămintele eparhiei a căror viață comunitară a fost revigorată în ultima vreme, se numără, mai recent, și mănăstirea de maici „Sf. Ilie de la Izvor”—Vasiova (jud. Caraș-Severin), care și-a primit din nou conducătoarea, în persoana monahiei Filofteia Nistor, cu respectarea rînduielilor monahale.

Cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, în duminica din 10 februarie a.c. a avut loc instalarea monahiei Filofteia în funcția de stareță, în prezența întregii obști a mănăstirii, a numeroși credincioși și invitați care au trăit cu toții bucuria duhovnicească a reconstituirii acestui așezămînt în plenitudinea sa originară.

EXEMPLU DE ADÎNCIRE A CREDINȚEI ȘI TRĂIRII AUTENTICE

Profitînd de răgazul iernii, între 14—20 ianuarie 1991, parohia Criciova din protopopiatul Lugoj, păstorită de vrednicul preot Gheorghe Sofinet, a organizat un ciclu de „zile spirituale”, pentru zidirea și întărirea duhovnicească a tuturor credin-

cioșilor locali. În afara serviciilor religioase cotidiene, cu rostirea de predici și cateheze și respectiv cu împărtășirea celor prezenți cu Sfintele Taine, inițiativa locală s-a bucurat de sprijinul unui grup de monahii de la mănăstirea Timișeni-Șag. În frunte cu stareța Elefteria Fiscu, a numeroși tineri și tinere aparținând „Oastei Domnului” din Timișoara, sub îndrumarea C. Părinte Iulian Cosma, precum și a unui grup de elevi de la Seminarul teologic din Caransebeș care au prezentat un program de imnuri religioase, poezii duhovnicești și o piesă de teatru inspirată din viața pămîntească a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Credincioșii parohiei Criciova au trăit zile de neuitat, de profundă vibrație duhovnicească, oferind un minunat exemplu de urmat și celorlalți enoriași ai Bisericii noastre dreptmăritoare, întru adîncirea credinței noastre strămoșești.

HRAMUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Sărbătoarea din 30 ianuarie — Sfinții Trei Ierarhi — coincide cu praznicul tuturor școlilor teologice din cuprinsul Patriarhiei Române, acești mari dascăli ai Bisericii noastre dreptmăritoare fiind socotiți oblăduitorii tuturor celor ce se dedică cunoașterii și trăirii învățăturii creștine.

Îmbrăcînd haina sărbătorii, Seminarul teologic „Episcopul Ioan Popasu” din Caransebeș și-a prăznuit hramul, conform datinii. În prezența personalului școlii, a părinților elevilor, a numeroși clerici și invitați. Festivitatea a început cu sfînta liturghie arhierescă, oficiată de Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului împreună cu profesorii clerici ai școlii, în cadrul căreia elevul Marcu Istrate din anul V a rostit predica zilei.

După oficierea sfîntei liturghii, sala de festivități a găzduit un program de melodii religioase interpretate de corul școlii intersectate de lecturi din operele Sfinților Trei Ierarhi. P.C. Părinte prof. Constantin Rus a prezentat expunerea intitulată „Teologie și slujire la Sfinții Trei Ierarhi”, după care P.S. Episcop Timotei a rostit o amplă alocuțiune evocînd personalitatea celor trei dascăli ai Bisericii ca exemplu pentru cei ce se pregătesc să intre în ogorul vieții bisericești.

În încheierea festivității, P.C. Părinte Nicolae Belean, directorul școlii, a mulțumit tuturor celor prezenți pentru participarea la sărbătoarea Seminarului, oferind o agapă comună la sufrageria acestui așezămînt de pregătire teologică.

DIN ACTIVITATEA SAMARITEANĂ A LIGII TINERETULUI ȚORTODOX

Prezența vie a Ligii tineretului Țortodox în viața bisericească a eparhiei continuă să se facă mereu mai simțită, în toate momentele mai importante ce jalonează calendarul bisericesc. Una dintre expresiile acestei lucrări în ogorul Domnului a avut loc în duminica lăsatului sec de brînză, cînd un grup de tineri ai filialei din Timișoara, conduși de Lucia Bîtea, președinta Ligii și însoțiți de preotul Iosif Ciocloada de la catedrala mitropolitană, s-au deplasat la căminul de bătrîni din Timișoara. Tinerii au participat la oficierea sfîntei liturghii, prin intonarea răs-punsurilor și a imnurilor religioase, oferind astfel o înălțătoare atmosferă de trăire creștinească pentru pensionarii acestui așezămînt de ocrotire socială. Cuvîntarea

rostită de preot, darurile oferite acestor oameni aflați la periferia vieții, atât de către tineri cât și de monahia Maria Popan, în numele călugărițelor de la Centrul eparhial, au adus o nouă mângâiere în sufletul acestor oameni, la începutul Postului Mare.

CONSFAȚUIRE ANUALĂ CU PĂRINȚII ELEVILOR

În prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului și a P.C. Părinte Emil Roman, vicar administrativ la Episcopia Aradului, în duminica din 10 februarie 1991, la sediul Seminarului teologic „Episcopul Ioan Popasu” din Caransebeș, s-a desfășurat consfătuirea anuală cu părinții elevilor care urmează cursurile seminarele.

După săvârșirea slujbei Te-Deumului în biserica „Sfântul Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș”, a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae, care, pornind de la pericopa evanghelică, s-a referit la răspunderea ce revine profesorilor și părinților pentru formarea viitorilor slujitori ai lui Dumnezeu și oamenilor, după atîția ani de „înstrăinare oficială”, însă, potrivit cuvîntului Scripturii, „toate sînt cu puțință celui ce crede”.

Toți cei prezenți au trecut apoi în sala festivă unde s-a desfășurat un scurt program religios. Au luat cuvîntul P.C. Părinte Nicolae Belean, directorul Seminarului și P.C. Părinte Emilian Roman vicar administrativ. Întîlnirea din sala de festivități s-a încheiat prin cuvîntul Înalt Prea Sfinției Sale care a rostit cuvinte pline de apreciere la adresa părinților, ce în vremuri atît de grele ca cele dinaintea Revoluției au știut să-și crească copiii în frică de Dumnezeu, respect față de credința strămoșească și dragoste față de aproapele îndemnîndu-i ca în continuare să colaboreze activ cu cadrele didactice, pentru ca fiii lor să devină preoți bine pregătiți capabili să facă față cerințelor actuale ale credincioșilor noștri.

În partea a doua a ședinței, părinții elevilor au fost invitați în sălile de curs, unde părinții diriginți au prezentat situația fiecărui elev în parte.

Întîlnirea s-a încheiat cu o scurtă agapă la care au fost invitați toți cei prezenți. (Pr. prof. Ionel Popescu).

CONCERTE DE MUZICĂ RELIGIOASĂ FRANCEZĂ LA TIMIȘOARA

Tradiționala frățietate și colaborare româno-franceză pe multiple planuri, reînnoită la dimensiunile și cordialitatea de odinioară, grație epocalei Revoluții românești din decembrie 1989, își găsește mereu alte forme de expresie, între care dimensiunea religioasă capătă astăzi un contur ce se anunță la fel de benefic. Din acest punct de vedere, manifestările de simpatie și solidaritate reciprocă oferă tuturor deopotrivă un concludent exemplu de ecumenism autentic, debarasat de nocivitatea prozelitismului agresiv, cu respectarea reală și integrală a configurației religioase a fiecărui popor.

Între manifestările mai recente ale dimensiunii religioase a colaborării româno-franceze se înscrie și vizita efectuată la Timișoara, între 27 februarie —

2 martie 1991, de corul de copii „Les petits chanteurs de la Sainte — Croix d'Orleans”, la invitația Excelenței Sale Mgr. Sebastian Kräuter, episcopul diecezei romano-catolice din Timișoara.

În ziua de 1 martie a.c. cei 100 de copii ai acestui ansamblu coral, împreună cu dirijorul și însoțitorii lor, au participat la sfânta liturghie a darurilor mai înainte sfințite, oficiată la catedrala mitropolitană, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și a numeroși credincioși care au umplut naosul celui dintâi lăcaș de închinare al Mitropoliei Banatului. La încheierea sfintei liturghii, vocile acestor copii minunați i-au încântat pe toți cei prezenți cu un bogat repertoriu de muzică religioasă franceză, corespunzătoare perioadei Postului Mare, după care au vizitat colecția de artă veche bisericească din incinta catedralei, unde le-au fost oferite în dar pliante și icoane.

În aceeași zi, la reședința mitropolitană din Timișoara, oaspeții au fost primiți de către Î.P.S. Mitropolit Nicolae — ocazie cu care au fost reiterate momente istorice semnificative ale colaborării româno-franceze, ale afecțiunii spirituale reciproce între cele două popoare.

În ziua de 2 martie, „Corală micilor cîntăreți ai Sfintei Cruci din Orleans” a prezentat un alt concert, ce a avut loc în catedrala romano-catolică din Timișoara, în prezența a numeroși invitați, în frunte cu Î.P.S. Mitropolit Nicolae, însoțit de P.C. Părinte Petru Dorobanțu, consilier cultural. La reușita programului și-au mai dat concursul alți interpreți de muzică instrumentală și vocală străini și autohtoni.

Cu această ocazie, dl. De la Tournier, consilier de stat al Franței, a rostit o alocuțiune în cadrul căreia a subliniat intenția Comunității europene de a ridica un monument închinat libertății, pentru a cărui amplasare candidează, cu mari șanse, municipiul Timișoara, cel dintâi oraș al Revoluției românești.

CRUCILE BISERICII DIN RONAT

Închinată „Adormirii Maicii Domnului”, noua biserică din Ronat și-a încheiat recent lucrările de zidire și amenajare exterioară, prin sfințirea și așezarea celor trei cruci ce străjuiesc turlele lăcașului, ca expresie a purtării de grijă a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Evenimentul ce s-a înscris în cronică parohiei a avut loc în duminică din 20 ianuarie 1991, în prezența întregii comunități locale care a luat parte la oficierea sfintei liturghii și a ritualului sfințirii acestor cruci așezate pe biserică. După predica zilei, rostită de P.On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, importanța momentului a fost evocată de P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, care a transmis deopotrivă credincioșilor arhierasca binecuvîntare din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Întîistătătorul eparhiei, însoțită de calde aprecieri pentru strădania și spiritul lor de sacrificiu spre mai binele Bisericii noastre dreptmăritoare.

La sfîrșitul acestui moment sărbătoresc, preotul Ioan Mircia, parohul local, a exprimat cordiale mulțumiri tuturor celor ce au contribuit moral și material la

reuşita lucrărilor întreprinse îndreptînd gîndurile de smerită graţitudine faţă de bunul Dumnezeu sub oblăduirea Căruia şi această parohie şi-a putut înălţa propriul lăcaş de închinare.

INAUGURAREA UNEI NOI CAPELE

Gratie ataşamentului faţă de Biserica noastră dreptmăritoare, jertfelniciei şi spiritului de sacrificiu al credincioşilor din filia *Uihei* aparţinătoare parohiei Şandra din protopopiatul Timişoara, recent a putut fi inaugurată noua lor capelă destinată serviciilor religioase, rugăciunilor comune şi particulare ale celor ce compun această obşte formată din familii provenite din mai multe părţi ale ţării.

În duminica din 10 februarie a.c., P.On. Părinte Cornel Pleşu, protopopul Timişoarei, împreună cu preotul Nicolae Andreescu, parohul local, au săvîrşit slujba de antesfinţire a capelei, împreună cu sfînta liturghie, în cadrul căreia numeroşi dintre cei prezenţi s-au împărtăşit cu Sfintele Taine. În cuvîntările rostite, cei doi slujitori au adus smerite mulţumiri bunului Dumnezeu pentru binecuvîntarea aşternută asupra strădanilor comunităţii locale care şi-a văzut împlinită mai vechea dorinţă de a avea un lăcaş propriu de închinare.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC

În ziua de 8 februarie 1991, sala de şedinţe a Oficiului protopopesec din Timişoara a găzduit lucrările Adunării generale a Casei de Ajutor Reciproc pentru personalul eparhiei, căreia aparţin şi confrăţii de aceeaşi credinţă din cadrul Vicariatului ortodox sîrb din Timişoara.

Desfăşurate în prezenţa Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae şi a delegaţilor prevăzuţi de regulament, lucrările au fost deschise de P.On. Părinte Dimitrie Băloni, preşedintele acestei instituţii, care a rostit o scurtă alocuţiune introductivă. Dările de seamă prezentate de comitetul de conducere, ca şi luările de cuvînt ale participanţilor, au reliefat sprijinul material oferit de C. A. R. tuturor solicitanţilor aflaţi în nevoie, promptitudinea şi corectitudinea cu care au fost împlinite obligaţiile ce revin celor ce administrează aceste valori pecuniare.

La sfîrşitul lucrărilor, delegaţii au reînnoit mandatul încredinţat comitetului de conducere şi au întregit componenţa comisiei de revizie.

DECESE

În ziua de 25 ianuarie 1991 s-a stins subit din viaţă preotul *Eftimie Nemeşagu* de la parohia Berlişte, protopopiatul Oraviţa, în vîrstă de 37 ani.

Născut la 29 noiembrie 1954 într-o familie de agricultori din satul Gornea, comuna Sicheviţa, jud. Caraş-Severin, a urmat cursurile învăţămîntului elementar în localitatea natală, iar pe cele medii la Moldova Nouă. Vocaţia preotească i-a orientat paşii spre Institutul teologic universitar din Sibiu, al cărui licenţiat a

devenit în vara anului 1980. În anul următor a fost hirotonit preot pe seama parohiei Berliște pe care a păstorit-o până în clipa decesului survenit atât de neașteptat.

Slujba înmormântării a fost oficiată în ziua de 27 ianuarie a.c., în biserica parohială din Gornea, de către un sobor compus din 13 preoți, în frunte cu P.On. Părinte Iosif Berbentea, protopopul Oraviței, care a rostit și necrologul, prezentînd familiei îndoliata condoleanțe din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Întîistătătorul eparhiei. Viața și activitatea adormitului în Domnul au fost evidențiate și în cuvîntarea rostită de preotul Iova Megheș de la parohia Moldova Nouă, consătean și prieten al defunctului. Au fost de față numeroși credincioși din Berliște și Gornea, ale căror coruri parohiale au intonat și răspunsurile liturgice.

După oficierea serviciului religios, în dangătul clopotelor sieriul cu rămășițele pămîntesti ale tînărului preot Eftimie Nemeșagu au fost înhumate în cimitirul parohiei natale, spre veșnică odihnă.

În ziua de 30 ianuarie a.c. a trecut la cele veșnice preotul pensionar Iosif Bololoi, în vîrstă de 82 ani.

A văzut lumina zilei la 2 aprilie 1909 într-o familie de învățători din comuna Gîrbovăț, jud. Caraș-Severin, unde a urmat școala primară. Pregătirea medie și cea profesională și-a efectuat-o la Caransebeș, unde a urmat consecutiv cursurile liceului „Traian Doda” și pe cele ale Academiei teologice pe care a absolvit-o în 1932, după care a fost hirotonit preot pe seama parohiei natale. În anul 1965 s-a transferat la parohia Sopotu Vechi din același protopopiat al Oraviței, pe care a păstorit-o pînă la sfîrșitul anului 1972 cînd s-a pensionat după patru decenii de activitate în ogorul Domnului.

Prohodul regretatului preot a avut loc în ziua de 1 februarie a.c. în biserica parohiei natale, serviciul religios fiind oficiat de 10 preoți în frunte cu P.On. Părinte Iosif Berbentea, protopopul Oraviței, care a rostit și cuvîntarea funebă evidențiind meritele defunctului în cîmpul activității pastorale. Cortegiul funebru a condus apoi osemintele sale pînă la locul de veci din cimitirul parohial.

La 3 februarie 1991 s-a strămutat la Domnul preotul pensionar Ilie Crivacucea în vîrstă de 81 ani, cu ultimul domiciliu în Reșița.

Născut la 25 noiembrie 1910, într-o familie de buni gospodari și credincioși ai Bisericii noastre dreptmăritoare din comuna Naidăș, jud. Caraș-Severin, și-a efectuat pregătirea generală în localitatea natală și respectiv la liceul din Oravița. A urmat apoi timp de patru ani cursurile Academiei teologice din Caransebeș, după care în anul 1935 a împlinit atribuția de catihet al satului Cîmpia. Între anii 1938—1951 a păstorit parohia natală, ulterior transferîndu-se la Moldova Nouă unde și-a continuat slujirea cu același devotament pînă în primăvara anului 1979 cînd s-a pensionat după patru decenii de activitate în ogorul Domnului. A fost un preot model, cu credință profundă, continuînd să slujească la altar pînă aproape de clipa decesului, acolo unde a fost solicitat, cu deosebire în parohia Sasca Montană unde și-a pregătit și locul de veci. Pentru meritele sale, conducerea bisericească eparhială l-a distins cu rangul de iconom stavrofor.

În ziua de 5 februarie a.c. a avut loc serviciul religios al înmormîntării, oficiat în biserica parohială din Sasca Montană de către un impunător sobor de preoți, în frunte cu P.On. Părinte Iosif Berbentea, protopopul Oraviței, care a rostit și cuvîntarea funebă evocînd personalitatea și meritele defunctului. Prin intermediul

său, I.P.S. Mitropolit Nicolae a transmis familiei și credincioșilor un cuvînt de mîngîiere. O numeroasă asistență din parohiile păstorite a ținut să fie prezentă la despărțirea de preotul pe care l-au iubit și stimat.

După încheierea serviciului religios, în dangătul melancolic al clopotelor, sîriul cu rămășițele sale pămîntești a fost așezat la loc de odihnă, întru așteptarea învierii celei de obște.

În ziua de 9 martie 1991, după o scurtă suferință, a încetat din viață preotul *Liviu Liuba* de la parohia Lugoj, în vîrstă de 67 ani.

S-a născut la 10 martie 1924 în comuna Măidan, jud. Caraș-Severin, din părinți care au păstrat și cultivat frumoasele tradiții ale Bisericii și poporului nostru, preocupîndu-se atent de educația fiului lor. Absolvind școala elementară în comuna natală, și-a continuat pregătirea la liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj. S-a înscris apoi la Facultatea de Medicină din Cluj, dar vocația preotească l-a determinat să se dedice studiului Teologiei la Institutul teologic universitar din Sibiu al cărui licențiat a devenit în anul 1950. După ce a împlinit mai multe încredințări, în anul 1956 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Biniș pe care a păstorit-o pînă în anul 1965, cînd, grație activității sale rodnice în ogorul Domnului, a fost chemat la o altă slujire, cea de protopop al Oraviței. Cu începere din primăvara anului 1974 s-a transferat apoi la parohia Lugoj unde a păstorit pînă în clipa trecerii sale la cele veșnice.

Slujba înmormîntării regretatului preot a fost oficiată în ziua de 12 martie a.c., printr-un sobor de 12 preoți în frunte cu P.On. Părinte Aurel Miculescu, consilier eparhial, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a familiei îndoliată și a unei numeroase asistențe din care au făcut parte și slujitorii celorlalte culte religioase existente în Lugoj. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohial, iar P.On. Părinte Ioan Țigriș, protopopul Lugojului, a rostit cuvîntarea funebră, evocînd activitatea și meritele defunctului în ogrul vieții bisericești.

Cortegiul funebru a însoțit apoi rămășițele pămîntești ale celui ce a fost preotul Liviu Liuba pînă la locul de veci din cavoul familiei, unde au fost așezate spre veșnică odihnă.

S-a strămutat la Domnul, în ziua de 19 martie a.c., preotul pensionar *Alexandru Ursache*, în vîrstă de 80 ani, cu ultimul domiciliu în București.

Născut la 12 iunie 1911 în com. Dulcești, jud. Neamț, a cunoscut din fragedă copilărie lipsurile și suferința, rămînînd orfan de tată. După absolvirea școlii primare, la îndemnul mamei sale a urmat cursurile Seminarului teologic, la început la Roman apoi la Ismail, jud. Tulcea, pe care le-a absolvit în anul 1932. Deși a rămas orfan foarte curînd și de mamă, și-a continuat pregătirea în ciuda tuturor greutăților la Facultatea de Teologie din Cernăuți, al cărei licențiat a devenit în anul 1936, după care drumurile vieții i-au orientat pașii spre meleagurile Banatului. În anul 1937 a intrat în ogorul Domnului, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Iersig din protopopiatul Reșița, de unde s-a transferat la Rusca Montană din protopopiatul Caransebeș, pe care a păstorit-o timp de aproape patru decenii, respectiv pînă în iarna anului 1982 cînd s-a pensionat.

După trecerea la cele veșnice, rămășițele sale pămîntești au fost aduse la Rusca Montană, de care s-a simțit profund legat sufletește, unde în ziua de 23 martie a.c. a avut loc slujba înmormîntării oficiată de un sobor de preoți, în frunte cu P.On. Părinte Ioan Nicola, protopopul Caransebeșului, care a rostit și necrologul. Alte două cuvîntări, rostite de preotul Doinel Puiu, actualul paroh local și respectiv de preotul Iosif Bud, parohul romano-catolic din comună, au evocat, de asemenea, portretul adormitului în Domnul. A fost de față întreaga obște locală care de această manieră și-a manifestat prețuirea și dragostea față de păstorul de odinioară.

După încheierea serviciului religios, purtat de preoți și condus de cortegiul funebru, sicriul cu rămășițele pămîntești ale regretatului preot au fost înhumate în cimitirul parohial, unde așteaptă învierea cea de obște.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

ITINERAR PASTORAL

În primele două luni ale anului 1991, cu duminicile și sărbătorile legate de praznicul Anului Nou și Botezul Domnului, ierarhii eparhiei au desfășurat o intensă activitate misionară și pastorală, concretizată în vizitații canonice și pastorale, sfințiri și binecuvântări de biserici ș. a.

Astfel, în ziua praznicului Anului Nou, Prea Sfințitul Timotei împreună cu P.S. Arhiepiscop vicar Emilian, înconjurați de un mare sobor de preoți și diaconi, au slujit sfânta liturghie arhierescă în catedrala episcopală din Arad. La momentul potrivit, Chiriarhul eparhiei a rostit predica zilei tratând tema „Anul Nou și înnoirea vieții creștine”, în cadrul căreia a insistat asupra înnoirii catehizării tineretului ca și a tuturor categoriilor de credincioși.

În după amiaza aceleiași zile, după tradiția îndătinată, P.S. Episcop Timotei a oferit la reședința episcopală, cu prilejul Anului Nou, o recepție, la care au participat P.S. Arhiepiscop vicar Emilian, angajați ai Centrului eparhial, preoți și credincioși de pe raza municipiului și din parohiile limitrofe, veniți să adreseze Chiriarhului urări de sănătate, îndelungată și rodnică păstorie și tradiționalul „La mulți ani”. Mulțumind pentru urările adresate, Prea Sfinția Sa a exprimat, în cuvinte alese aceleași urări de bine, sănătate și întru toate bună sporire.

Duminică 6 ianuarie a.c., în ziua praznicului Botezului Domnului, Prea Sfințitul Episcop Timotei împreună cu Prea Sfințitul Emilian au slujit sfânta liturghie în catedrala episcopală din Arad. La priceasnă, Întâistătorul eparhiei a tilcuit credincioșilor pericopa evanghelică a praznicului. În continuare, Chiriarhul, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a oficiat slujba sfințirii apei celei mari.

În ziua următoare — praznicul Sfințitului Ioan Botezătorul — Chiriarhul eparhiei a asistat la săvârșirea sfintei liturghii în catedrala episcopală. Din încredințarea Chiriarhului, P. S. Arhiepiscop vicar Emilian a săvârșit, tot în această zi de praznic, sfânta liturghie arhierescă, rostind la momentul potrivit și cuvântul de învățătură al zilei.

În dimineața duminicii din 13 ianuarie, Prea Sfințitul Episcop Timotei a asistat la slujba utreniei în parohia *Frumușeni*, iar în parohia *Fintînele* a luat parte la săvârșirea sfintei liturghii, rostind și predica zilei.

La catedrala episcopală, prăznuirea duminicii de 13 ianuarie a fost marcată de slujirea Prea Sfințitului Emilian.

Duminică 20 ianuarie, Prea Sfințitul Episcop Timotei a oficiat slujba reînnoirii bisericii monument istoric din *Ghelari*. În continuare, P.S. Sa a slujit sfânta liturghie arhierescă în biserica mare a parohiei, rostind la momentul potrivit și cuvântul de învățătură al zilei, în cadrul căreia a răspuns la întrebarea „Bogatul se poate mântui?” La sfârșitul slujbei, Chiriarhul a oficiat slujba parastasului la împlinirea a șase luni de la trecerea la cele veșnice a preotului Florea Nerva.

În după amiaza aceleiași zile, Prea Sfinția Sa a oficiat slujba vecerniei în parohia *Teliuc*, rostind un ziditor cuvînt de învățătură legat de pericopa Apostolului zilei.

În ziua praznicului Sfinților Trei Ierarhi, Prea Sfințitul Episcop Timotei a slujit sfînta liturghie arhierească în biserica purtînd același hram din incinta Seminarului teologic din Caransebeș. La sfîrșitul slujbei, P.S. Sa a participat la festivitățile prilejuite de sărbătoarea patronilor acestui așezămînt de pregătire teologică.

După sfînta liturghie arhierească oficiată la mănăstirea *Hodoș-Bodrog*, la sărbătoarea Întîmpinării Domnului, P.S. Episcop Timotei a slujit apoi sfînta liturghie, în ziua următoare, la mănăstirea *Arad-Gai*, de fiecare dată ținînd cuvîntul de învățătură potrivit citirilor sfînte ale zilei.

Duminică 10 februarie, Prea Sfințitul Episcop Timotei a asistat la sfînta liturghie în parohia *Hunedoara Timișană* din protopopiatul Arad, rostind și aici un bogat cuvînt de învățătură.

La catedrala episcopală, prăznuirea zilei a fost marcată de slujirea sfîntei liturghii arhierești de către Prea Sfințitul Arhiepiscop vicar Emilian. În după amiaza aceleiași zile, P.S. Arhiepiscop Emilian, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a oficiat slujba vecerniei la parohia *Arad Segă I*. La sfîrșitul slujbei, P.S. Sa a rostit un cuvînt de zidire sufletească.

Duminică 17 februarie, în drum spre mai multe parohii din protopopiatele Arad și Ineu, Prea Sfințitul Episcop Timotei a asistat, de dimineață, la slujba utreniei oficiată în parohia *Șepreuș*, la sfîrșitul căreia a adresat celor prezenți un cuvînt de învățătură. În continuare P.S. Sa a slujit sfînta liturghie în biserica parohială din *Cermei*, cu prilejul punerii pietrei fundamentale a noii biserici. La priceasnă, Chiriarhul a rostit un ales cuvînt de învățătură despre „Înșușirile postului adevărat”. La momentul potrivit, Prea Sfinția Sa a hirotesit întru iconom stavrofor pe P.C. Părinte Moise Nica, protopopul Ineului, iar întru iconom pe preotul Petru Lazea, parohul local.

În după amiaza duminicii, Chiriarhul a oficiat slujba vecerniei în bisericile din filiile *Avram Iancu* și *Lunca Teuzului*, unde se află în construcție o nouă biserică.

Duminică 24 februarie — Duminica Ortodoxiei — Prea Sfințitul Episcop Timotei a slujit sfînta liturghie arhierească în catedrala episcopală. Fiind prima duminică din post, Prea Sfinția Sa a prezentat credincioșilor pastorală Sfîntului Sinod dată cu acest prilej și privind colecta Fondului central misionar.

Îndată după sfînta liturghie, Chiriarhul eparhiei, în fruntea unui mare sobor de preoți și diaconi veniți din întreaga eparhie, a oficiat slujba înmormîntării Prea Cuviosului Arhimandrit Timotei Iftimie starețul mănăstirii *Hodoș-Bodrog*.

UȘURAT DE OSTENELILE SALE, ÎNTRU NĂDEJDEA ÎNVIERII ...

Mănăstirea *Hodoș-Bodrog*, una din cele mai vechi din țară, veritabil bastion al Ortodoxiei și piatră de hotăr în partea de vest a țării, și-a pierdut recent, în 21 februarie 1991, cîrmuitorul spiritual în persoana Prea Cuviosului Părinte Arhimandrit *Timotei Iftimie*.

Născut la 5 octombrie 1917 în satul Cucuieti, aparținător comunei Solonț din județul Bacău, a fost al doilea din cei 11 copii ai unor credincioși foarte evlavioși, primind la botez numele Dragomir. Unul dintre frații săi a fost monahul Melchisedec, care își dărmă somnul de veci în cimitirul acestei mănăstiri.

La vârsta de 16 ani, Dragomir a intrat în obștea mănăstirii Secu din ținutul Neamțului, urmînd apoi Seminarul monahal de la Cernica. A primit „chipul îngelesc” (călugăria) la mănăstirea Polovragi din Oltenia. S-a înscris la Academia teologică din Sibiu, ale cărei cursuri le-a frecventat însă numai trei ani, întrucît datorită izbucnirii celui de-al doilea război mondial, a fost trimis la Școala de ofițeri din Sibiu, iar apoi pe front, în linia întâi. În bătălia de la Oarba de Mureș a fost rănit, după care a trecut în rezervă. Și-a încheiat apoi studiile universitare, în anul 1952 fiind declarat licențiat în Teologie al Institutului teologic din Sibiu.

În 1946 a slujit ca diacon la mănăstirea Săraca, unde, concomitent, era învățător la Șemlacul Mic și Butin. Legea din 1948, prin care școala a fost despărțită de Biserică i-a sfîșiat sufletul: între cele două instituții, a ales Biserica, știind că misiunea ei este și de a învăța. A funcționat un timp la mănăstirea „Izvorul Miron” — Românești, după care a fost promovat spiritual la Seminarul teologic din Caransebeș (1957—1965). Din toamna anului 1965, la chemarea episcopului de atunci al Aradului, astăzi P. F. Patriarh Teoctist, s-a stabilit la mănăstirea Hodoș-Bodrog, pe care a rectificat-o din punct de vedere spiritual și material. S-a dovedit un bun administrator refăcînd biserica, turnul clopotniței, chiliile și construind noi anexe. Ani în șir a fost și exarhul mănăstirilor din cuprinsul Episcopiei Aradului.

Datorită unei boli necruțătoare care l-a mistuit dar căreia i-a făcut față cu exemplară smerenie și liniște, în ziua de 17 august 1990 a fost internat pentru prima oară la spitalul municipal din Arad. „Zilele omului fiind numărâte”, răstignit în suferință, în după amiaza zilei de 21 februarie, conștient de ceea ce urma, a sollicitat să i se aprindă lumina. A adăugat: „Mai sînt 20 de minute. Atît numai”. Cu chipul în lumină, în murmurul rugăciunilor obștii, și-a încredințat sufletul Celui de Sus.

Pentru meritele sale pe plan pastoral-misionar și gospodăresc, vrednicul de pomenire patriarhul Justinian i-a acordat rangul de arhimandrit și „crucea patriarhală”.

După ce, în dimineața duminicii din 24 februarie s-a slujit sfînta liturghie arhierescă sub protia Prea Sfințitului Arhiepiscop vicar Emilian, care a rostit și un cuvînt de mîngiere, în continuare a fost oficiată slujba înmormîntării de către un impresionant sobor de ieromonahi și preoți de mir, avînd în frunte pe P. S. Episcop Timotei și P. S. Arhiepiscop vicar Emilian, cu participarea soborului de monahi și a corului bisericii din Felnac. Chiriarhul eparhiei, unul dintre fiii duhovnicești ai decedatului, a rostit un panegiric impresionant privind chipul morții pentru lume a călugărului și elogiînd calitățile sufletești ale celui ce a fost arhimandritul Timotei — smerenia, răbdarea, rugăciunile și sfaturile pentru cei care-l cercetau, uînd cu lacrimile lor străvechile lespăzi ale mănăstirii.

În numele foștilor săi elevi de la Seminarul teologic din Caransebeș, a vorbit P. C. Părinte Emil Roman, vicar administrativ. Personalitatea vrednicului întru pomenire a fost evocată și de către P. Cuv. Daniil Nacu Stoeneșcu, slujitor al mănăstirii Prislop. Din partea Asociației veteranilor de război, filiala Arad, a fost

evidențiată autenticitatea patriotismului soldatului de odinioară, care urma să primească brevetul de sublocotenent în rezervă. Viața și activitatea defunctului a fost evocată de asemenea și de P. Cuv. Protos. Nestor Iovan, urmașul defunctului la conducerea mănăstirii. Păstrînd amintirea neștearsă a activității sale desfășurate în părțile Banatului și ca simbol al relațiilor de dragoste frățească dintre cele două eparhii componente Mitropoliei Banatului, I. P. S. Mitropolit Nicolae a fost reprezentat printr-o delegație condusă de P. On. Părinte Vasile Sechereș inspector eparhial.

În sunet de toacă și în dangătul duos al clopotelor, trupul neînsuflit al defunctului arhimandrit Timotei, însoțit de rudele apropiate, de monahii și monahiile de la diferite mănăstiri (Gai, Prislop, Ferede, Timișeni, „Sf. Ilie de la Izvor”, Vasiova, Nicula, etc.), de un mare număr de preoți și de credincioși, după rînduita înconjurare a bisericii, a fost depus în gropnița ierarhilor eparhiei, grație meritelor sale de excepție, alături de cele ale unui alt stareț vrednic, Augustin Hamzea (1901—1916).

Ca unul care a ostenit în ogorul Bisericii cu atîta rîvnă și a dovedit multă dragoste pentru chipul lui Dumnezeu reflectat în oameni, va fi răsplătit după cuvîntul psalmistului: „Întru pomenire veșnică va fi dreptul”. (Pr. Zaharia Gh. Iova).

După o scurtă dar grea suferință, în zorii zilei de 5 ianuarie 1991, spre regretul credincioșilor parohiei Arad centru, a trecut la cele veșnice la vîrsta de 71 de ani preotul iconom stavrofor *Gheorghe Căvășdan*.

S-a născut în comuna Gepiu, jud. Bihor, din părinți agricultori, buni credincioși ai Bisericii noastre. După absolvirea școlii primare în satul natal, a urmat școala normală din Oradea. Simțînd încă din tinerețe o rîvnă deosebită pentru cele sfinte, adormitul în Domnul a urmat, în continuare, Teologia, obținînd titlul de licențiat. În anul 1944 a fost hirotonit preot de către vrednicul de pomenire episcopul Andrei Magieru.

Timp de 45 de ani, preotul Gheorghe Căvășdan a desfășurat o bogată activitate misionară și pastorală la mai multe parohii, între care: Ceala, Mîsca, Micălața Veche (1948—1974) și Arad centru (1974—1991). Ca urmare a zelului depus în activitatea bisericească și a calităților sale organizatorice, vrednicul de amintire preotul Gheorghe Căvășdan a împlinit de-a lungul anilor și funcții administrative și de conducere, precum aceea de inspector bisericesc (1965—1967) și vicar administrativ (1967—1974). În semn de recunoaștere a meritelor sale, a primit distincțiile de iconom stavrofor și „cruce patriarhală”.

Slujba prohodirii rămășițelor pămîntești ale preotului Gheorghe Căvășdan a fost oficiată în ziua de 7 ianuarie a.c. în catedrala din Arad, în prezența Prea Sfințitului Episcop Timotei și a Prea Sfințitului Arhiereu vicar Emilian. Necrologul a fost rostit de către P. C. Părinte Teodor Greuceanu, iar P. C. Părinte Traian Micoroi, consilier eparhial, a evocat în cuvinte alese viața și personalitatea defunctului, momente mai importante din activitatea sa preotească.

Regretat de membrii familiei, de preoții și credincioșii parohiei Arad - centru, în dangătul clopotelor, trupul neînsuflit al adormitului în Domnul a fost depus în cavoul familiei, de la cimitirul „Pomenirea”, spre veșnică odihnă.

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Episcopia Aradului, *Istorie. Viața culturală. Monumente de artă*. Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, 1989, 318 pp + 87 ilustrații.

În șirul lucrărilor editate de Eparhia Aradului, se numără la loc de cinste și respectiva monografie.

Lucrarea este structurată cronologico-sintactic, pe zece capitole: Istoria Eparhiei Aradului; Istoria vieții bisericești a românilor hunedoreni; Cartea veche românească în Eparhia Aradului; Cultura bisericească în Eparhia Aradului în trecut și astăzi; Învățământul teologic la Arad; Institutul pedagogic (Preperendia) din Arad; Dezvoltarea școlilor populare românești pe teritoriul Eparhiei Aradului; Activități și instituții culturale în Eparhia Aradului; Vechile biserici de zid din Eparhia Aradului și pictura lor și Bisericiile de lemn din Eparhia Aradului. Urmează cîte un indice de nume și de locuri, precum și rezumatele în limbile franceză și engleză, care conferă lucrării o mai largă posibilitate de utilizare.

Cartea a fost alcătuită cu participarea unui colectiv de autori compus din: pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, de la Institutul teologic Universitar din Sibiu, coordonatorul lucrării, preot dr. Gheorghe Lițiu din Oradea, cercetător dr. Ioana Cristache-Panait de la Institutul de Istoria Artei din București, prof. dr. Vasile Popeangă, din Arad și dr. Radu Popa de la Institutul de Arheologie din București.

În cele zece capitole se urmărește evoluția istorică a Eparhiei Aradului. Sînt tratate aspecte ale vieții bisericești, sociale, culturale și școlare, toate acestea intrînd sub cupola Bisericii strămoșești de pe aceste meleaguri, cu atît mai mult cu cît în desfășurarea evenimentelor din veacurile precedente, Biserica Ortodoxă a avut mereu un rol covîrșitor.

În capitolul I, semnat de pr. dr. Gheorghe Lițiu, sînt prezentate încercări mai vechi pentru întocmirea istoriei eparhiei Aradului: inițiative, autori și lucrări. „Acela care avea să tragă brazdă adîncă pe terenul istoriei eparhiei Aradului a fost profesorul de teologie Vasile Mangra, ajuns în 1916 mitropolit al Aradului” (pp. 9—10). Preotul profesor dr. Teodor Botiș a publicat impunătoare monografie *Istoria școlii normale (Preparandia) și a Institutului teologic ort. rom. din Arad*, iar preotul dr. Gheorghe Ciuhandu (1875—1947) *Triumful Ortodoxiei la Arad, Din viața episcopului Nestor Ioanovici al Aradului. Români din Cîmpia Aradului de acum două veacuri*, premiată de Academia Română. Preotul profesor dr. Ștefan Lupșa (1905—1964) a alcătuit *Istoria eparhiei Aradului* în manuscris (p. 13), alte contribuții aducînd profesorul dr. Silviu Dragomir, Ed. I. Găvănescu și alții. Sînt oferite, apoi, stiri despre viața bisericească în părțile Aradului pînă la începutul secolului al XVIII-lea — viața creștină în epoca etnogenezei poporului român în părțile de vest ale țării, mărturii istorico-literare și vestigii arheologice, confruntarea cu prozelitismul apusean, primele episcopii ortodoxe în vestul țării, cea a Ienopolei și a Lipovei (pp. 17—29). În partea a doua (perioada 1706—1828) este tratată Episcopia Aradului sub ierarhi ortodocși sirbi (pp. 30—49), iar partea a treia cuprinde Episcopia Aradului sub ierarhi ortodocși români, pînă la realizarea Statului Național Unitar Român (pp. 50—68). Partea finală a acestui capitol cuprinde dezvoltarea Episcopiei Aradului după 1 Decembrie 1918, respectiv pînă în contemporaneitatea noastră (pp. 69—79).

În capitolul II, semnat de preot prof. dr. Mircea Păcurariu, se prezintă, un scurt istoric al vieții bisericești a românilor din actualul județ Hunedoara, care

pină în 1949, au făcut parte, sub raport administrativ-bisericesc din Arhiepiscopia Sibiului (p. 81): aşezarea geografică, frumuseţile şi bogăţiile ale acestei importante părţi de ţară, urme istorice şi artistice care atestă vechimea şi continuitatea românească neîntreruptă atingând perioada paleoliticului, cu etnogeneza dacoromană, Sarmisegetuza din Munţii Orăştiei, capitala romană Ulpia Traiana Sarmisegetuza, nu departe de Haţeg etc. Această ţară este numită în cel mai vechi document — diploma regelui Bela IV al Ungariei dată cavalerilor ioaniţi în 1247 — „ţara Litus”, a voievodului Litovoi, de care ţinea şi „Ţara Haţegului”. Din aceste părţi se ridică, în secolul XV, eroul vestit Iancu de Huneadoara şi tot de aici s-a pornit mişcarea împotriva asupririi naţionale şi sociale din anul 1784, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan. Apoi, „Craiul” Munţilor Apuseni, Avram Iancu, între 1848—1849, a dus lupta de emancipare a românilor în aceste părţi. Tebea cu gorunul lui Horea şi moşmintele lui Avram Iancu, Ioan Buteanu şi Simion Groza, Baia de Criş, fosta capitală a Zărandului, sînt locuri şi nume ce aparţin „moşilor” din aceste străbune meleaguri. N-au lipsit nici iubitorii de lumină slovei: Ioan Budai-Deleanu, Nicolae Densuşianu, Aurel Vlaicu, dr. Silviu Dragomir etc. (pp. 83—84).

Capitolul III, semnat de dr. Ioana Cristache-Panait, scoate în evidenţă faptul — că circulaţia vechii cărţi româneşti semnifică momente decisive pentru apărarea şi consolidarea unităţii naţionale româneşti. Pe raza eparhiei Aradului, cercetătorii au adunat un adevărat tezaur (ce dovedeşte prezenţa cărţii româneşti, în ciuda dominaţiei politice străine şi circumstanţelor de cele mai multe ori ostile. Printre cărţile cele mai valoroase care s-au bucurat de largă circulaţie în eparhie se numără *Liturghierul* lui Măcarie, tipărit în anul 1508 la mănăstirea Dealu, *Cazania* lui Varlaam (Iasi, 1643), *Pravila* lui Matei Basarab (1652), precum şi alte cărţi tipărite la Buzău, Tirgoviste, Snaşov, Rîmnice sau Bucureşti.

Un interes aparte prezintă capitolul *Cultura bisericească în eparhia Aradului în trecut şi astăzi*, semnat de pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, care insistă asupra realităţilor cu care au fost confrun-

taţi românii. În ciuda unor condiţii potrivnice, au dezvoltat o artă bisericească „populară” locală, cu biserici de zid, dar mai ales din lemn, a căror existenţă urcă documentar pînă în secolul XIV. Mănăstirea Hodoş-Bodrog, atestată documentar în 1177, a reprezentat un important centru cultural slavo-român la graniţa de vest a ţării. Au existat numeroşi copişti, ale căror nume devin cunoscute din primele decenii ale secolului XVIII, veniţi din Ţara Românească (preotul Constantin Alexandru Rîmniceanul), din Moldova (Vasile Sturze, Agaton) sau autohtoni (cîntăreţul Ioan din Hălmagiu, iar puţin mai tîrziu, preotul erudit Nicolae Horga Popovici din Seleş). Se reliefează activitatea dascălilor „Preparandiei” şi ai Institutului teologic (1822) din Arad, cu apariţia, ceva mai tîrziu, a periodicelor bisericeşti „Speranţa”, „Lumina” şi „Biserica şi şcoala”. După 1918, datorită episcopilor Grigorie Comşa şi Andrei Magieru, oraşul Arad devine un important centru cultural-teologic. În ultimele decenii, în paginile revistei Mitropoliei Banatului, au apărut valoroase studii şi articole semnate de teologi şi preoţi din cuprinsul eparhiei.

Preocupat de numeroase probleme ale istoriei eparhiei al cărei fiu este, preotul prof. dr. Mircea Păcurariu, prezintă în capitolul următor, *Învăţămîntul teologic la Arad*, cadrul istoric în care a apărut şi s-a dezvoltat şcoala arădeană, arătînd că în anul 1812 s-a deschis „preparandia” (şcoala pedagogică), iar după zece ani, o şcoală clericală, respectiv Institutul teologic de doi ani, apoi de trei ani, primul profesor al acesteia fiind Gavril Raţ (1822—1835). Sînt amintiti succesiv Miron Romanul (1857—1869), viitorul mitropolit al Ardealului, Iosif Goldiş, viitorul episcop al Aradului (1869—1874), Vasile Mangra (1875—1893), Roman Ciorogariu (1887—1889; 1892—1917), viitorul episcop al Oradiei; Trifon Lugojan (1897—1922). La începutul veacului nostru: Teodor Botiş (1900—1938), director şi apoi rector, dr. Simion Siculo-van (1925—1948), dr. Ilarion Felea (1938—1948), ş.a.

Profesorul dr. Vasile Popeangă, cunoscut cercetător al istoriei din părţile Aradului şi preşedinte al filialei din Arad a Societăţii de Ştiinţe Istorice, prezintă, în capitolul intitulat *Institutul pedagogic (Preparandia) din Arad*, această reputată

școală ce și-a deschis porțile cu renumiți dascăli precum: D. Tichindeal, C. Diaconovici-Loga, Ion Mihut și Iosif Iorgovici. Se subliniază valoarea acestei instituții de învățămînt pentru consolidarea educației cu caracter confesional în timpul dualismului austro-ungar. Aici s-au remarcat: L. Petrovici, T. Ceantea, P. Pipos, I. Petreanu și A. Sădeanu, prin gîndirea pedagogică cuprinsă în manualele și studiile publicate. În toamna lui 1918, profesorii și elevii școlii au devenit adevărați combatanți pentru realizarea Marii Uniri. În anul 1927, Școala normală confesională — vechea Preparandie — a fuzionat cu Școala normală de stat formînd astfel o singură școală pedagogică.

Dezvoltarea școlilor populare românești pe teritoriul eparhiei Aradului este cel de-al doilea capitol semnat de prof. dr. Vasile Popeangă, care pune în lumină tradiția școlară de pe aceste meleaguri. Printre altele, se arată că la 15 decembrie 1532, Ion Zapolya a fost întîmpinat cu cîntece de către școlarii din Covășinț, o așezare locuită numai de români, ceea ce dovedește că școlarii erau odraslele acestora. În „Conscripția” din 1758 a eparhiei Timișoarei se găsesc date ce reflectă activitatea unor dascăli din părțile Aradului. Dezvoltarea școlilor confesionale românești a determinat la Curtea din Viena, elaborarea de legi și regulamente — *Regulae directivae* (1774). În timpul Revoluției de la 1848, Vincentiu Babeș a solicitat să se respecte dreptul românilor la educație în limba maternă. Ulterior, pentru școlile confesionale, a apărut „Statutul organic” din 1869, care a adus noi îmbunătățiri. Această acțiune continuă și în deceniile următoare.

Capitolul intitulat *Activități și instituții culturale în eparhia Aradului*, semnat de același prof. dr. Vasile Popeangă, ilustrează emulatia culturală prin difuzarea de cărți, transcrierea unor dintre ele, crearea de biblioteci parohiale și școlare, etc. Vechile cărți românești, tinărite la București, Rimnicu-Vilcea, Tirgoviste, Iași, pătrund pînă în vestul țării. În timpul anului școlar 1914—1915, pe teritoriul eparhiei funcționau 123 biblioteci școlare. Unele cărți și manuale sînt tipărite la tipografia „Diecezana”. Episcopia Aradului stimulează toate acțiunile destinate să contribuie la promovarea culturii și la afirmarea unitară a românilor.

Capitolul următor, *Vechile biserici de zid din eparhia Aradului și pictura lor*, aparține cercetătorului dr. Radu Popa, care afirmă că prin cele 80 biserici, monumente istorice de zid existente în perimetrul său, eparhia se numără printre cele mai bogate ținuturi de moștenire și tradiție istorică și culturală românească. Se enumeră bisericile din StreisIngeorgiu, Densuș, Strei, Crișcior, Peștera, etc. din secolele XII—XIV. De asemenea, sînt menționate vechile mănăstiri, Prislop, de la finele veacului XIV și Hodoș-Bodrog (actuala biserică datează de la mijlocul secolului al XV-lea, însă documentar se cunoaște un monument bisericesc din secolul XII). Sînt amintite apoi bisericile din Nucșoara (sec. XIII—XIV), „Sf. Nicolae” din Hunedoara (sec. XV). Cel mai vechi ansamblu de pictură murală se păstrează în biserică din StreisIngeorgiu din 1313—1314.

Capitolul *Bisericile de lemn din eparhia Aradului*, semnat de dr. Ioana Cristache-Panait, încheie lucrarea. Autoarea stăruie asupra numeroaselor biserici din lemn, dar care, în majoritatea lor, au dispărut, fără a lăsa indicii cu caracter artistic. Bisericilor existente trebuie să li se acorde în continuare grija cuvenită în vederea conservării lor.

În ansamblul ei, lucrarea este cu atît mai valoroasă cu cît este prima încercare de acest gen, grație părintelui prof. dr. Mircea Păcurariu care și-a asumat sarcina coordonării întregului material alcătuit de autori. Evocăm importanța ei și nu facem abstracție de rolul pe care îl are ca „Dreptar” pentru cei ce se vor apleca asupra istoriei bisericești, culturale și sociale din aceste părți de țară. Se remarcă în primul rînd ierarhii eparhiei, care au dovedit rîvnă în conservarea și fortificarea Ortodoxiei. Așa bunăoară, episcopul Isaia Diaconovici, de la începutul secolului XVIII, datorită combaterii prozelitismului catolic, a fost supranumit „singurul balaur și stîlp și razim care a mai rămas în imperiu” (p. 32). Datorită capacității lor personale, integrității spirituale și folosului adus Bisericii-Mame, alții au fost promovați mitropoliți, ca sînt exemplul episcopii Vișentie Ioanovici, Isaia Antonovici, Pavel Nenadovici, Proconie Ivascoyici (mitropolit la Sibiu, iar apoi patriarh la Karloviț), Ioan Meșianu, Ioan Papp (locțiitor de mitropolit) și alții.

Circulația cărții vechi românești a contribuit substanțial la menținerea unității de limbă între românii din cele trei provincii. La acestea se adaugă și contribuția unor cărturari plecați din acest perimetru geografic spre alte ținuturi românești. Printre aceștia se numără Moisse Nicoară (1785—1862), care, silit să părăsească locurile natale, s-a pus în slujba învățămîntului românesc, din Țara Românească, asemenea lui Gheorghe Lazăr; Petru M. Cîmpeanu din Otlaca (Grăniceri), absolvent al „Preparandiei” arădene, devenit profesor de Filosofie la Academia Mihăileană din Iași și membru de onoare al Academiei Române (†1893); Dimițrie Stoica din Lipova (1814—1889), fost profesor de limba latină la Academia Mihăileană și la Seminarul de la Socola. Alături de ei, Constantin Diaconovici-Loga (1770—1850) din Caransebeș, ajunge revizor al cărților românești care se tipăresc la Buda și este primul învățător la școala românească din Pesta, iar apoi profesor la „Preparandia” din Arad.

Dincolo de întregul conținut al cărții, de toate aspectele evocate, ce rămîn importante și valoroase, trebuie să remarcăm, din nou, că lucrarea reflectă un început în acest domeniu, o adevărată operă de pionierat, ce trebuie continuată și adîncită. N-au fost utilizate toate rezultatele cercetărilor științifice efectuate în ultimul deceniu, parte din ele publicate, iar bibliografia la care se recurge este mult prea clasică. Materialele arhivistice de care se face uz nu includ, nici pe departe, pe cele existente în arhive străine, care proiectează o lumină complementară și împlinesc conturarea fenomenului istoric (arhivele din Iugoslavia, cele din Viena și Budapesta, ca zone de incidență). Din aceleași motive, personalitatea unor episcopi ai Aradului din cursul evului mediu a fost prezentată insuficient și neconvingător (ca spre exemplu, Ioanichie Martinovici, asupra căruia trebuia să se reflecteze mai mult cu privire la condițiile politico-sociale în care si-a desfășurat năstoria și mai ales asupra faptului că există motive întemeiate care demonstrează atitudinea sa clar ortodoxă).

Astăzi, sub auspiciile adevăratei libertăți adusă de Revoluția românească din decembrie 1989, este necesară revizuirea prezentării ierarhilor din perioa-

da interbelică și, mai ales, a celor care au trăit impactul dictaturii totalitariste și ateiste de tristă memorie. La ora actuală se publică studii eliberate de constrîngerii în care sînt prezentate fapte istorice autentice, documentate, asupra cărora nu pot exista îndoieli și care trebuie incluse în viitoarea și cuprinzătoare monografie a eparhiei. În acest cadru trebuie neapărat inclusă și istoria școlii arădene, care s-a născut, a gestat și s-a dezvoltat sub auspiciile Episcopiei, dar care, pînă acum, a fost prezentată trunchiat și de foarte multe ori la distanță de conducerea bisericească, din aceleași motive enunțate mai sus.

La capătul acestor considerații, îndreptăm gîndul nostru către cei ce au ostenit la alcătuirea și editarea acestei cărți, în primul rînd față de P.S. Episcop Timotei, care îi semnează și o „Precuvîntare”. Am lăsat în mod intenționat această parte la sfîrșit, pentru a reproduce ceea ce Prea Sfinția Sa evoca și anume: faptul că această monografie este „doar o sinteză a unui material documentar bogat, care să permită și jalonarea valabilă altor investigații ulterioare”, pentru ca adevărata monografie a Eparhiei Aradului să reflecte ceea ce această eparhie de excepție — prin valorile istorice, arheologice și culturale pe care le adăpostește în ansamblul Bisericii Ortodoxe Române — reprezintă în circuitul cultural și științific al Ortodoxiei românești și al poporului român.

Preot ZAHARIA GH. IOVA

File din Biblie, Editura „Literatura artistică din Chișinău”, Chișinău, 1990, 372 pp.

File din Biblie este titlul sub care se grupează o bună parte din Sfînta Scriptură. Prin această lucrare se bate din nou la poarta pe care luminătorul Basarabiei, mitropolitul Gavriil Bănulescu, a deschis-o în anul 1819, dăruind credincioșilor săi Biblia, în graiul strămoșilor noștri. Poarta aceasta a graiului matern, a fost de atunci deseori închisă și ferecată, dar n-a putut fi distrusă.

Îndeplinind o slujire spirituală, frații din Chișinău publică un fel de „Mică Biblie”, cu titlul de mai sus. Volumul conține foaia de titlu a Bibliei mitropo-

litului Gavriil Bănulescu, un „Cuvînt înainte” de Paul Miron, iar din textul biblic Facerea, Ieșirea, Cartea I-a a Regilor, Cartea a II-a a Regilor, Pildele lui Solomon, Isaia, Amos, Sfînta Evanghelie după Ioan, Faptele Sfinților Apostoli, Epistola către Romani a Sfîntului Apostol Pavel, Epistola sobornicească a Sfîntului Apostol Iacov și Întîia Epistolă sobornicească a Sfîntului Apostol Petru.

În „Cuvînt înainte”, Paul Miron tratează despre Sfînta Scriptură în general, pornind de la numirea „Ta biblia” — cărțile, și sfîrșind cu anul 1982, cînd s-a tipărit pentru ultima dată Sfînta Scriptură în românește. Profesorul Paul Miron arată că primii creștini, recunoscînd în Iisus din Nazaret pe Mîntuitorul, Mesia din viziunile profeților, au adoptat scrierile Vechiului Testament, la care au adăugat un alt număr de cărți referitoare la Iisus, adică Noul Testament, anunțat mai ales de profetul Ieremia. Astfel, Vechiul și Noul Testament au alcătuit Biblia, sau Sfînta Scriptură. De la primele pagini ale Sfîntei Scripturi, cititorul întîlnește pe Dumnezeu. Care se descoperă prin cuvînt. Prin Dumnezeu, lumea se zideste, oamenii se mișcă, acționează, se întîmplă fapte și lucrări noi. Dumnezeu vorbește lui Avraam, lui Moise, profeților, după cum vesteste Sf. Evanghelist Ioan: „La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul”. Întîliul canon s-a alcătuit în secolul V î.d. Hristos, cuprinzînd Vechiul Testament, redactat în limba ebraică și apoi în limba greacă, așa numita Septuaginta.

Autoorul prefetei înșiră apoi cărțile Vechiului Testament, de la Facerea pînă la Rugăciunea lui Manase, apoi Noul Testament, de la Evanghelia după Matei și pînă la Apocalipsa Sfîntului Ioan de la Patmos. Apoi tratează despre împărțirea Bibliei, primele traduceri ale Bibliei: *Vetus Syra*, din veacul al II-lea, traducerea gotică a lui Ulfila din secolul IV, *Vetus latina*, *Vulgata* lui Ieronim (sec. IV), Bibliile tipărite după 1455, în limbile greacă, germană, franceză, rusă, menționînd că la noi cele mai vechi texte biblice datează din veacul al XVI-lea — Psaltirea Scheiană, Voronetiană, Psaltirea Hurmuzachi. Obiect de atenție este *Palia* de la Orăștie din 1582.

Cel mai vechi text din Noul Testament s-a păstrat în *Evangheliarul* de la

Sibiu (1553), prima traducere integrală a Noului Testament fiind cea de la Alba Iulia (1648), legată de mitropolitul Simeon Ștefan. Cel mai important monument al culturii religioase românești este Biblia de la 1688. O revizuire a Bibliei din 1688 este ediția de la Blaj din 1795. Se înșiră, apoi, toate Bibliile tipărite pînă la cea din 1982, încheind cu concluzia că Sfînta Scriptură este cartea cea mai larg răspîndită din lume.

Facerea este cea dintîi carte a Bibliei și tot Facerea este cartea începătoare a lucrării de care ne ocupăm. Textul biblic al Facerii este precedat de două pagini, în care se face istoricul cărții, conținutul, sensul unor texte, părți din Facere folosite în tipicul Bisericii, cu deosebire la Vecernie în timpul Postului Mare, pentru a pregăti pe credincioși să întîmpine bucuria Sfințelor Paști.

Împreună cu celelalte patru cărți ale Pentateuhului, Ieșirea stă la baza religiei creștine, pentru care a devenit carte canonică. Importante pasaje din cartea Ieșirii se citește și se cîntă în Biserică. În volumul acesta se redau numai două cărți din Pentateuh. Urmează Cartea Întîia a Regilor din care învățăm cîte greutăți întîmpină cu ei înșiși credincioșii, cînd vor să instituie Împărăția lui Dumnezeu pe pămînt. Reținem din prefata la Cartea a II-a a Regilor că „Sfinții Părinți au stabilit o paralelă între viața lui David și cea a lui Hristos, „Regele spiritual”. Urmează Pildele lui Solomon. Reținem din cuvîntul introductiv că „scrierea numită Cartea Pildelor conține ziceri, parabole sau alegorii, observări asupra naturii și a oamenilor cu o aplicație morală. Experiența Pildelor este experiența unei lumi întregi. Din Sfînta Scriptură ni le-am însușit și noi, îmbogățindu-ne tezaurul spiritual.”

În ceea ce privește cartea profetului Isaia (următoarea care apare în volum), se face biografia profetului și se arată apoi că „Isaia a ridicat glas ca să înalte sufletele ne oămeni, să aibă încredere în Dumnezeu și să se supună Lui. Profetul protestează împotriva lucrărilor nefaste ale conducătorilor, în spatele cărora se ascunde exploatarea oamenilor.” Profetul, un poet de geniu al Bibliei, a fost un erou național. El ne prezintă un Dumnezeu sfînt, tare, puternic, care va trimite pe Mesia să aducă pace și dreptate în lume.

Dintre profeți, afară de Isaia, este reprodus numai textul cărții lui Amos, care își ridică glasul cu putere înfierind corupția, deosebirile dintre clasele sociale și nedreptatea. El devine apărătorul celor slabi împotriva celor puternici, al săracilor împiați de bogați și amenință cu judecata lui Dumnezeu. Într-un stil simplu și robust, cu imaginile unui om de la țară (căci profetul a fost păstor), Amos anunță o războare aspră.

Din Noul Testament se reproduce Sfânta Evanghelie după Ioan, asupra căruia reținem următoarele aprecieri: „Sfântul Ioan Evangelistul a fost unul din stlpai comunității creștine, pentru care a primit cununa de martir. Citind această Evanghelie scrisă într-o limbă deosebit de poetică, îi înțelegem țelul final: recunoaștem în Iisus pe Mesia Cel promis, Fiul lui Dumnezeu, ca să dobândim viața. Pentru că Iisus este într-adevăr Cel trimis de Tatăl, „Calea, adevărul și viața.” În ceea ce privește Faptele Sfintilor Apostoli, care este o continuare a Evangheliei după Luca, în care se desfășoară în culori vii istoria devenirii creștinismului, se descrie într-o limbă îngrijită și captivantă viața primilor creștini, dificultățile primelor comunități, bucuriile și suferințele lor. Ca o istorie a originii creștinismului, cartea se citește în întregime, în cursul anului liturgic, nu numai ca o documentare autentică ci și sub raport doctrinar, în care sint redate principalele texte din Sfânta Scriptură care au condus la credința în Hristos.

Cu privire la cartea următoare, Epistola către Romani a Sfintului Apostol Pavel, se face descrierea, personalității autorului, cel mai important dintre misionarii creștinismului. În epistolă, Apostolul Neamurilor explică lămurit cum își înțelege el misiunea de a propovădui creștinismul. Aflăm expunerea cea mai completă a mesajului paulin care ne învață că Evanghelia este puterea de care se folosește Dumnezeu pentru a mântui pe toți cei care cred.

Penultima scriere biblică, reprodusă în volum, este Epistola Sfintului Apostol Iacov. Epistola este un ansamblu de povești morale, destinate lecturii. Semnalăm învățătura că faptele bune sînt o necesitate, fiindcă „credința fără fapte este moartă.” În prefață se mai arată că taina Sfintului Maslu se întemeiază pe cap. 5,

14 din Epistola Sfintului Iacov.

În ceea ce privește ultima scriere biblică reprodusă în volum, Întia Epistolă a Sfintului Apostol Petru, reținem aprecierea că „scrierea aceasta dă sfaturi practice în privința datoriilor civice, a relațiilor dintre stăpîni și servitori, a respectului mutual dintre soți, a vieții de obște și a atitudinii față de străini. Epistola împărtășește primele noțiuni de teologie creștină, ca de pildă, răscumpărarea noastră prin moartea lui Hristos, puterea izbăvitoare prin credință și viața cea înnoitoare prin Botez.

File din Biblie este o carte destinată trebuințelor spirituale ale școlilor medii, dar, prin calitatea sa, volumul poate fi încredințat tuturor credincioșilor în general. De aceea, îngrijitorii cărții au folosit cele mai reprezentative ediții ale Sfintei Scripturi, precum: Biblia tipărită la București în 1975, „La Bible de Jérusalem” (Paris 1981), „Traduction oecuménique de la Bible”, (Paris 1981), „Die Bibel Deutsch” (1982), „La Biblia”, (Roma, 1985), „The Holy Bible” (Miami 1986), „La Bible” (Paris 1988), etc. În istoria cărților sfinte la români, ediția *File din Biblie* rămîne excelentă prin text, prin notele și comentariile profesorului Paul Miron, ca și prin prezentarea grafică oferită de Isaia Cîrmu și responsabilul de ediție Elsa Lüder. În ceea ce privește înfățișarea exterioară, ea este o carte făcută să placă.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

Dr. Petru Bona, Nicoleta Gumă, Lt. col. (r) Liviu Groza, *Caransebes, 700 de ani de atestare documentară (contribuții monografice)*, Caransebes, 1990, 170 pp.

Caransebeșul, străveche vatră românească, centru mănăstiresc și scaun vladicesc, cetate de graniță cu cărțuri renumite, cu societăți culturale, tipografie, librării și școli vestite care au răspîndit razele binefăcătoare ale științei de carte plină în cele mai îndepărtate colțuri ale Banatului, a sărbătorit, nu cu mult timp în urmă, 700 ani de atestare documentară. Între manifestările culturale consacrate acestui eveniment se înscrie și apariția acestei lucrări, căreia cei trei autori i-au adăugat peste 100 ilustrații.

În prefață se menționează că această lucrare se dorește a fi „o completare a documentatei monografii a orașului, apărută în anul 1909 sub semnătura lui Andrei Ghidiu și Iosif Bălan”. Urmează un număr de patru pagini afectate „Cadrului natural”, din care reținem constatarea că „beneficiind de condiții naturale deosebit de prielnice, Caransebeșul s-a manifestat încă de timpuriu ca un important centru al vieții politice, economice și culturale din acest colț de țară, cunoscând astăzi o dezvoltare complexă sub aspect economic-social, edilitar-urban și pe planul vieții spirituale”.

Cel mai extins capitol al lucrării, „File de istorie” (pp. 11—147), pune în evidență, pe baza descoperirilor arheologice, a documentelor și a lucrărilor de specialitate, principalele momente din trecutul acestei localități, cu începere din paleoliticul superior și până astăzi. În acest cadru este cuprinsă și „viața bisericească care cunoaște o dezvoltare mereu crescândă”, afirmație întărită de descoperirea, în anul 1988, a unei biserici ortodoxe în centrul orașului, ce datează de la sfârșitul secolului XIII sau începutul celui următor. Este reliefat, apoi, rolul deosebit pe care l-a avut Biserica în păstrarea ființei noastre naționale, ca și contribuția unor slujitori ai acesteia — clerici de mir și episcopi — la dezvoltarea culturii locale.

Dincolo de importanța lucrării, sînt necesare totuși cîteva precizări și rectificări. Așa bunăoară, autorii notează că „Încă din 1847, secția românească a Institutului teologic de la Vîrșet se mută la Caransebeș” și că „În anul 1924 Institutul teologic se transformă în Academie teologică” (p. 121), deși se știe cu certitudine că secția românească a Institutului teologic de la Vîrșet a fost transferată la Caransebeș de episcopul Ioan Popasu. În toamna anului 1865, iar ridicarea acestui Institut la rang de Academie a avut loc în timpul păstoririi episcopului Iosif Traian Badescu, în anul 1927. De asemenea, se mai menționează că biserica „Sf. Gheorghe” a suferit unele modificări în timpul „episcopului” Ioan Tomici (p. 128), dar acesta a fost de fapt protopop și director al școlilor române din Caransebeș.

Monografia se încheie cu o bibliografie selectivă, cu rezumatele în limbile franceză, engleză și germană, cu nume-

roase reproducere, planul și harta turistică a orașului.

Nu încapă îndoiala că autorii au depus ample strădanii în alcătuirea acestei remarcabile monografii, dar care totuși, după propria lor aserțiune „constituie doar un început pe care se poate broda un studiu mai bogat, atît în formă, dar mai ales în conținut”.

Preot prof. IONEL POPESCU

Preot Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din R. Ungară*, Cărțile „Dunărea”, Budapesta, 1990, 286 pp.

Un merit deosebit al comunității românești din Ungaria, mai precis al elementelor consacrate activității culturale, îl constituie cercetările privind trecutul istoric și prezentul social al comunității. O realizare valoroasă, în acest sens, o constituie această lucrare, apărută recent, aparținînd regretatului vicar Teodor Misaroș.

Obiectivul lucrării este redat de autor în „Introducere” menționînd că: „Pînă în prezent nu a apărut nici o lucrare sau studiu care să prezinte atît istoria comunităților bisericești ortodoxe române, cît și strădaniile care au premers înființării acestor organizații. Scopul prezentei lucrări este de a umple, cel puțin în parte, această lacună” (p. 5). Străbătînd conținutul, constatăm cu ușurință și cu satisfacție că scopul a fost împlinit. Într-uit lucrare reusește să ne edifice complet asupra celor 19 comunități bisericești ortodoxe care cuprind aproape întreaga populație românească din Ungaria.

Comunitățile bisericești românești, prezentate în cuprinsul lucrării, sînt: Aletea, Avateu, Bătania, Bichis, Bichisciaba, Budapesta, Cenadul-Unguresc, Chitighaz, Ciorvaș, Cristor, Darvas, Gyula I, Gyula II, Jaca, Micherechi, Peterd, Otlaca-Purtă, Săcal și Veherd. Fiecăreia dintre ele i se prezintă, pe capitole așezarea geografică și primele date istorice, întemeierea comunității bisericești, preoții, școala confesională, casa parohială, vechile cărți de slujbă și obiecte sau odoare.

De interes deosebit sînt datele de ordin istoric ce privesc comunitățile. Astfel, referitor la Gyula I, aflăm că: „În

urma unor săpături care s-au întreprins în preajma oraşului, au ieşit la lumină ruinele unei biserici, altarul căreia este aşezat spre răsărit, în stil roman. Biserica datează din anul 1295 cînd „un preot cu numele Petru, plătea o zeciuială anuală de 20 bani” (p. 122). Prin datele privind trecutul religios ortodox român, se dezzvăluie şi vechimea localităţii.

O informaţie documentară şi mai veche asupra trecutului istoric privind teritoriul Ungariei se referă la comunitatea din Săcal, întrucît „ea a existat pe timpul stăpînirii romane. Acestea se adevăreşte prin cei 20 de arginţi descoperiţi în anul 1965 în imediata apropiere a comunei. Aceste monede datează din timpul lui Iulius Caesar (60 î.d.Hr.)” (p. 186).

Interesante date de ordin istoric sînt cuprinse în capitolele privind şcolile confesionale contemporane cu cele din Transilvania, înfiinţate sub imperiul lumînismului. Astfel, în comunitatea din Gyula I, „pe lângă biserică, încă din timpurile îndepărtate, a existat o şcoală întretinută de comunitate. Despre prima şcoală avem date precise încă din anul 1771. Învăţătorul acestei şcoli a fost Ioan Dehelean, de rit grec neunit, care a învăţat pe cei 14 copii şi o fată în limba vlahă şi sîrbă” (p. 133). Tot în secolul XVIII, în Bichis, „şcoala confesională a trebuit să existe de cînd a luat fiinţă comunitatea bisericească. Aceasta rezultă din socotelile din anul 1794, unde se aminteşte plata dascălului” (p. 55). În secolul XIX, toate comunităţile s-au bucurat de şcoli proprii. Printre acestea, pentru comunitatea Gyula II se menţionează că „şcoala confesională din această parohie a luat fiinţă odată cu întemeierea parohiei, deci în anul 1834” (p. 147) dovedindu-se astfel că Biserica Ortodoxă a fost un factor decisiv în promovarea învăţămîntului şi a întregii culturi.

Spre a ne edifica asupra modului cum sînt prezentate în această lucrare comunităţile româneşti din Ungaria, redăm cîteva relatări privind comunitatea din Micherechi. Printre datele cele mai interesante, reţinem că „Micherechi este singura comună din Ungaria ai cărei locuitori, aproape în întregime, sînt români. De la primele ştiri, pe care le avem în legătură cu vechimea acestei localităţi, încă din secolul al XII-lea şi pînă azi, figurează sub această denumire” (p. 155). Credinţa

puternică a locuitorilor, manifestată şi astăzi, se dovedeşte şi prin „foaia urbană” din 1773, în care se arată că „domnia s-a învoit ca locuitorii să-şi aducă preot la cele 30 de case” (pp. 155—159), ca o excepţie, căci după legile în vigoare numai comunităţi cu minimum 100 case aveau dreptul la preot. Primul preot, Ioan Bordas, începînd din 1773, a susţinut şi învăţămîntul, reuşindu-se organizarea primei şcoli confesionale, recunoscută oficial în 1815.

Din tezaurul de „cărţi vechi de slujbă bisericească” ale parohiei Micherechi semnificative sînt: „Oktoih... a preluminatului şi prea înălţatului Domnului nostru Ioan Constantin Nicolae Voevod” şi „Evanghelie tipărită într-o doua domnie a Ţării Româneşti a preînălţatului domn Io Grigore Ghica Voevod” (pp. 166).

După prezentarea istoriei comunităţilor bisericeşti ortodoxe române din R. Ungară — obiectivul fundamental al lucrării, realizat magistral — volumul se încheie cu două capitole complementare: „Strădanii pentru organizarea parohiilor într-un vicariat ortodox român (1920—1945)” şi „Înfiinţarea Eparhiei Ortodoxe Române din Ungaria, în anul 1946”. În cel dintîi sînt redată străduinţele şi impedimentele întîmpinate de comunitatea românească în organizarea bisericească şi în menţinerea specificului naţional. În cel de al doilea (şi ultimul) este prezentată evoluţia prosperă în ultimele decenii, în care, prin înfiinţarea Vicariatului ortodox român de la Gyula, comunităţile româneşti se bucură de un climat favorabil desfăşurării vieţii religioase.

Din încheiere desprindem: „Vicariatul funcţionează ca o unitate autonomă dependentă canonic de Patriarhia Română, în ceea ce priveşte problemele canonice, avîndu-şi însă propria organizare administrativă după Statutul organic şagunian din 1765” (p. 245).

În acest fel, lucrarea se încheie cu un merit în plus, ilustrînd unitatea de credinţă şi de viaţă religioasă a românilor, depăşindu-se delimitările hotarelor politice. Autorul sugerează îndemnul de a stărui şi promova această unitate, în interesul prestigiului neamului nostru românesc în lume.

Pr. PAVEL ARDELEAN, vicar
şi pr. dr. I. O. RUDEANU

C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri*, ediție îngrijită de Valeriu Răpeanu și Sanda Răpeanu, București, 1990, 272 pp.

De câte ori pomenesc numele lui C. Rădulescu-Motru îmi stăruie în gând și arhimandritul Eufrosin Poteca, egumenul mănăstirii Gura Motru, care a dus o viață de sfânt și care, cu ajutorul lui Gheorghe Lazăr, de la „Sfântul Sava”, a adus contribuții esențiale la cauza românească. C. Rădulescu-Motru a fost un admirator al lui Eufrosin Poteca, pentru că acesta a dus o viață de filosof singuratic, avea credința în Dumnezeu, a fost, poate, cel mai convins creștin din epoca sa. Poate tocmai de aceea și viziunea sa despre om se încadrează într-o concepție care se apropie de cea a lui Eufrosin Poteca.

Aceste realități îi vor fi determinat pe puternicii zilelor de tristă amintire, să-l elimine pe C. Rădulescu-Motru din rândul membrilor Academiei Române, din acel înalt for științific al cărui președinte a fost între anii 1938—1941, hotărâre însoțită și de interdicția de a mai publica ceva.

Valeriu Răpeanu și Sanda Răpeanu string în volum mărturișirile lui C. Rădulescu-Motru, care-l definesc pe omul de cultură care a fost. Iată sumarul în care autorii își încadrează materialul: „Figuri olteze: C. Rădulescu-Motru”; „Interviu cu C. Rădulescu-Motru”; „Amintiri din vremea studiilor”; „Un început de carieră”; „Primele îndrumări”; „Amintiri academice”; „Mărturisiri”; „De ce literatura românească e lipsită de actualitate”; „Cultura românească e lipsită de actualitate”; „Cultura românească și Eminescu”; „Ce înseamnă Eminescu pentru cultura românească”; „Andrei Bărseanu și naționalismul”; „C. Rădulescu-Motru despre destinele culturii românești”; „Despre Ion Petrovici”; „Despre Gh. Petrașcu”; „Actualitatea lui Titu Maiorescu”, etc.

Iată câteva reflecții ale lui C. Rădulescu-Motru, despre sufletul omenesc și despre Dumnezeu:

„Nu mi s-a vorbit, în universitățile în care am fost și nici în cărțile care mi-au trecut prin mână, despre Dumnezeu. Poate tocmai de aceea spre ele s-a îndreptat gândul meu. Primele mele cercetări mă duceau spre două probleme, deopotrivă de grele. Una, cea a dumnezeirii și alta, cea a sufletului românesc, care se pot, în principiu, rezolva, nu prin simple raționamente teoretice, ci pe bază de numeroase obser-

vații, anchete și măsurători antropologice și etnografice”.

„Ceea ce garantează ridicarea minții omenesti deasupra vremelniceii și nărginirii sale este puterea divină. Dumnezeu nu ne poate înșela schimbând datee pe care noi ne întemeiem raționamentele. El, stînd deasupra timpului, este Singurul în măsură să asigure minții noastre identitatea cu sine însăși”.

„Ideea de Dumnezeu este principiul suprem care fundează ordinea universului și, împreună cu acesta, dă conștiinței omenesti absolutul de care are nevoie pentru a avea încredere în sine. Ea mă mulțumesc cu această definiție a ideii de Dumnezeu. Dar sînt unii care neagă, cu desăvîrșire, rolul pe care ideea de Dumnezeu o are la fundarea adevărului și a moralei. Aceștia sînt ateii materialisti”.

„Apoi, sînt alții care neagă ideea de Dumnezeu”.

„În scrisul meu filozofic, n-am căzut în asemenea exagerări. Amplificarea ideii de Dumnezeu, cu tot felul de atribute, niciodată n-am avut semeția să o încerc. Am lăsat-o în seama altora. M-am mărginit, în problema religiunii, să pun în acord ideea de Dumnezeu cu principiile fundamentale ale raționamentului și am fost mulțumit că am putut să stabilesc acest acord. Personalismul energetic presupune că în univers există o corelație între evoluția energiei fizice și procesul personalizării; adică o finalitate de ordin psiho-fizic, iar nu un haos. Această finalitate postulează ideea de Dumnezeu. Pe ideea de Dumnezeu, apoi, se fundează adevărurile minții și legile morale de conduită, cu caracterul lor de universalitate și de necesitate. Ideea de Dumnezeu rămîne astfel în limitele gândirii luminate” (p. 84).

La întrebarea ce a adus creștinismul în lume, eruditul profesor, filosof și academician răspunde: „A schimbat fața lumii. A adus liniște în sufletul omenesc, încestul de torturat pînă atunci, în timpul păgînismului, de superstițiile demonice. Creștinismul a avut ca rezultat pacea în sufletele credincioșilor. Orice filosof care stă în acord cu religia creștină, trebuie să urmărească același rezultat. Mai ales un filosof român, care știe rolul nefast avut de superstiții în viața poporului său”.

Redactorii volumului sînt îndreptățiți să afirme, în „Cuvînt înainte”, că C. Rădulescu-Motru este o înaltă și distinsă

figură pe care a dat-o cugetarea românească.

Permanența lui C. Rădulescu-Motru, în viața noastră spirituală a fost subliniată și prin aprecierile lui Mircea Vulcănescu; „C. Rădulescu-Motru înseamnă, în viața culturii românești, două lucruri: o ținută intelectuală și un sistem de filosofie”.

De mare interes sînt și aprecierile lui C. Rădulescu-Motru despre profesorul academician, Andrei Bărseanu, președintele Asociației „Astra” a Transilvaniei, cu sediul la Sibiu.

„Numeroase sînt numele înaintașilor cu care ne putem mîndri, pe care Dumnezeu i-a hărăzit în fiecare epocă. Dintre acești apostoli, evoc figura lui Andrei Bărseanu, feciorul preotului din Dîrstele Brașovului, care citea, în marile zile ale Asociației „Astra”, în evanghelia suflului său naționalist, cu credința neștrămutată cu care citea în biserică Evanghelia lui Hristos. Cînd Andrei Bărseanu avea să spună un adevăr, argumentul cel mai puternic este scos din tradiție: „Așa a grăit Șaguna, așa...”.

Înseși motivele inspirației sale poetice el le găsește tot în tradiție: „Pe al nostru steag e scris unire...”.

Valeriu și Sanda Răpeanu au săvîrșit un prețios act de cultură oferind marelui public o culegere din mărturisirile lui C. Rădulescu-Motru, care a fost o prezență atît de distinctă și dinamică în viața societății românești.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

Ana Balaci, *Pelerin la templul lumii*, București, 1990, 117 pp.

Pornind de la principiul faimosului „gnoti savtôn”, în baza căruia cunoașterea de sine înseamnă cunoașterea altora și a fiecăruia dintre noi sau cunoașterea înțelepciunii, care deschide larg porțile civilizației umane, A. Balaci prezintă un ansamblu de creații artistice și culturale, care, acumulate din experiența multimilenară, s-au transmis din generație în generație, s-au înscris în istoria efortului uman. Pelerinii care ajung la Karnac, Delfi, Knosos, Pompei, Cartagina, Roma, Napoli sau Tell-El Anarna ar putea dobindi certitudinea că există multe miracole,

în lume, dar cel mai mare dintre toate este omul. Prin abnegație și efort, prin dragoste și luare amînte, omul poate înălța un vis de aur și poate înscrie, cu frumusețe și măreție, urmele sale pe pămînt.

Răsfoind paginile acestei cărți se poate constata că marile realizări ale omului au fost stimulate de sentimentul religios, de puterea acelor care slujeau în diferite forme lui Dumnezeu. Exemplificînd, pare un miracol, fără îndoială, fidelitatea, fermitatea și trăinicia acestei legături cu necunoscutul, cu imprevizibilul, cu infinitul. Așa bunăoară, în Cartagina erau adunate bogății fără număr. Acolo, zeul Baal avea o statuie, în întregime din aur și exista un templu mareț, închinat aceluia zeu, al cărui acoperiș era în întregime din plăci de aur, care scînteia de la mari depărtări. Templul de la Delfi s-a înălțat pe fundalul unei lumini ameteitoare, care palpa pretutindeni în jur, de parcă lega cerul cu pămîntul. La Agrigento și Selinunte s-au înălțat, de asemenea, temple uriașe.

Purificarea fizică și spirituală a celor ce veneau la Epidaur își găsea un corespondent desăvîrșit în perfecțiunea arhitectonică. Faimoasele piramide egiptene, Keops, Kefren și Mikerinos „care domină zarea între cer și pămînt”, sînt monumente mortuare ieșite dintr-o convingere religioasă, ca și cail înaripați de la Tarquinia, sau taurul, animalul sacru din Creta, sau zeitatea cu șerpi, faianță minoică datînd din perioada 1700—1450 î.d.Hr., descoperită la Knosos, din insula grecească Creta.

Contactul cu divinitatea sădea, în felul acesta, în suflute, împliniri de neuitat.

Omul are o misiune în lume. El știe că va avea succes, va fi tare, va fi om deplin, dacă, din lumea relativității, se poate ridica pe treptele desăvîrșirii. Atunci „va lăsa înscrise cu frumusețe și măreție, urmele trecerii sale pe pămînt”.

Impresionată de frumusețile antice, A. Balaci face o incursiune captivantă în lumea de altădată. Cartea este pătrunsă de un optimism și de o încredere în puterile omului, prin prețuirea valorilor artistice, a ceea ce este frumos și înălțător și prin nădejdea ce se degajă din puterile omului de mîine.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

POȘTA REDACȚIEI

CĂTRE CITITORI

Ne adresăm pe această cale cititorilor și abonaților revistei „Altarul Banatului” informându-i că, datorită neajunsurilor cu care ne confruntăm, începînd cu acest număr vom apare anual în patru numere și anume ianuarie-martie, aprilie-iunie, iulie-septembrie și octombrie-decembrie.

Pe de altă parte și din aceleași motive, abonamentul anual va fi în viitor de 500 lei, această sumă încercînd să acopere costurile de imprimare, expediere și administrare a revistei, fără nici un cîștig financiar efectiv. De aceea considerăm că onorarea abonamentului reprezintă un sprijin acordat revistei pentru a putea să apară, chiar și în condițiile actuale, generale de altfel.

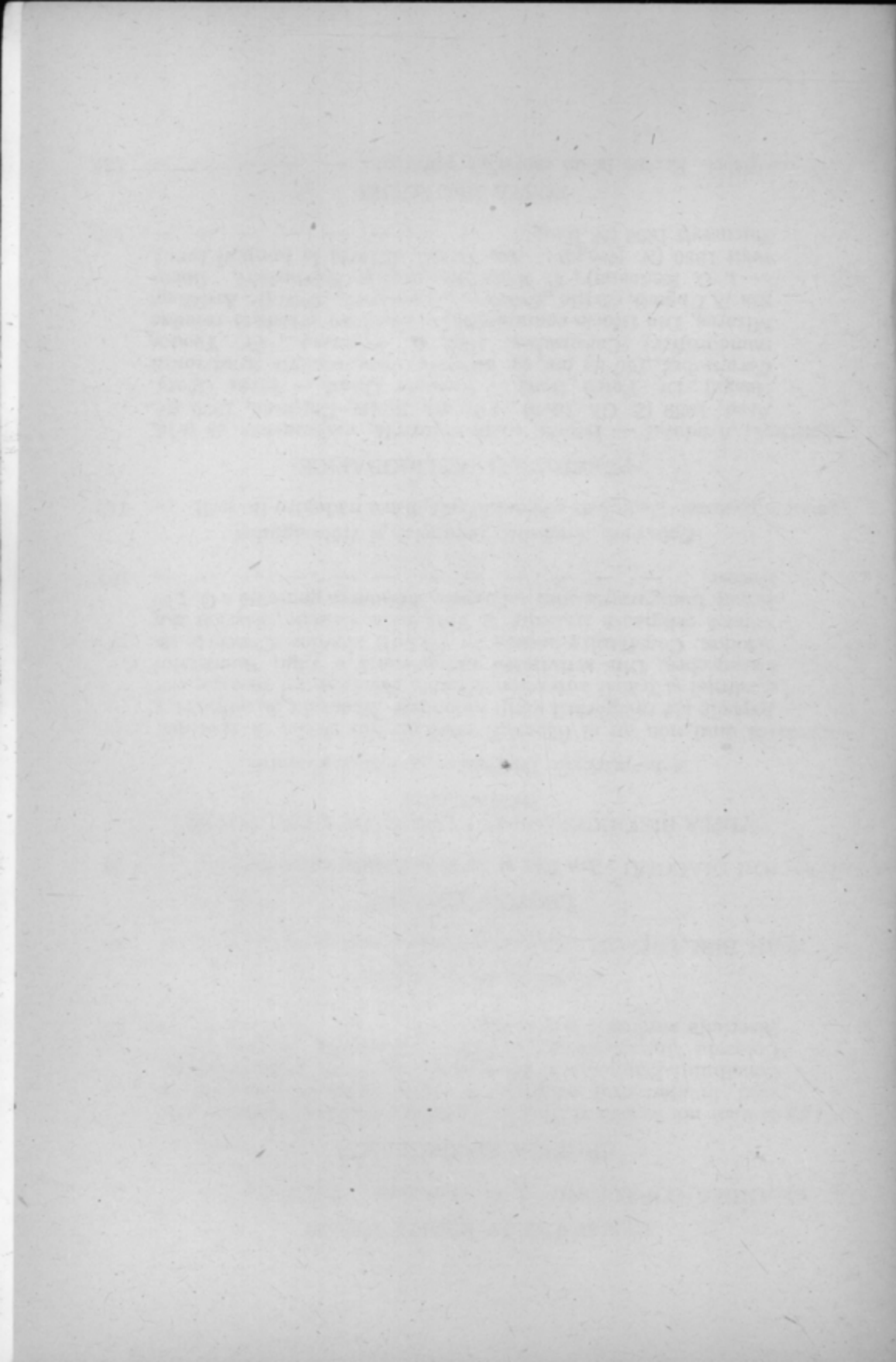
Contînd pe înțelegerea celor ce prețuiesc revista noastră mitropolitană, precizăm că atît valoarea abonamentului cît și eventualele diferențe, pot fi trimise prin mandat poștal în contul nr. 45.10.8.192 deschis la Banca Comercială din Timișoara.

COMITETUL DE REDACȚIE

ECOU LA UN MATERIAL PUBLICAT

Dl. Constantin Milițescu, pictor și poet din Orșova, ne scrie pe marginea materialului „Preotul Ion Belciug din romanul Ion” (revista noastră nr. 3—4/1990), felicitîndu-l pe autor, N. D. Petniceanu, pentru această investigație istorică, ce reconstituie adevăratul portret al acestui preot de pioasă amintire din Prislop (Năsăud). Printre altele, corespondentul nostru ne scrie: „Sincere felicitări pentru materialul publicat în „Altarul Banatului”. Vă dorim multe succese în viitorul apropiat privind publicarea unor asemenea materiale în această prestigioasă revistă”.

Mulțumim corespondentului nostru pentru aprecieri, încredințîndu-l că ne vom strădui ca și în viitor să satisfacem — în măsura posibilităților — exigențele tuturor cititorilor care se vor apleca asupra revistei.

DIALOGURI ÎN UMBRA CRUCII

Pr. EMANUEL COPĂCIANU : I. O chinuitoare întrebare — — 78

CRONICA BISERICESCĂ

Alegerea unor noi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. Hotărâre privind învățămîntul religios. A VII-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Festivitate comemorativă. Colocviu internațional UNICEF. Raporturi strînse între Bisericile anglicană și evanghelică — — — — — 85

NOTE ȘI COMENTARII

Pr. IOAN BÎRLĂNESCU : Biserica Ortodoxă ieri și astăzi — — 89

LECTURI MORALE

IOAN ION DIACONU : Am fost și eu în temnițele comuniste (I) — 91

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Începutul unui nou an al libertății noastre. Noi clerici ai eparhiei. Aspecte ale revigorării vieții monahale. Exemplu de adîncire a credinței și trăirii autentice. Hramul Seminarului teologic din Caransebeș. Din activitatea samariteană a Ligii tineretului ortodox. Consfătuire anuală cu părinții elevilor. Concerte de muzică religioasă franceză la Timișoara. Crucile bisericii din Ronaț. Inaugurarea unei noi capele. Adunarea generală a C.A.R. Decese. — — — — — 103

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmeagului

Itinerar pastoral. Ușurat de ostenele sale, întru nădejdea învierii — 112

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Episcopia Aradului — *Istorie, viață culturală, monumente de artă*, Arad, 1989 (Z. Gh. Iova) ; *File din Biblie*, Chișinău, 1990 (N. Neaga) ; Dr. Petru Bona — Nicoleta Gumă — Liviu Groza, *Caransebeș, 700 de ani de atestare documentară (contribuții monografice)*, Caransebeș, 1990 (I. Popescu) ; Pr. Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din R. Ungară, cărțile „Dunărea“*, Budapesta, 1990 (P. Ardelean — I. O. Rudeanu) ; C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri*, București 1990 (N. Neaga) ; Ana Balaci, *Pelerin la templul lumii*, București 1990 (N. Neaga) — — — — — 116

POȘTA REDACȚIEI

Către cititori. Ecouri la un material publicat. — — — — — 126

125.00